

jsn

Journal

Vol. 5 No. 1 June 2015

วารสารวิชาการของสมาคม
ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

ที่ปรึกษา (Editorial Advisory Board)

ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ (Editor)

รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการผู้ช่วย (Associate Editor)

คุณเอกสิทธิ์ หนูนุกัถิ โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

รศ.ดร.สิริมนพร สุริยวงค์ไพศาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 รศ.ดร.สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 รศ.ปราณี จงสุจริตธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 รศ.วรินทร์ ววงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ดร.ชมนาด ศีตีสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ดร.เดวิซ เสวตไอยาราม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
 ผศ.ดร.บาร์นี่ บุญทรง มหาวิทยาลัยนเรศวร
 ดร.ทรายแก้ว ทิพากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ดร.ปิยวรรณ อัครวราชันย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กรรมการกลั่นกรองประจำฉบับ (Reviewers)

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ผศ.ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
 ผศ.ดร.ชมนาด ศีตีสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ดร.บาร์นี่ บุญทรง มหาวิทยาลัยนเรศวร
 ผศ.ดร.ประทุม อังกูรโรหิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผศ.ธิติพล กันติวังศ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ผศ.เบญจางค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ผศ.เวียงรัฐ เนติโพธิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 พ.อ.หญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
 อ.ดร.ศิริวรรณ มุรินทร์วงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 อ.ดร.โอลดา ศราทททัต มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
 อ.ดร.นิภาพร รัชตพัฒนากุล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 อ.ดร.ปิยวรรณ อัครวราชันย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 อ.กนกวรรณ สุทธิพร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
 อ.บุญเลิศ วิเศษปรีชา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ดร.ทรายแก้ว ทิพากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 คุณเอกสิทธิ์ หนูนุกัถิ โครงการสันติไมตรีญี่ปุ่น

ผู้จัดการวารสาร (Journal Manager)

คุณกมลวรรณ สละคต

เจ้าของ :

สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
 ห้อง 606 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
 เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
 URL: jsat.or.th, e-mail: jsn.jsat@gmail.com

กำหนดออก : ปีละ 2 ฉบับ มิถุนายน และ ธันวาคม

พิมพ์ที่

บริษัท สร้างสื่อ จำกัด
 17/118 ซ.ประดิพัทธ์ 1 ถนนประดิพัทธ์
 แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
 www.sangsue.co.th

วัตถุประสงค์ในการพิมพ์

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา (jsn Journal) เป็นวารสารวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย จัดพิมพ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่น ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นเวทีให้คณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาระดับปริญญาโทและเอกได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ใช้วารสารเป็นแหล่งต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติในเชิงบูรณาการ
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายเครือข่ายทางการศึกษาในวงกว้างและเสริมสร้างความร่วมมือทางวิชาการในแขนงญี่ปุ่นศึกษาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

jsn Journal ประกอบด้วย บทความรับเชิญ บทความวิจัย บทความวิชาการที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน บทความปริทัศน์ และรายงานสัมมนา โดยทุกบทความต้องมีบทความย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วารสารมีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มและเผยแพร่แบบออนไลน์ บทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการและการทบทวนโดยผู้รู้เสมอกันด้วยระบบปกปิดชื่อ ข้อความและข้อคิดเห็นต่างๆ ในบทความเป็นของผู้เขียนบทความนั้นๆ ไม่ใช่ความเห็นของกองบรรณาธิการหรือของวารสาร jsn Journal

Aim and Scope

The “jsn Journal” is an academic journal of the Japanese Studies Association in Thailand, and is published once a year. The journal has following objectives:

1. To be a channel for the dissemination of research outputs related to Japan in the humanities and social sciences.
2. To be a platform for scholars, practitioners, and graduate students to share their knowledge and experience, as well as utilize the journal as a source to enhance the body of knowledge that benefits our society and nationally-integrated development.
3. To expand the network as well as strengthen academic cooperation in the area of Japanese studies.

The “jsn Journal” consists of invited papers, original research papers, academic articles, review articles, book reviews and conference reports. Each paper must have an abstract in both Thai and English. The journal is published in simultaneous print and electronic editions. All research articles in this journal have undergone rigorous peer review, based on initial editor screening and double-blind peer review. Any views expressed in the articles are the views of the authors only.

สารบัญ

หน้า

บรรณาธิการแถลง

v

บทความรับเชิญ

Japan's Decades of Social Conflict and Community Governance: 1
Minamata and Ashikita Regional Strategic Platform Providing Opportunities
for Citizens' Participation and Collaboration and "Minamata Studies"
Takashi Miyakita

บทความวิจัยและบทความวิชาการ

การท่องเที่ยวในฐานะเครื่องมือแก้ไขปัญหาหลักของชุมชน : 15
กรณีศึกษาชุมชนเมืองไอคาว่า เกะซาโตะ จังหวัดนิงะตะ
พนิดา อนันตนาคม

การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น: 35
กรณีศึกษาคนญี่ปุ่นวัยเกษียณในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย
สุดปรารถนา ดวงแก้ว

บทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะซะกุสะคันนง 53
นภดล ทิพย์รัตน์

สารบัญ

หน้า

- ตำนานที่ไม่มีที่สิ้นสุด: ตรวจสอบความทรงจำร่วมในประเทศไทย
เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง 70
เคนจิ โอตะ
- ปรากฏการณ์ทางศาสนาในวัฒนธรรมประชานิยม :
ว่าด้วย “พุทธะ” ในมังงะ/อนิเมะเรื่อง “Saint Young Men” 84
เดโชพล เหมนาไลย
- กระแสนิยมแครอยอน ชินจัง กับ โลกทัศน์ของไทย ในทศวรรษที่ 2530-2540 104
มนวัธน์ พรหมรัตน์
- รายงาน
- รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษา ครั้งที่ 8 ประจำปี 2557 117
ปิยวรรณ อัครราชันย์

USS วิจารณ์การแปล

สวัสดีท่านผู้อ่านทุกท่าน

วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาฉบับนี้เป็นฉบับที่ 1 ปีที่ 5 (มิถุนายน 2015) ซึ่งได้รับการออกวารสารเป็น 2 ฉบับต่อปี เป็นปีแรก และวารสารนี้ผ่านการประเมินและได้รับการรับรองคุณภาพจาก TCI กลุ่มที่ 2 เดือนพฤษภาคม 2558

วารสารฉบับนี้ได้รับเกียรติจาก Professor Dr. Takashi Miyakita ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาโรคมินามาตะภาคสนาม เมืองมินามาตะ จังหวัดคุมาโมโตะ มอบบทความให้วารสารตีพิมพ์ เรื่อง “Japan’s Decades of Social Conflict and Community Governance: Minamata and Ashikita Regional Strategic Platform Providing Opportunities for Citizens’ Participation and Collaboration and “Minamata Studies”” ซึ่งเป็นปาฐกถาพิเศษที่นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาครั้งที่ 8 เมื่อเดือนธันวาคม 2557 จึงใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ในวารสารฉบับนี้มี บทความ 7 เรื่อง และรายงานการประชุมวิชาการ 1 เรื่อง เนื้อหาสาระของบทความ สะท้อนสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายประชากร ทั้งด้านการท่องเที่ยว การอยู่อาศัย นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นศึกษาในหลายแง่มุม อาทิ ดนตรีพื้นเมืองของญี่ปุ่น ความเชื่อทางพุทธศาสนาในญี่ปุ่น และอิทธิพลของการทุนญี่ปุ่นในมุมมองของคนไทย เป็นต้น

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการกลั่นกรองพิจารณาให้คำแนะนำ เพื่อการแก้ไขบทความที่นำเสนอในเล่มนี้ และขอขอบคุณนักวิชาการทุกท่านที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการจัดทำบทความให้สมบูรณ์เพื่อนำเสนอต่อผู้อ่าน

กองบรรณาธิการวารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาจะพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะพัฒนาให้วารสารของสมาคมฯ เป็นเวทีวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาที่เปิดเผยและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมากขึ้น ปัจจุบันกำลังดำเนินการขอเลข DOI ที่เรียกเป็นภาษาไทยว่า ตัวระบุวัตถุดิจิทัล (Digital Object Identifier) สำหรับทุกบทความเพื่อให้ข้อมูลของผู้เขียนบทความสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้นและนำไปอ้างอิงได้ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาฐานความรู้ด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยต่อไป

สำหรับท่านผู้อ่าน สามารถส่งข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะมายังกองบรรณาธิการ
ได้ทางอีเมล jsn.jsat@gmail.com เพื่อการปรับปรุงวารสารให้ดียิ่งขึ้น และสำหรับท่าน
ที่สนใจส่งบทความมาให้กองบรรณาธิการพิจารณาตีพิมพ์ใน jsn Journal เล่มที่ 2 ซึ่ง
กำหนดออกเดือนธันวาคม 2558 สามารถส่งบทความได้ตั้งแต่บัดนี้ถึงเดือนกันยายน
2558

รองศาสตราจารย์ ทักษิณี เมธาพิสิฐ
บรรณาธิการวารสาร jsn Journal

Japan's Decades of Social Conflict and Community Governance: Minamata and Ashikita Regional Strategic Platform Providing Opportunities for Citizens' Participation and Collaboration and "Minamata Studies"

Takashi Miyakita**

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นเรื่อง ความขัดแย้งทางสังคมที่ยืดเยื้อหลายทศวรรษกับธรรมชาติในชุมชน ซึ่งจุดเริ่มต้นของปัญหาเกิดขึ้นเมื่อมีการปล่อยของเสียที่มีสารปรอทจากโรงงานเคมีลงสู่อ่าวมินามาตะในปี 1956 จนเป็นเหตุให้เกิดผู้เสียหายจำนวนมากที่ต้องทุกข์ทรมานด้วยโรคมินามาตะตามมา กระนั้นก็ตามรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกลับไม่ได้มีมาตรการเยียวยาเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะขจัดความขัดแย้ง ปัจจุบันมีการตั้งสาขาวิชามินามาตะศึกษาขึ้น เพื่อศึกษาข้อผิดพลาดในอดีตเพื่ออนาคตที่ดีขึ้น และจัดตั้งโครงการสร้างศูนย์ความร่วมมือระดับภูมิภาคในเมืองมินามาตะและอาซึกิตะเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยความร่วมมือจาก หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรอิสระต่างๆ เพื่ออ้าวงไว้ซึ่งความสมดุลทั้งในด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และความยุติธรรมทางสังคม

คำ

สำคัญ

ความขัดแย้ง, มินามาตะศึกษา, ศูนย์รวมความร่วมมือระดับภูมิภาค

* บทความนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์พิเศษที่นำเสนอในการประชุมวิชาการญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8 ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ เมื่อ 18 ธันวาคม 2014

** Professor, The Open Research Center for Minamata Studies, Kumamoto Gakuen University, ที่อยู่: 2-5-1 Oe, Chuo-ku, Kumamoto 862-8680, Japan, อีเมล: miyakita@kumagaku.ac.jp

Japan's Decades of Social Conflict and Community Governance: Minamata and Ashikita Regional Strategic Platform Providing Opportunities for Citizens' Participation and Collaboration and "Minamata Studies"*

Takashi Miyakita**

1. Prologue

1.1 Minamata disease has not come to an end yet

It is estimated that after 1932 the Minamata factory of Nippon Chisso Hiryo K.K. (currently known as Chisso Corp., hereinafter referred to as Chisso) discharged 70-150 tons or more of organic mercury, a liquid waste from the acetaldehyde manufacturing process, into the entire Shiranui Sea. It is May 1, 1956 that Dr. Hosokawa, the director of the hospital attached to the factory, reported to the Minamata Health Center on that many local people had been developing a central nervous system disease of unknown cause. Later, this was designated as the day when Minamata disease was officially identified. Though over 58 years have passed, all the related problems including that the victims who ingested the mercury-contaminated seafood have still raised their voices

against the national government, Kumamoto prefecture and Chisso as an offending enterprise (Harada, M., 2004; Takamine T. 2012).

Both the national and the Kumamoto prefectural government have repeated taking halfway measures for such issues without any sufficient efforts and approaches. The appropriate measures should be based on democracy, should perceive the whole picture of the mercury contamination, prevent an outbreak of the damage, discuss the damage compensation, the livelihood support, the elimination of prejudice and the discrimination issue. However, their measures induced the victims to be divided against themselves.

Meanwhile, to restore the environment of Minamata Bay, a ¥48.5 billion project to treat sludge that had accumulated in

* This is a full paper of a keynote speech given at the 8th National Conference of Japanese Studies organized by the Japanese Studies Association of Thailand at the Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Bangkok, Thailand on 18 December 2014.

** Professor, The Open Research Center for Minamata Studies, Kumamoto Gakuen University, Address: 2-5-1 Oe, Chuo-ku, Kumamoto 862-8680, Japan, e-mail: miyakita@kumagaku.ac.jp

Minamata Bay (65% of which was financed by Chisso and 35% by the national and prefectural governments) started in 1975 and was completed in 1990 (Kumamoto Prefecture, 1998; The Open Research Center for Minamata Studies, 2007). Currently, the former industrial waste processing site is utilized as Eco-Park Minamata, and 1.5 million cubic meters of mercury sludge and thousands of drums containing mercury-contaminated fish in concrete are buried under it (Figure 1). The reclaimed land is separated by cellular steel sheet piles from the

surrounding sea, but there is concern that mercury sludge may leak out, because more than 30 years have passed since the launch of the project. Cellular steel sheet piles are believed to last 50 years, and in February 2009, the Kumamoto prefectural government set up a committee to review this issue because it needed to take measures for the deteriorating cellular steel sheet piles, and because the earthquake standards for port and harbor facilities were revised in 2007.

Figure 1 Aerial photo: Urban center of Minamata City and Chisso Corp. (taken in 2007)

1.2 The national government's and Chisso's strategy for disrespecting and colonizing the area

Chisso led its postwar modernization and industrialization in Japan, being proud of

its world's most advanced technology at that time; however, Minamata disease is a corporate crime or an injury/murder case committed by Chisso. Dr. Hosokawa became aware of the change of the color of the sea, the poor fish

floating on the sea, the cats' death in madness. Then he experimented on cats: he fed them together with the industrial liquid waste of Chisso, and he ascertained the presence of Minamata disease, which occurred after 77 days of the experiment. (Oct. 1959) Nevertheless, in the same year, Chisso stopped him from announcing the result and continuing the experiments. Also, Chisso forced bits of compensation money-contract on the victims in the sit-in demonstration for about one month in front of the main gate of Chisso (Dec. 30, 1959).

As for the national government and the Kumamoto prefectural government, they had supported Chisso as a corporation of national policy and given silent approval of its waste discharge of mercury for no less than 36 years (1932-1968). At that time, Mr. Hasuo Ito, the director of the Minamata Health Center, confirmed that the onset of Minamata disease in experiments on using the seafood in Minamata Bay for feeding cats. Due to this result, Kumamoto prefecture decided to ban fishing in the Bay, based on Food Sanitation Act, and asked the Ministry of Health and Welfare at the time whether the Act could apply to the case. The Ministry, in fact, answered that there was no solid evidence that all the seafood in Minamata bay had been poisoned, and the Act was not applicable to the case.

Under these circumstances, in Minamata, "All Minamata" of 28 groups including the mayor, the president of municipal assembly, city council members, Chamber of

Commerce and Industry (CCI), and some labor unions advocated the continuation of the Chisso's operation. This led to a conflict with the victims. The workers were placed under the factory's tactic of driving them like a horse or a cow. Especially, many of the workers employed locally were suffered from the work-related injuries and illnesses.

While Chisso, supported by the national policy, had controlled economically and mentally the local area, the damages on Minamata disease had been expanded. The government and Kumamoto prefecture trivialized the incident of Minamata disease that happened in a faraway poor fishing village of Tokyo as a center of Japan, and have ignored the victims' dignities as human beings.

1.3 Stepping out of "the colonial rule" and independence from "the national government"

As a last resort, the government enacted the Act on Special Measures Concerning Relief for Victims of Minamata Disease and Solution to the Problem of Minamata Disease in July 2009. Only the victims who drop a claim for certifying as a Minamata disease patient based on the Pollution-Related Health Damage Compensation Act and who also meet specific requirements were to be paid 2.1 million yen as a lump-sum payment and their medical expenses. The acceptance of the applications was terminated in July, 2012. However, despite the baseless differentiation of the applicants such as their settled areas and the

year of their births, 65,151 people from all over Japan applied, contrary to the government's initial expectation.

Then, on April 16, 2013, The Supreme Court ruled in favor of the claim by Mr. Mizoguchi and pronounced a guilty verdict on the neglected application of certifying Mr. Mizoguchi's mother, died in 1977 at the age of 77, as a victim for 21 years since its dismissal by the Certification Council for Minamata Disease in Kumamoto Prefecture.

Only two days after this court decision, Ministry of Environment made a statement: the conditions for certifying Minamata disease in 1977, which include a comprehensive deliberation as a guideline of the intendances, are not denied. The Ministry has said it repeatedly. In the meanwhile, after the court decision, the Kumamoto prefectural governor, Mr. Kabashima only said, "the prefectural authorities have no power to interpret laws and would like to seek direction from Ministry of Environment. As a head of the local administration, he did not express a sincere stance toward the problems of many potential and uncertified patients.

Now, "stepping out of the colonial rules and independence from the national governments" are needed for any suffered area both at home and abroad facing up to various environmental and health damages. Each problem specific to each area might

well be discussed properly by relevant and diverse people in each area. Those areas should establish democracy, a process of the social consensus building, as a system to find out their own solutions. It is unacceptable by any means to leave our nation's future in the hands of such politicians as to ignore the reality of the victims' lives and as to say "When it comes to it, money's what it's all about".

2. Minamata Studies, a New Academic Branch to Use Lessons from Past Mistakes for the Future

Over half a century has passed since the Minamata disease was officially identified. Today, each and every one of us has to squarely face the history and present status of the Minamata incident again as victims of the disease have cut their way through all sorts of problems with the aid of supporters.

All of us who live today are urged to use lessons from past mistakes for the future, and this is the minimum responsibility we have to take for future generations. "Using lessons from past mistakes for the future" as referred to in this article means that all people should pay attention to problems in their communities and take actions to solve them across the boundaries of fractionalized fields of expertise and the frameworks of laymen and specialists. At the same time, it means that each and every one of us has to review his or her lifestyle and the way a society based on mass-production and mass-consumption should be.

In April 2005, based on this concept, Kumamoto Gakuen University established the Open Research Center for Minamata Studies with three projects as the main pillars of its research, studies, and practice. Project 1 “Research on Health and Social Issues Concerning the Present Situations and Reevaluation of the Damages by Minamata Disease” involves an attempt to clarify the damage that the disease caused through research and studies with close ties with the local communities concerned. It takes the approach of not only looking at the aspect of health hazards but also takes the impoverished conditions of affected individuals and local communities into consideration, the effects of the disease on local economies, and so forth. In Project 2 “Proposal of Community Rehabilitation Model in the Minamata and Ashikita Regions” various local people join forces or collaborate to find regional reconstruction policies and establish a platform to enable them to propose a strategic policy. Project 3 “Data Acquisition, Database Creation, and Worldwide Dissemination of Materials Related to Minamata Studies” aims to accumulate results obtained from Projects 1 and 2 and use them for the future.

As the main pillar of Project 2 mentioned above, the Minamata-Ashikita Regional Strategic Platform started efforts to provide a forum to think about the next 50 years of the Minamata and Ashikita regions by involving various people concerned with these commu-

nities. This article describes what the Platform aims at and discusses the results obtained so far and issues to be addressed in the future (Miyakita, T., 2010).

3. What Is the Minamata-Ashikita Regional Strategic Platform?

The Minamata-Ashikita Regional Strategic Platform provides local citizens, NPOs, researchers, private businesses, administrative officials, and other diverse stakeholders with venues for meetings, exchanges, learning, mutual understanding, discussion, and the establishment of relationships (development of social capital) as they attempt, based on the Minamata incident as their negative legacy, to question again how their lifestyles, ways of living as human beings, and local communities (such as the environment, welfare, economy, and education) should be. It is also positioned as a place where knowledge and information are acquired, accumulated, and communicated to explore new possibilities of their local communities. Furthermore, it is viewed as a place for diverse supporters of local communities (social actors) where they can learn, realize, grow, and transform.

This platform expects the Open Research Center for Minamata Studies to play its role as a facilitator of Minamata studies making maximal use of the University’s intellectual and human resources as well as its facilities and equipment.

What this platform aims at is summarized into two points. One is to realize sustainable communities in Minamata and Ashikita. This means pursuing the sustainability of communities from the three perspectives of environmental protection, local economy, and social justice, and create dynamic movements

to realize communities in Minamata and Ashikita where everyone can demonstrate his or her potential to the full and live an affluent life that suits him or her the best --- communities where everyone wants to continue living for ever (Figure 2).

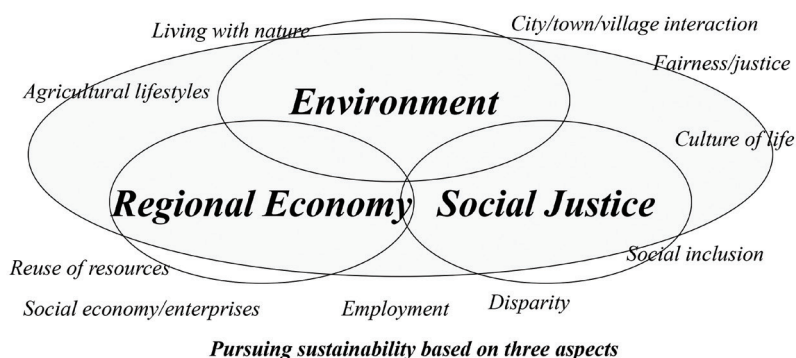

Figure 2 Aims of the Regional Strategic Platform:
Achieving sustainability in the Minamata-Ashikita Region

Figure 3 indicates the three elements of a sustainable society together with the subjects that the Open Research Center's Projects 1 and 2 view as issues they should address. Project 1 focuses on two of the three aspects of sustainability: the environment and social justice. The subjects involved include the need to obtain a general picture of mercury contamination in the Shiranui Sea, giving full particulars of damage caused by the Minamata disease, compensating victims for damage caused and supporting their lives, and elimi-

nating prejudice and discrimination attributed to the disease. Project 2, meanwhile, focuses on two aspects: the environment and local economy. Its goals are, among others, to propose and build regional reconstruction models making the most of the experience gained from 50 years of fighting the Minamata disease, invigorate the regional society and economy using Minamata resources effectively, and develop human resources, who will lead the future generation in Minamata.

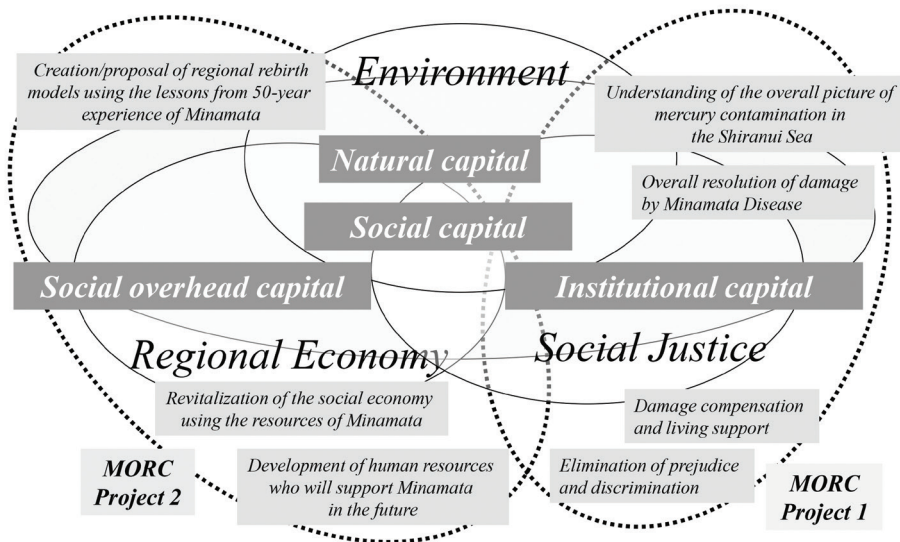

Figure 3 What is Needed Now to Achieve Sustainability in Minamata/Ashikita

Another aim of the Platform is to create new public spaces that will provide the foundation for a sustainable local community (Figure 4). To facilitate a shift from the previous society leaving everything to administrative agencies to one in which its members participate in community development, the Platform

is holding discussions about how to develop systems and human resources to ensure appropriate community governance through participation by a wide range of individuals, NPOs, and related organizations and collaboration among them (Miyakita, T., 2006).

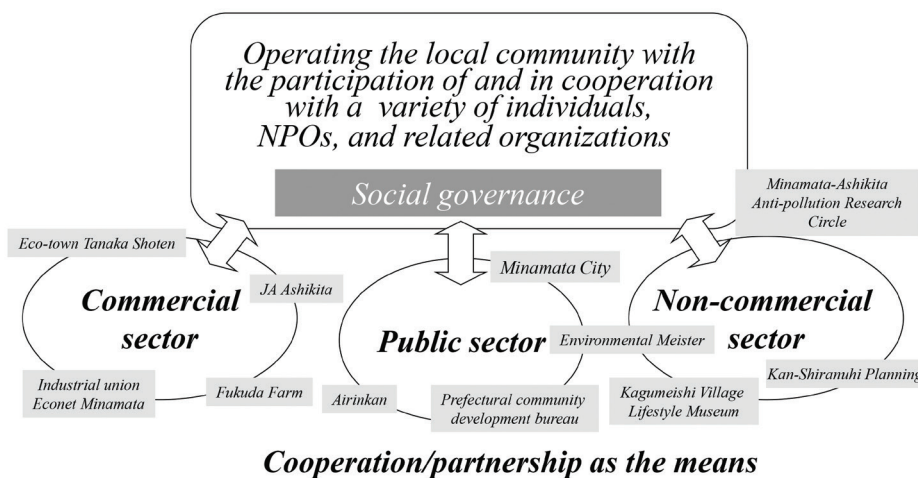

Figure 4 Aims of the Regional Strategic Platform: Creating new public spaces

Underlying these initiatives of the Platform are the Ottawa Charter for Health Promotion in 1986 and the five action areas for health promotion identified in the Charter (Renwick, R., Brown, I. & Nagle, M. (eds), 1996) In Particular, the Platform's initiatives, focusing on strengthening community action, developing personal skills, and building healthy public policy, aim to improve the quality of the lives of individuals living in these regions and the sustainability of local communities.

In Minamata, where various people living in its communities have long faced the Minamata incident from their respective standpoints, there are certain individuals and their networks that respond properly to various proposals submitted by administrative officials, citizens' groups, and local companies and put them into practice bringing out the best of them. The author believes that this strength will lead to the creation of new public spaces, where lessons from past mistakes will be used effectively for the future.

4. From Holding the Citizens' Forum for Garbage Reduction to Putting Together Proposals

In April 2007, in order to address the subject of waste reduction and recycling, the Minamata city government and Kumamoto Gakuen University co-hosted a citizens' forum on garbage reduction after analyzing points at issue based on a report of the Platform's study group. Many citizens, including the pro-

motors of garbage reduction and recycling, participated in this forum and expressed their opinions, based on the feeling of having lived life, in response to panelists' presentations. Subsequently, a group of Platform organizers again held discussions about the results of 15 years of garbage reduction and recycling in Minamata City and issues to be addressed in the future, and put together the results of the discussions into five proposals for Minamata City's garbage policy. In July 2007, the group submitted these proposals to Mayor Miyamoto, and this prompted exchanges of opinions for implementation. The gist of the proposals is as follows:

Proposal 1: Shift from forecasting (playing Whack-A-Mole), to backcasting

Proposal 2: Shift from taking measures to dispose of waste (downstream measures) on the assumption that garbage is discharged (in terms of quantity and quality) to proposing and implementing measures based on the priorities of 3Rs (upstream measures)

Proposal 3: Maintain forums to ensure sharing of practical and easy-to-understand information on waste processing and disposal and continuous discussion about the issues

Proposal 4: Identify needs and issues unique to each community (at the garbage station and neighborhood association levels) and the results obtained

Proposal 5: Adopt a declaration on zero waste and cooperate with cities in Japan and abroad that have adopted a similar declaration

“Forecasting” as referred to in Proposal 1 implies a way of thinking that starts from the present state of affairs. Basically, it sets moderate goals that seem to be attainable now taking the present state of affairs into consideration. In other words, it does so strictly by accumulating what is considered achievable at the moment. With “backcasting,” on the other hand, goal setters disregard the present state of affairs for the time being, clarify their vision and future aim, share it among themselves, and discuss their respective responsibilities and functions to realize the vision (Quist, J., 2007).

The zero waste declaration was adopted to stop building garbage treatment facilities on the assumption that garbage is discharged, and use the backcasting method to develop a vision of what garbage disposal should be (for example, avoid incineration or landfills) by involving a wide range of sectors in society and ensure that local residents, business firms, and administrative agencies work together to realize such a vision on equal footing. The basic policy for zero waste, called “4Ls,” is local leadership, low cost, low environmental impact, and low technology. In Japan, Kamikatsu Town in Tokushima Prefecture and Oki Town in Fukuoka Prefecture have already made a zero waste declaration, and Hayama Town in Kanagawa Prefecture, Machida City in Tokyo and other municipalities are preparing to make such a declaration.

One movement aligned with the Proposals is the Round Table on Zero Waste, which began operation in January 2008 as a forum to ensure sharing of information on and continuous discussion about waste. At the Round Table, discussions are under way about specific action plans for waste reduction as well as other subjects like basic matters, such as how to operate the Round Table and choose its members. In November 2009, the Round Table used the backcasting method mentioned earlier to draft and announce the Minamata Declaration on Zero Waste City Planning. It also clarified unique tasks that each of the 26 autonomous districts in the city should address and expected results, and planned and conducted a resource station survey with the participation of citizens and government officials to look for the next step that should be taken for “Garbage 23 Sorting”. In addition, discussions about the creation and operation of tea drinking spots are being held to facilitate a shift from recycling (one way) to reuse and reduction, and the test operation will start soon.

The framework of the Round Table is considered to be fully functioning as a forum to provide a foundation for the process of ensuring that diverse stakeholders share information on and discuss the regional task of waste reduction and recycling, promote mutual understanding, solve regional problems, and create new lifestyles and cultures in their communities.

5. Past Efforts to Realize Sustainable Communities in Minamata and Ashikita

Nature abounds in Minamata, which includes mountains as well as the sea, and rivers that connect the two. The people of Minamata have pursued safe manufacturing and comfortable lifestyles while paying attention to the natural environment so that it is effectively used and not destroyed. An initiative known as a "whole village as a living museum," which is also described as the "village starting to put on makeup," emphasizes ties between people and between people and nature that are rooted in the region's traditional lifestyles and culture. It is symbolized by "Garbage 24 Sorting", which is attracting attention around the country as united, continuous efforts by citizens, administrative agencies, and businesses involved in waste reduction are evolving each year. Efforts are not limited to reducing incinerated garbage and landfills and the effective use of resources (recycling) but are developing into initiatives that deepen bonds between people in the community and even envisage the creation of new lifestyles and cultures keeping a shift from recycling to reuse in mind. Minamata City ranked first in the fourth (2004), fifth (2005), eighth (2008), and ninth (2009) Japan's Top Eco-City Contests hosted by the National Eco-City Contest Network, and in the tenth (2010) contest, it became the first local government to accomplish its deepest wish when it obtained the title of a National Eco-City (The National Eco-City Contest Network, 2013).

What is needed today is a system of participation by citizens and collaboration to ensure that diverse stakeholders demonstrate their abilities to the full while respecting each other's characteristics and the differences between them and act voluntarily at their own initiative to solve public and local issues, and in doing so, establish new relationships and share the results thus obtained. We are urged to escape a society totally dependent on administrative agencies and shift to one in which citizens participate in community development. In the future, we will continue to gradually expand the scope of discussions so that the Regional Strategic Platform serves as a driving force behind efforts to realize such a society.

In the future, we will continue to squarely face challenges for Minamata to realize a lifestyle that is aligned with the pace of nature, an agricultural lifestyle with the basic principle of having enough time to feel, think, and enjoy, and which regards consideration for nature and other people as important, and a community where all the members live a meaningful life in their own way.

6. An Epilogue: Realizing a Society That Learns from Past Mistakes and Respects the Dignity of Life

Minamata studies, which face the reality of victims of Minamata disease, and aim to return all results of studies to the local community and at the same time communicate

them to the rest of the world crossing boundaries of fields of expertise and frameworks of laymen and specialists, urging each and every one of us to question again in the light of the Minamata incident how our lifestyles and society should be.

Dr. Masazumi Harada (who passed away on June 11, 2013) considered it important to compare the symptoms of victims and the results of examinations with the social situation and context in which they lived and position health problems and the resultant difficulties as part of the victims' lives. He continued to ask what caused the Minamata incident (and what it comprised) while listening to victims without being bound by established medical theories, but always walking close to them (KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN & The Open Research Center for Minamata Studies (eds), 2012).

Dr. Harada said, "Discrimination does not arise where there is environmental pollution, but environmental pollution occurs where there is discrimination and prejudice". I have been involved in the U.S. military base problem in Okinawa (Kadena base noise lawsuit) since 1995, and to me, this remark of his really strikes the heart of the problem and provides sharp insight into its essence.

The same applies to the accident (incident) at the Fukushima Daiichi Nuclear Power Station of Tokyo Electric Power Company, and the greatest sacrifice is forced on those

who being discriminated against. It must be remembered that the message of Dr. Harada, who always walked along close to victims of the Minamata disease, is directed not only to researchers, but also widely to all people who live today and the children in the next generation.

In fishing villages along the Shiranui Sea, aborigine settlements in Canada, and many other places, Dr. Harada and I have seen that people who have lived close to nature, such as the sea, forests, rivers, and lakes, became the first to accept the most serious sacrifice in their lives (Harada, M., 1989).

Human beings, who are only part of nature and one living species, live in a chain of millions of forms of life while enjoying the blessings of nature brought by the ecosystem of the earth. Today, despite this fact, we are utterly steeped in an anthropocentric way of thinking that gives top priority to economic efficiency. To break with this situation, we are urged to review our way of living and the entire social and economic systems symbolized by the recent nuclear disaster.

Taking over the deceased Dr. Harada's wish to learning from the history of past mistakes and using lessons from the Minamata disease for the future probably means to make sure that what each and every one of us learns is put into action and that we thus persistently continue to bring about small changes in local communities persistently.

In both Minamata and the areas stricken by the Great East Japan Earthquake, efforts are beginning to rebuild local communities where all forms of life are considered as important and all their members can lead comfortable lives by regaining ties between people, between people and nature, and between forests, rivers, and the sea. Each and

every one of us should pay attention to his or her community's problems, find solutions to them while learning, realizing, growing, and changing together, and share them widely. The author believes that this will lead to the realization of a society where the dignity of its member's life is respected.

References

- Harada, M. (1989) . *The World Mirrored by MINAMATA*: Nippon Hyoron Sha Co. Ltd. (in Japanese)
- Harada, M. (2004) . *Minamata Disease*, Kumamoto Nichinichi Shinbun Culture & Information Center (First Published in Japanese by Iwanami Shoten in 1972). Kumamoto Prefecture. (1998). *An Outline of the Environmental Restoration of Minamata Bay*: Kumamoto Prefecture.
- KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN and The Open Research Center for Minamata Studies, Kumamoto Gakuen University ed. (2012). *Memorial Collection of Masazumi Harada: This path he beat--from Minamata*: KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN. (in Japanese)
- Miyakita, T. (2006). *Transfer from Government to Governance: Dynamic System of Capacity Building and Fostering Partnership among Public, Voluntary, Community and Private Sectors in United Kingdom (UK)*, *Studies in Foreign Affairs*, 34 (1), 153-169. Institute of Foreign Affairs Kumamoto Gakuen University. (in Japanese)
- Miyakita, T. (2010). *Minamata Studies Booklet No.8 Utilizing a lesson from Minamata Disease for the future: revitalizing a sustainable Minamata and Ashikita region*: KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN. (in Japanese)
- Quist, J. (2007). *Backcasting for a Sustainable Future: the impact after 10 years*: EBURON ACADEMIC PUBLISHERS.
- Renwick, R., Brown, I. & Nagle, M. (eds). (1996). *Quality of Life in Health Promotion and Rehabilitation. Conceptual Approaches, Issues, and Applications*: SAGE Publications.

Takamine, T. (ed). (2012). *Minamata Studies Booklet No.6 Short Story of Minamata Disease*, KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN. (in Japanese)

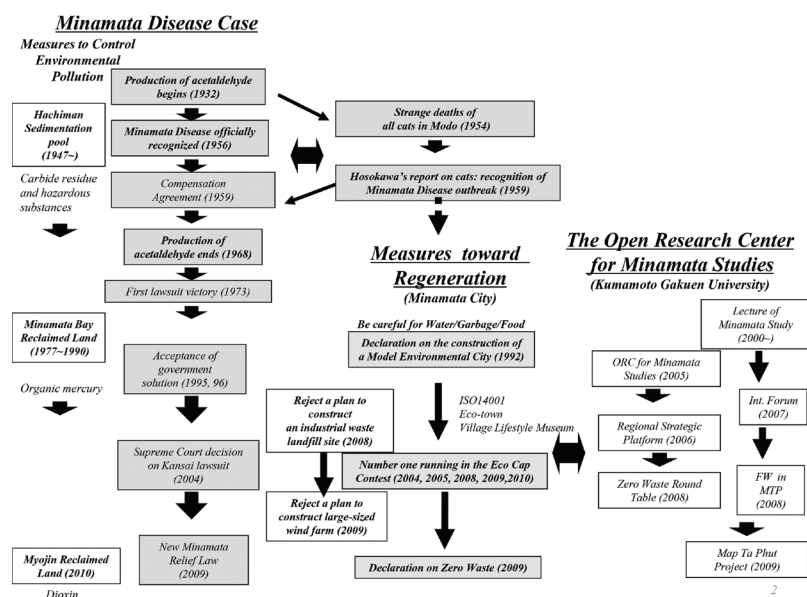
The National Eco-City Contest Network. (2013). Japan's 'Top Eco-City' Contest Providing a Path to a Sustainable Communities. Retrieved from http://www.kankyoshimin.org/modules/activity/index.php?content_id=50

The Open Research Center for Minamata Studies, Kumamoto Gakuen University. (2007). "Minamata Studies Booklet No.5 Guidebook: Walk in Minamata, Learn from MINAMATA", KUMAMOTO NICHINICHI SHINNBUN.

Appendix: Issues facing Minamata City and the Open Research Center for Minamata Studies

This figure overview the issues facing Minamata this half a century and also the connection of our Open Research Center for Minamata Studies with those issues. In the left, the brief history of Minamata Disease Case and measures to control environmental pollution. Production of acetaldehyde begins in 1932 and ends in 1968. This means that Chisso Corporation has continued to release waste water containing organic mercury for 36 years.

At the same time, central government and Kumamoto prefectural government have closed their eyes and taken no measures to preventing the outbreak and spread of Minamata disease. In 1973 the first lawsuit ruled in favor of plaintiffs, that is Chisso Corporation is guilty, and compensation agreement between Minamata disease patients and Chisso reached.

การท่องเที่ยวในฐานะเครื่องมือแก้ไขปัญหาลึก ของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนเมืองไคคาว่า เกาะซาโตะ จังหวัดนิงะตะ*

พนิดา อนันตนาคม**

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นรายงานชาติพันธุ์วรรณา ในพรมแดนความรู้ของวิชามานุษยวิทยาการท่องเที่ยว เป็นบทสำรวจเบื้องต้นที่มุ่งเสนอปัญหาในรูปแบบต่างๆ ที่ชุมชนประมงไคคาว่าประสบ รวมทั้งนำเสนอวิธีการที่ชุมชนเลือกนำการท่องเที่ยวเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตเพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหที่แตกต่างกันไปของคนในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าปัญหาหลักๆ ที่ชุมชนประมงไคคาว่าเผชิญนั้น ได้แก่ ปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ ราคาปลาที่ตกต่ำลง และปัญหาไร้ผู้สืบทอดกิจการ ซึ่งผู้คนในชุมชน นำโดยองค์กรบริหารจัดการส่วนท้องถิ่นและสหกรณ์การประมงได้ร่วมมือกันนำการท่องเที่ยวเข้ามาผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของการทำประมงเพื่อรับใช้และแก้ไขปัญหเหล่านี้ ในลักษณะที่ผู้คนในชุมชนตั้งใจที่จะคงอัตลักษณ์แห่งความเป็นชาวประมงไว้สูง ส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้แม้จะไม่ต้องพึ่งพิงการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว

คำสำคัญ

ชุมชนประมง, การท่องเที่ยว, เกาะซาโตะ, ชาติพันธุ์วรรณา, มานุษยวิทยาการท่องเที่ยว

* บทความนี้แก้ไขปรับปรุงจากรายงานการสำรวจของผู้เขียนเรื่อง “การประมงกับธุรกิจท่องเที่ยว” ตีพิมพ์ในเอกสารรายงานการสำรวจของนักศึกษาสาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยโตเกียว ประจำปี 2002 (『相川町における漁業と観光ビジネス』『2002年度文化人類学社会調査実習報告書』, 2004年3月, 東京大学文化人類学研究室.)

** อาจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ที่อยู่: 239 ถนนห้วยแก้ว อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200, อีเมล: apanida.me@gmail.com

Tourism as a Tool to Solve Major Problems in the Community: a Case Study of Aikawa-machi in Sadogashima Niigata Prefecture, Japan^{*}

Panida Anantanakom^{**}

Abstract

This paper is an ethnography study of tourism from the perspective of the anthropology of tourism and presents some of the problems that fishermen are facing in Aikawa-Machi in Japan, including the solutions that people there are using to solve the tourism problems in their community. The research revealed that among the major problems in this community are a decrease in aquatic animals, a fall in the price of fish, and not having successors to their businesses. The people in the community, led by the local administration and fishery cooperatives, are working together to use tourism as a part of the solution so that the people in the community can retain their identity as fishermen and not completely rely on tourism.

Key words

Fishery community, Tourism, Sadogashima, Ethnography, Anthropology of tourism

^{*} This paper adjusted from a researching report of an author title “Fisheries and Tourism” published on Researching Report 2002 of Department of Cultural Anthropology, Graduate School of Arts and Sciences, University of Tokyo (「相川町における漁業と観光ビジネス」『2002年度文化人類学社会調査実習報告書』, 2004年3月, 東京大学文化人類学研究室.)

^{**} Lecturer, PhD., Division of Japanese Language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Address: 239 Huaykaew Rd., Muang, Chiang Mai, 50200, e-mail: apanida.me@gmail.com

1. บทนำ

การประมงเคยเป็นอาชีพหลักของชาวเมืองโอคาว่า เกะซาโดะ จังหวัดนิงะตะ (相川町佐渡島新潟県) โดยเฉพาะในเขตที่มีพื้นที่ทางการเกษตรน้อยอย่าง ฮิเมะสึ (姫津) และอินะคุจิระ (稲鯨) นั้น ประชากรแทบทั้งหมดมีวิถีชีวิตโดยพึ่งพาการประมง แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความเปลี่ยนแปลงได้ทำให้การทำประมงไม่ได้เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอย่างแต่ก่อนได้อีกและเครื่องมือหนึ่งที่คุณที่โอคาว่าเลือกนำมาใช้แก้ไขปัญหาคือ การท่องเที่ยว

บทความนี้เป็นรายงานชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในพรมแดนความรู้ของวิชามานุษยวิทยาการท่องเที่ยว (Anthropology of Tourism) โดยใช้ข้อมูลภาคสนามที่ผู้เขียนได้เข้าไปเก็บโดยวิธีการแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation -- Passive Participation¹) ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องระหว่างศึกษาอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นในเดือนกันยายน ค.ศ. 2002 และเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2003 รวมเป็นเวลาทั้งสิ้นราว 1 เดือน ก่อนที่เมืองโอคาว่าจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเมืองซาโดะในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 2004 แม้รายงานชิ้นนี้จะใช้ข้อมูลภาคสนามเมื่อสิบกว่าปีมาแล้วแต่เนื่องจากเป็นการศึกษาปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทของช่วงเวลาดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่ใหญ่ที่สุด ที่ชุมชนเมืองโอคาว่าประสบในเวลานั้นคือ ปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาในรูปแบบต่างๆ ที่ชุมชนประมงโอคาว่าประสบรวมทั้ง

นำเสนอการเลือกวิธีการที่ชุมชนนำการท่องเที่ยวเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตเพื่อบรรเทาและแก้ไข ปัญหาที่แตกต่างกันไปของคนในชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว โดยหวังว่าประสบการณ์ที่ชุมชนประมงโอคาว่าเคยประสบในอดีตอาจเป็นกรณีศึกษาที่เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกันแก่ประเทศไทยต่อไปได้ในกรณีที่มีปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน² เกิดขึ้น เนื่องจากเราไม่สามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยจะไม่ประสบปัญหาหรือไม่ได้กำลังประสบปัญหาที่มีลักษณะเดียวกันนี้³

2. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเกาะซาโดะและเมืองโอคาว่า

ภาพที่ 1 ที่ตั้งเกาะซาโดะ (โดย ผู้เขียน)

เกาะซาโดะ ตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลญี่ปุ่น (Japan Sea) ในเขตจังหวัดนิงะตะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศญี่ปุ่น มีประชากรราว 70,000 คน (ณ ปี 2004) พื้นที่โดยรวมของเกาะอยู่ที่ราว 860 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนที่เป็นถนนรอบเกาะราว 260 กิโลเมตร หากขับรถโดยใช้

¹ ดูรายละเอียดได้ที่ DeWalt, K. M., DeWalt, B. R., & Wayland, C. B. (1998). "Participant observation". In H. R. Bernard (Ed.), *Handbook of methods in cultural anthropology*. pp: 259-299. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.

² กล่าวคือ ปัญหาที่ชุมชนพึ่งพาการประมงเป็นอาชีพหลัก ไม่สามารถพึ่งพาการประมงเป็นอาชีพหลักได้อย่างเดียวอีกต่อไป

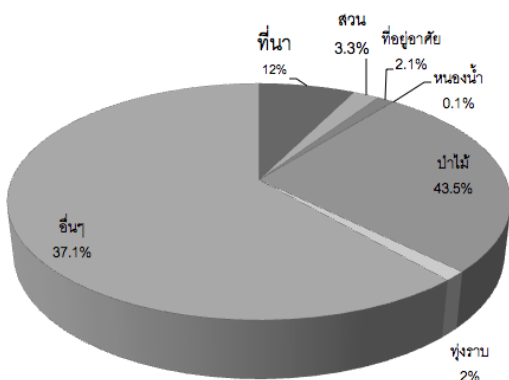
³ จากสถิติของกรมประมงพบว่าปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มจากแหล่งน้ำธรรมชาติในปี พ.ศ. 2544 อยู่ที่ราว 2,631,000 ตัน แต่มาในปี 2554 อยู่ที่ราว 1,610,000 ตัน กล่าวคือภายในเวลา 10 ปี ปริมาณสัตว์น้ำเค็มที่จับได้ลดลงถึง 1 ล้านตัน

ความเร็วประมาณ 60 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ก็จะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ในการวนรอบเกาะ

การเดินทางไปยังเกาะซาโดะต้องนั่งเรือข้ามฟากที่ดำเนินการโดยบริษัทเอกชนคือ บริษัทเดินเรือ “ซาโดะเคิเซ็น” โดยลงเรือจากฝั่งนิงะตะแล้วไปขึ้นฝั่งที่ทำเรือที่เป็นจุดหมายบนเกาะซึ่งมีอยู่ 3 ท่าเรือด้วยกัน เรือบริการข้ามฟากนั้นมีทั้งเรือเฟอร์รี่ขนาดใหญ่และเรือดาวน์ (jet foil) สำหรับผู้ที่เร่งรีบ หากเป็นเรือเฟอร์รี่ธรรมดาอัตราค่าตัวสำหรับผู้ใหญ่จะเริ่มต้นที่เที่ยวละราว 3 พันเยน (1 พันบาท) ใช้เวลา 2 ชั่วโมงครึ่ง แต่หากเป็นเรือเจ็ทดาวน์จะใช้เวลาเพียง 1 ชั่วโมงกว่าก็สามารถข้ามฟากได้ในสนนราคาราว 6 พันเยน (1,800 บาท)

เกาะซาโดะมีมรดกสำคัญทางประวัติศาสตร์คือ “ซาโดะคินซัง” เป็นภูเขาที่เคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ทองคำ มีการบุกเบิกทำเหมืองแร่ที่นี่ตั้งแต่สมัยเอโดะ (1602-1868) ในฐานะเหมืองทองคำที่ใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นและเป็นแหล่งรายได้ที่หล่อเลี้ยงรัฐบาลโชกุนโตกุกาวาว่าตลอดระยะเวลา 200 กว่าปีของยุคสมัย กิจกรรมเหมืองแร่ดำเนินต่อมาอีกนับร้อยปีโดยในช่วงต้นทศวรรษ 1900 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นการดำเนินงานโดยบริษัทमितซุบิชิที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาล จนเมื่อแร่ทองคำถูกขุดจนหมด เหมืองแร่จึงปิดตัวลงอย่างสมบูรณ์ในปี 1989 ก่อนจะแปรสภาพเป็นพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงวิถีการทำเหมืองแร่และหุ่นขี้ผึ้งวิถีชีวิตของแรงงานเหมืองแร่ในอดีต

พื้นที่เกาะซาโดะแยกตามประเภทใช้สอย ณ ปี 2004

ภาพที่ 2 พื้นที่เกาะซาโดะแยกตามประเภทใช้สอยที่นา: รายงานประจำปีสถิติจังหวัดนิงะตะ ปี 2004

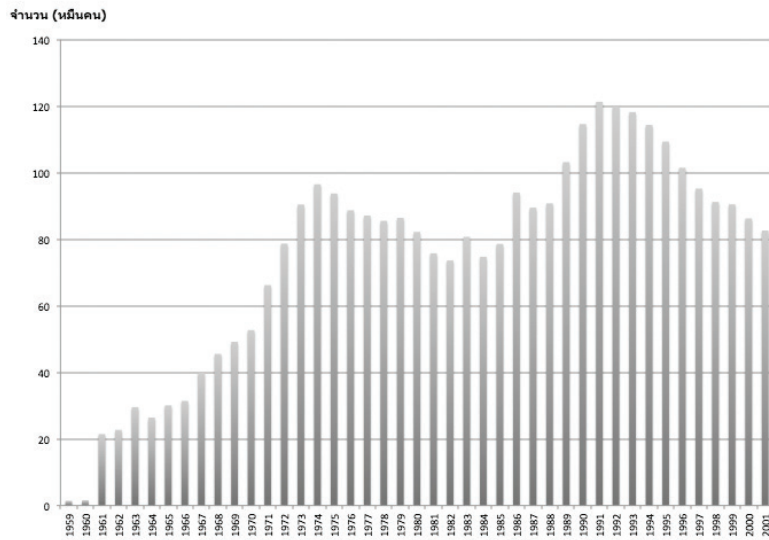
นอกจากเหมืองแร่ทองคำเก่าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแล้ว เกาะซาโดะยังมีอ่าวเซ็งกาคุ (尖閣湾) ที่ขึ้นชื่อว่ามีทัศนียภาพอันสวยงามด้วยโขดหินรูปร่างต่างๆ และมีสะพานที่เคยเป็นสถานที่ถ่ายละครยอดนิยมเมื่อทศวรรษที่ 1980 อ่าวเซ็งกาคุจึงเป็นจุดชมวิวและจุดถ่ายรูปที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวที่มาเยือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเอง

ฤดูกาลท่องเที่ยวของเกาะซาโดะคือฤดูร้อน โดยเฉพาะในเดือนสิงหาคมของทุกปี จะมีนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวทางทะเลและกิจกรรมตกปลาทั้งจากฝั่งนิงะตะ และจากจังหวัดอื่นๆ มาเยือนเป็นจำนวนมากกว่าฤดูกาลอื่น

เกาะซาโดะไม่มีตึกสูงหรือโรงแรมขนาดใหญ่มากนัก มีโรงแรมแบบญี่ปุ่นที่เรียกว่าเรียวกัง อยู่บนเกาะเพียง 4-5 แห่งเท่านั้น โดยมากแล้วที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวจะเป็นแบบเกสต์เฮาส์ที่เรียกว่า “มินซุคุ” คือบ้านแบบญี่ปุ่นที่เจ้าของบ้านแบ่งส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้านให้แขกมาพักซึ่งราคา

ค่าที่พักก็จะถูกกว่าเรียวกังเล็กน้อย⁴ แต่ก็มีมินซุคุหลายแห่งโดยเฉพาะที่มีทำเลติดฝั่งทะเลและขึ้นชื่อว่าอาหารอร่อย ก็จะมีราคาแพงกว่าเรียวกัง ในเมืองโอคาว่าซึ่งเป็นพื้นที่ในการสำรวจครั้งนี้ โรงแรมที่พักสำหรับแขกจะเป็นแบบมินซุคุทั้งหมดและมีหลายระดับราคาตั้งแต่ 4,000-8,000 เยน

จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเกาะซาโดะ

ภาพที่ 3 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเกาะซาโดะ ที่มา: สมาคมการค้าและการท่องเที่ยวเมืองโอคาว่า

เมืองโอคาว่า (相川町) ครอบคลุมพื้นที่ราว 300 ตารางกิโลเมตร มีประชากรอาศัยราว 9,700 คน (ณ ปี 2004) มีท่าเรือประมงอยู่ 5 แห่งคือ ท่าเรือฮิเมะสึ, ท่าเรือโอคาว่า, ท่าเรือโอคาว่าคาบุสะ, ท่าเรือทาโคสะ และท่าเรืออินะคุจิระ แต่ละท่าเรือจะมีสหกรณ์ประมงและตลาดปลาประจำท่าเรือ ท่าเรือที่การประมงเฟื่องฟูที่สุดของโอคาว่าคือท่าเรือฮิเมะสึและท่าเรืออินะคุจิระซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการสำรวจนี้ โดยเฉพาะแถบฮิเมะสึนั้นแทบไม่มีพื้นที่เพาะปลูก แต่มีสัตว์น้ำหลากหลาย

ประเภทกว่าเมื่อเทียบกับท่าเรืออื่นๆ ประชากรส่วนใหญ่จึงยึดอาชีพชาวประมงเป็นอาชีพหลัก ในขณะที่ท่าเรือเล็กๆ อย่างเช่นทาโคสะ การประมงที่นั่นมักจะเป็นการประมงขนาดเล็กหรือแบบยังชีพ คือมีเรือเล็กๆ ไว้จับหอยหรือเก็บสาหร่ายทะเล และชาวบ้านแถบนี้ก็จะปลูกข้าวไปด้วย เรียกว่าเป็นวิถีชีวิตแบบกึ่งชาวนากึ่งชาวประมง (半農半漁) และในระยะหลายปีมานี้ ชาวประมงยังมีอาชีพเสริมอื่นๆ โดยจะได้กล่าวอย่างละเอียดต่อไป

⁴ ปกติแล้วเรียวกังจะมีขนาดใหญ่และหรูหรากว่ามินซุคุ ส่วนมากจะเหมือนเซ็นหรือบ่อน้ำแร่ไว้บริการแขกผู้มาพัก ในขณะที่มินซุคุจะเป็นการเช่าบ้านในท้องถิ่นของบ้าน ที่เจ้าของบ้านอาจใส่ผงสมุนไพรไว้ในอ่างอาบน้ำเป็นพิเศษสำหรับแขก ราคาเรียวกังในเกาะซาโดะจะอยู่ที่ราวคันละ 5,000-15,000 เยน ในขณะที่มินซุคุจะราคาไม่เกิน 10,000 เยนต่อคืน

แปรรูปได้ง่ายเพียงแค่นำมาตากแห้งเป็นหมึกแห้งก็สามารถบรรจุขายได้ ซึ่งหมึกกล้วยตากแห้งนี้ก็ได้กลายมาเป็นอีกหนึ่งของขึ้นชื่อของเมืองโอคาว่า และเกาะซาโตะมาช้านานจนถึงปัจจุบัน

ในปี ค.ศ. 1601 ช่วงเดียวกับการเริ่มต้นศักราชใหม่แห่งสมัยเอโดะ เมื่อมีการค้นพบภูเขาที่อุดมไปด้วยแร่ทองคำ รัฐบาลโชกุนโตกุงาวะได้ส่งขุนนางผู้ปกครองที่เรียกว่า “บุเงียวนิน” มายังเกาะซาโตะทันทีเพื่อควบคุมการขุดเหมืองทองบนเกาะ ซึ่งเป็นเหมืองทองที่ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่นยุคนั้นบุเงียวนินคนแรกที่ถูกส่งมาประจำการที่เกาะซาโตะคือ โอคุโบะ นางายาสึ (大久保長安) ตามหลักฐานเอกสารกล่าวว่า โอคุโบะได้อพยพแรงงานผู้คนมาจากแคว้นอิวะมิ (石見国)⁷ ที่เฟื่องฟูด้วยเหมืองแร่เงินมาตั้งแต่ปลายสมัยคามาคุระ (ค.ศ. 1309) โดยส่วนหนึ่งเพื่อเป็นแรงงานในการขุดเหมืองแร่ทองคำ และอีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นแรงงานประมงในการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงดูแรงงานเหมืองแร่

จากการเป็นแหล่งทำเหมืองทองที่สำคัญทำให้ประชากรบนเกาะซาโตะเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การผลิตเพื่อยังชีพได้กลายเป็นการผลิตเพื่อป้อนตลาดภายใน ความเฟื่องฟูของการทำเหมืองแร่ช่วยเกื้อหนุนเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง เช่น กิจการอาหารทะเลแปรรูปซึ่งเฟื่องฟูมากและบางแห่งสืบทอดกิจการมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเทคโนโลยีการขนส่งและการเก็บรักษาอาหารสดในอดีตไม่เอื้ออำนวย อีกทั้งเกาะซาโตะมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย ผู้คนจึงต้องถนอมอาหารโดยการแปรรูปไว้รับประทานในฤดูที่การเพาะปลูกหรือการประมงไม่เอื้ออำนวยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว ที่ทะเลจะมีมรสุมมากทำให้ความถี่ในการออกเรือมีน้อยลง

ด้วยเหตุนี้เอง เหมืองแร่จึงมีส่วนช่วยพัฒนาเทคโนโลยีและมีมือในการถนอมอาหารรวมทั้งการผลิตอาหารทะเลแปรรูป กล่าวกันว่าอาหารแปรรูปหลากหลายประเภทถูกคิดค้นขึ้นในยุคนี้ และกลายเป็นของขึ้นชื่อของซาโตะจวบจนถึงปัจจุบันเช่นปลาแห้งดองเกลือที่เรียกว่าอะเอโมโนะ (四十物) ที่เป็นที่ต้องการอย่างมากของคนงานเหมืองแร่ในอดีต

3.2 จากการผลิตเพื่อป้อนเหมืองแร่สู่การประมงเพื่อส่งขายนอกชุมชน

เมื่อเหมืองแร่เฟื่องฟู ตลาดภายในเกาะเจริญเติบโต ส่งผลให้การค้าขายรุ่งเรืองกอบกู้กับทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีแรงงานอพยพมาอยู่ที่เกาะซาโตะมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นคนในตระกูลอิวามิจากแคว้นอิวามิที่บรรพบุรุษถูกนำมาเป็นแรงงานประมงรุ่นบุกเบิกในต้นสมัยเอโดะนั่นเอง ผู้คนจากแคว้นอิวามิได้นำเอาเทคโนโลยีการทำประมงแบบใหม่เข้ามา ทำให้การทำประมงของเกาะขยายตัวยิ่งขึ้นอีกจากการเน้นทำประมงบริเวณชายฝั่ง ไปเป็นการออกเรือเพื่อการทำประมงที่ห่างจากชายฝั่งออกไป เช่น การออกไปจับปลาสดโดยใช้วิธีประมงแบบเบ็ดราว (延縄 หรือ longline fishing) แทนวิธีดั้งเดิมที่ใช้เบ็ดสายเดี่ยวที่จับได้ที่ละตัว ทำให้จับปลาได้ที่ละมากกว่าเดิมเป็นต้น

กล่าวได้ว่า การประมงของเกาะซาโตะเป็นการผลิตเพื่อขายอย่างเต็มตัวมาตั้งแต่สมัยเอโดะนี้ ในอีกราวสองร้อยปีต่อมา คือ ในปี ค.ศ. 1888 (สมัยเมจิที่ 21) ได้มีการนำวิธีการประมงโดยใช้อวนปากเสือ (定置網)⁸ และการจับกุ้งหรือปูโดยใช้ลอบ (Shrimp Traps, Crab Traps) เข้ามาจาก

⁷ ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดชิมิเนะ (島根県) จากการอพยพผู้คนมาจากที่นี่ ชาวเมืองโอคาว่าส่วนใหญ่จึงมีนามสกุลอิวามิ

⁸ คือการใช้อวนปากเสือหรือโพงพางประจำที่ถ่างยึดติดไว้กับที่ แล้วให้กระแสน้ำพัดสัตว์น้ำเข้าไปในอวน

จังหวัดใกล้เคียงคือ จังหวัดโทยามะ โดยเครื่องมือการประมงชนิดใหม่นี้ช่วยเพิ่มความหลากหลายของสัตว์ทะเลที่จับได้ ในขณะที่อุตสาหกรรมการต่อเรือของญี่ปุ่นในช่วงต้น ค.ศ. 1900 (เมจิที่ 33) ได้รับการพัฒนาอย่างมากเนื่องจากเป็นยุคที่ญี่ปุ่นพยายามสร้างความเข้มแข็งให้ทัดเทียมอำนาจตะวันตก การต่อเรือเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการทหารจึงมีผลต่อเนื่องมายังอุตสาหกรรมการต่อเรือทั้งหมดรวมถึงการต่อเรือประมงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและมีประสิทธิภาพในการออกทะเลได้ไกลขึ้น

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1900 นี้ ขณะที่ผลผลิตจากการประมงมีปริมาณมากขึ้น กิจกรรมเหมืองแร่ทองคำกลับเริ่มเข้าสู่ยุคอิมตัวเนื่องจากปริมาณทองคำที่ขุดได้เริ่มลดน้อยลง ทำให้อาหารทะเลแปรรูปปล้นตลาดภายในการผลิตจึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อส่งออกขายนอกเกาะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมึกกล้วยที่หาจับได้ง่ายและมีการผลิตเป็นจำนวนมากมาแต่เดิมทำกำไรเป็น “สินค้าส่งออก” สำคัญของเกาะ ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1960 ที่เป็นยุคฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังสงคราม และเป็นยุครุ่งเรืองสูงสุดของการทำประมงหมึกกล้วยของเกาะซาโตะโดยนายอิโม คาคุอากิอายุ 76 ปี (ต่อไปนี้จะเรียกว่า “คุณลุงอิโม”) ผู้ประกอบกิจการอาหารทะเลแปรรูปได้เล่าให้ฟังว่า ในยุคนั้น ชาวประมงรุ่นหนุ่มอายุแค่ราว 20 ปีต้นๆ ต่างพากันขี้นรถยนต์หรูหราเพราะการออกเรือหนึ่งครั้งจะจับสัตว์น้ำได้คิดเป็นมูลค่าราวปีละ 6 พันล้านเยน⁹ กล่าวกันว่าเพียงออกเรือไปจับหมึกกล้วยสัก 3 ครั้งก็สร้างบ้านได้หนึ่งหลัง จนมีคำว่า “คฤหาสน์หมึกกล้วย” ที่ใช้เรียกบ้านของชาวประมงที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงนี้

“ช่วงนั้น เงินเดือนของข้าราชการตกอยู่ที่ประมาณ 30 เยนต่อเดือน แต่พวกคนจับปลานั้น ครึ่งปีก็ทำได้ 3 หมื่นเยนแล้ว” คุณลุงอิโมกล่าว

ครอบครัวของคุณลุงอิโมประกอบกิจการอาหารทะเลแปรรูปชื่อว่า “ร้านชินยะ” สืบทอดรุ่นต่อรุ่นมาตั้งแต่ยุคบุกเบิกเหมืองทองคำในสมัยเอโดะ คุณลุงอิโมผู้สืบทอดกิจการเป็นรุ่นที่ 12 เล่าว่า ตอนที่ตนยังหนุ่มเคยรับราชการเป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น แต่เนื่องจากเงินเดือนข้าราชการท้องถิ่น ณ ขณะนั้น¹⁰ ตกอยู่ที่เดือนละราว 30 เยนเท่านั้นไม่พอเพียงต่อการยังชีพและเลี้ยงดูครอบครัว จึงลาออกมาทำการประมงอย่างเต็มตัวซึ่งมีรายได้มากกว่ากันมาก จนเมื่ออายุมากขึ้นก็มาสืบทอดกิจการของครอบครัวจนถึงปัจจุบัน

“เมื่อก่อน อาชีพชาวประมงเป็นอาชีพที่ทำเงินได้มากที่สุด ชาวบ้านแถบนี้จึงเป็นชาวประมงกันทั้งนั้น แต่ตอนนี้คนทำประมงอายุมากขึ้น คนหนุ่มสาวที่คิดจะทำอาชีพประมงก็ไม่ค่อยมีแล้ว เพราะอาชีพชาวประมงไม่ได้เป็นอาชีพที่ทำเงินได้มากเหมือนเมื่อสมัยก่อน ทามาได้ก็เพียงพอใช้เท่านั้น แถมยังเป็นงานที่หนักและอันตรายด้วย เลยไม่ได้จูงใจคนรุ่นใหม่เท่าไร” คุณลุงอิโมกล่าว

4. ภาวะเสื่อมถอยของการประมง

การประมงของเกาะซาโตะเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา ไม่ต่างจากชุมชนการเกษตรหรือการประมงอื่นๆ ของญี่ปุ่น จากการลงพื้นที่ที่สามารถสรุปลักษณะการเสื่อมถอยของการประมงของเกาะซาโตะได้เป็น 3 สาเหตุหลักคือ

⁹ ขณะนั้นเงินเยน 360 เยน = 1 ดอลลาร์สหรัฐ

¹⁰ หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (ในปี 1945-1948)

1) ราคาสัตว์น้ำตกต่ำลง

ระหว่างการเก็บข้อมูลของผู้เขียนที่ร้าน ซินยะของคุณลุงอู๋ไม่ ขณะที่ผู้เขียนกำลังพูดคุยอยู่กับสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ คุณลุงอู๋ไม่ก็เดินเข้ามาพร้อมกับปลาบู่ริ (ปลาหูแหกหางเหลือง) 4 ตัว น้ำหนักตัวละราว 2 กิโลกรัม ซึ่งคุณลุงอู๋ไม่ไปซื้อมาจากตลาดปลาที่อู๋ไม่ซื้อเพื่อนำมาทำเป็นปลาติบสำหรับเลี้ยงแขกในพิธีศพของคนในหมู่บ้านผู้หนึ่งที่เพิ่งเสียชีวิตลงด้วยโรคชรา คุณลุงอู๋ไม่กล่าวว่า “ปลาราคาถูกลงมาก ปลาบู่ริที่ซื้อวันนี้ตัวใหญ่ขนาดนี้แต่ราคาแค่ตัวละพันเยนเท่านั้น สำหรับคนกินปลาก็เป็นเรื่องน่ายินดี แต่สำหรับชาวประมงดูจะไม่ค่อยเป็นเรื่องดีเท่าไร”

เกี่ยวกับราคาสัตว์น้ำที่ตกต่ำลงนี้ เจ้าหน้าที่แผนกทรัพยากรสัตว์น้ำของเทศบาลเมืองได้กล่าวว่า “ปลาราคาถูกจากต่างประเทศเข้ามาตีตลาดในประเทศด้วยราคาที่ถูกลงกว่ากันเกือบครึ่ง อีกทั้งช่วงนี้เศรษฐกิจซบเซา จึงอาจเป็นเหตุที่คนญี่ปุ่นเองก็เลือกซื้อของที่ราคาถูกลงกว่า ในขณะที่ต้นทุนผลิต เช่น ค่าแรงในประเทศนั้นสูงกว่ากันมาก เราจึงไม่สามารถแข่งขันด้านราคาได้ ซึ่งเรื่องนี้ทางเทศบาลมีมาตรการแก้ไขคือ การสร้างโรงงาน

แปรรูปอาหารทะเลของเทศบาลโดยได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ โดยเป็นโรงงานแปรรูปที่จะรับซื้อปลาจากชาวประมงในท้องถิ่นแล้วนำมาแปรรูปส่งขายนอกเกาะ”

2) ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง

ปัจจัยเบื้องหลังสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงนั้น เป็นปัญหาที่เกิดคล้ายคลึงกันทั่วประเทศญี่ปุ่นก็คือ สภาพแวดล้อมทางทะเลที่เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่ปัญหาอุณหภูมิน้ำทะเลสูงขึ้นและการพัฒนาชายฝั่ง เช่น การขุดทรายจากทะเลไปใช้ประโยชน์ ส่งผลให้พื้นที่ขยายพันธุ์ของสัตว์ทะเลลดน้อยลงไป นอกจากนี้ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่าการพัฒนาเทคโนโลยีการประมงและขนาดของเรือประมงที่ใหญ่และทันสมัยขึ้นทำให้การจับปลาได้คราวละมากๆ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชากรสัตว์ทะเลลดลงอย่างรวดเร็ว เจ้าหน้าที่แผนกทรัพยากรสัตว์น้ำของเทศบาลไอคาวัวยังกล่าวด้วยว่า “ในส่วนของทะเลรอบเกาะชไตเรายังมีปัญหาขยะทางทะเลจากประเทศเพื่อนบ้านที่ลอยมาติดชายฝั่ง สร้างความเสียหายแก่สภาพแวดล้อมทางทะเลด้วย”

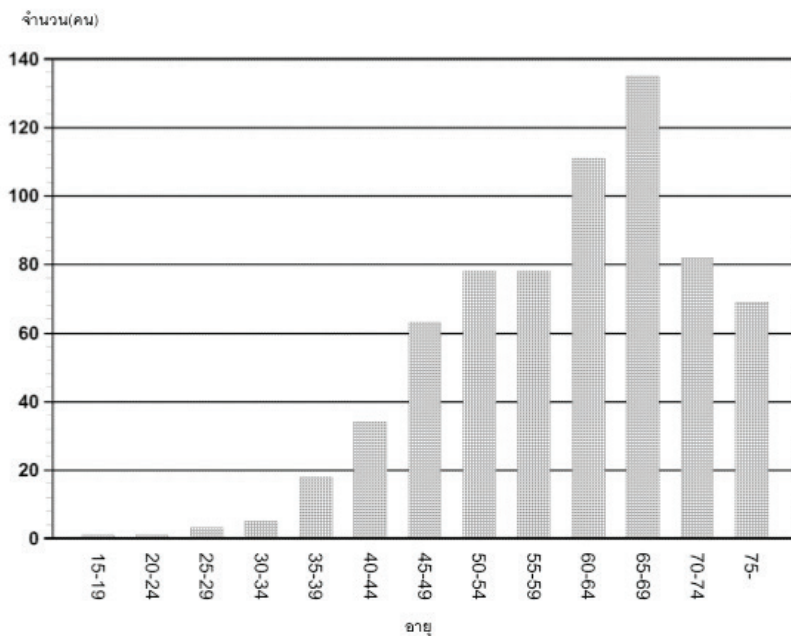

ภาพที่ 5 ปริมาณสัตว์น้ำเค็มที่จับได้ที่ทำเรือสำคัญของไอคาวัว

3) อายุที่สูงขึ้นของผู้ทำอาชีพประมง รวมถึงปัญหาการไร้ผู้สืบทอด

อาชีพชาวประมงเป็นอาชีพที่ใช้แรงงานหนัก แต่อายุเฉลี่ยของชาวประมงที่เกาะซาโตะคือราว 60 ปี ในแผนภูมิที่ 6 ที่แสดงจำนวนของชาวประมงเมืองไอคาว่า จะเห็นว่าบางรายมีอายุมากกว่า 75 ปี ในขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวเมื่อจบ

การศึกษาระดับมัธยมแล้วก็มักจะออกจากเกาะเพื่อไปศึกษาต่อหรือหางานทำในตัวเมืองนี้จะตะและจังหวัดอื่นๆ ชาวบ้านที่ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ล้วนกล่าวในทำนองเดียวกันว่า “คนหนุ่มๆ ไม่ทำอาชีพประมงเพราะเป็นอาชีพหนักแต่ไม่ได้เงินเยอะเหมือนแต่ก่อน”

ภาพที่ 6 อายุชาวประมงที่ทำประมงผิวน้ำของเมืองไอคาว่า (ณ ปี 1998)
ที่มา: Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries (10th Fishery Census, 2000)

5. หลากหลายทางเลือกในการปรับตัว

ภาวะความชบเซาของการประมงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้นในชุมชนซึ่งมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงการประมงอย่างกว้างขวางในหัวข้อต่อไปนี้จะนำเสนอทางเลือกและการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงของผู้นในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 4 รูปแบบดังนี้คือ

1) รูปแบบที่หนึ่ง: ประกอบอาชีพประมงต่อไป

แม้การทำอาชีพประมงจะไม่รุ่งเรืองเหมือนก่อน แต่ก็ยังมีชาวประมงที่ไม่เลิกล้าอาชีพนี้และยังยึดอาชีพประมงเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ฮิเมะสึที่มีชาวประมงรายใหญ่ทำอาชีพประมงมาหลายรุ่นอยู่มาก

และฮิเมะสีเองก็เป็นพื้นที่ที่มีการทำประมงได้ดีที่สุดในเมืองเอดูวาว่าดังที่ได้กล่าวแล้ว คุณอิวามิ มิสึ (อายุ 56 ปี) ผู้เป็นเจ้าของเรือ “คาโนมารุ” เป็นหนึ่งในนั้น มารดาของคุณมิสึ วัย 78 ปี เล่าว่า “เรือคาโนมารุของเราทำประมงมานานมากแล้ว แต่ก่อนนี้เราเป็นเรือหาปลาแต่พอตอนนี้จับปลาไม่ค่อยได้แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นเรือจับกุ้งและปูแทน ที่ทำเรือฮิเมะสีมีเรือใหญ่ที่จับกุ้งและปูโดยเฉพาะแค่ 2 ลำเท่านั้นเราจึงยังพอทำอาชีพนี้ต่อไปได้ ตลาดที่เราส่งขายก็คือตลาดปลาแหล่งใหญ่ที่นิงเตเท่านั้น ลูกค้าประจำของเราคือพวกร้านซูชิ โดยเฉพาะร้านซูชิที่ราคาแพงหน่อย พวกนี้เขาก็จะไม่ใช้ของนำเข้าจากต่างประเทศแต่จะใช้วัตถุดิบซึ่งเป็นกุ้งและปูที่จับได้ในประเทศเท่านั้น ชาวประมงอย่างเราก็เลยยังพอหากินได้ พวกลูกค้าที่เขามากินซูชิที่ร้านแพงๆ เพราะเขาอยากจะทำกินของในประเทศอยู่แล้วเขาก็ดีใจที่ยังมีชาวประมงอย่างเราอยู่ ถึงจะจับได้ไม่มากเท่าเมื่อก่อน แต่ในเวลานี้ก็ยังพอไปได้”

เรือคาโนมารุนั้นมี 2 ลำ ลำหนึ่งเป็นเรือขนาดกลางยาวประมาณ 10 เมตร สำหรับทำประมงชายฝั่ง ส่วนอีกลำนั้นเป็นเรืออวนลากขนาดใหญ่ยาวประมาณ 25 เมตร สำหรับออกทะเลที่ไกลออกไป ทั้ง 2 ลำติดอุปกรณ์ GPS และมีเครื่องมือที่ทันสมัยและไม่มีห้องน้ำเช่นเดียวกับเรือประมงทั่วไป เนื่องจากโดยมากแล้วลูกเรือซึ่งจะมีแต่ผู้ชายเท่านั้นจะขับถ่ายลงทะเล

ผู้เขียนได้รับอนุญาตให้ขึ้นไปสังเกตการณ์บนเรือคาโนมารุที่เป็นขนาดกลางเท่านั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าเรือขนาดใหญ่ออกทะเลไปไกล ใช้เวลานานเป็นวัน จึงไม่สะดวกสำหรับผู้หญิงหากต้องการ

เข้าห้องน้ำ ในวันที่ผู้เขียนได้ขึ้นเรือคาโนมารุ (กลาง) ไปด้วยนั้น คือวันที่ 22 กันยายน ซึ่งอยู่ในช่วงปลายฤดูร้อน ต้นฤดูใบไม้ร่วง เรือคาโนมารุออกจากฝั่งเมื่อตอนตีสี่ และกลับสู่ฝั่งราวใกล้เที่ยงโดยแผนการของวันนี้คือไปเก็บลอบกุ้งที่ได้วางไว้เมื่อ 3 วันก่อน และไปวางลอบอันใหม่ รวมใช้เวลาอยู่บนทะเลทั้งสิ้นราว 8 ชั่วโมง สัตว์น้ำที่จับได้ในวันนี้คือกุ้งลายเสือ กุ้งหวาน และหมึกยักษ์ รวมทั้งปลาเล็กปลาน้อยอื่นๆ กุ้งลายเสือและกุ้งหวานถูกบรรจุใส่กล่องโฟมทันทีเพื่อส่งไปขายยังตลาดปลาแห่งใหญ่ในตัวเมืองนิงเต รวมกุ้งที่บรรจุได้ประมาณ 10 กล่อง กล่องละประมาณ 20 ตัว คิดเป็นมูลค่าราว 2 แสนเยน ซึ่งคุณมิสึบอกว่าวันนี้จับได้น้อยกว่าปกติ ส่วนปลาเล็กปลาน้อยที่ติดมากับลอบกุ้งไม่ได้ถูกนำไปขายแต่จะนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานกันเองในครอบครัว หรือหากมีมากก็แบ่งให้เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องในพื้นที่ใกล้เคียงและเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องเหล่านั้นก็อาจให้ผักหรือผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ มาเป็นการตอบแทน เมื่อผู้เขียนได้ไปเยือนครอบครัวคุณอิวามิ มิสึอีกครั้งในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน ซึ่งเป็นฤดูหนาว อันเป็นฤดูที่ทะเลมักจะมึคลื่นลมแปรปรวนทำให้วันที่ออกเรือจึงลดน้อยลง แต่หากวันใดคลื่นลมสงบพอจะออกเรือได้ นอกจากกุ้งแล้วก็มีสัตว์น้ำที่สำคัญของฤดูกาลที่ทำเงินได้ดี นั่นคือปูลาสก้าที่จะติดมากับลอบอีกด้วย¹¹

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสำหรับชาวประมงรายใหญ่ที่มีทั้งแรงงานลูกเรือและเรือที่ติดอุปกรณ์ครบครันเช่นเรือคาโนมารุนั้น การทำอาชีพประมงยังไม่ถึงทางตันเสียทีเดียวเนื่องจากเป็นรายใหญ่ในท้องถิ่นที่มีการสั่งสมเงินทุนและประสบการณ์

¹¹ ปูลาสก้าส่วนใหญ่ที่รับประทานกันในญี่ปุ่นจะเป็นปูที่นำเข้าจากรัสเซีย ปูที่จับได้จากทะเลในประเทศจะมีราคาแพงมาก

และเครือข่าย ที่ทำเรือฮิเมะสีและอินะคุจิระ มีชาวประมงที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับคุณมิสึอยู่มากกว่าทำเรืออื่นๆ คือประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก และดำรงวิถีชีวิตโดยอาศัยเครือข่ายสังคมและญาติมิตร และมีรายได้ที่เป็นกำไรตรกราวปีละ 7 ล้านบาท (ราว 2 ล้านบาทบาท) ซึ่งเป็นรายได้ในระดับปานกลางถึงสูงเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในญี่ปุ่น

แต่ปัญหาที่แม่ชาวประมงรายใหญ่อย่างคาโนมารุก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือ ปัญหาผู้สืบทอดกิจการ มารดาของคุณมิสึเล่าว่า “อาชีพชาวประมงของครอบครัวเราก็คงจะสิ้นสุดที่ลูกชายคนโตคนนี้ (คุณมิสึ) เพราะหลานชายคนโตตอนนี้ก็เรียนหนังสืออยู่ที่โตเกียว เพื่อที่จะเป็นบุรุษพยาบาล ฉันก็ไม่ว่าอะไร เพราะโรงเรียนที่เขาเรียนอยู่ก็มีไปถึงชั้นมหาวิทยาลัย ถ้าเขาเข้าเรียนมหาวิทยาลัยได้จบมาเป็นบุรุษพยาบาลอย่างที่เขายากเป็นได้ ฉันก็วางใจ การไม่มีคนในครอบครัวมาสืบทอดกิจการฉันก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องช่วยไม่ได้ เรือคาโนมารุลำนี้ ฉันก็ส่งลูกชายไว้ว่าถ้าเลิกทำก็ให้ยกให้คนที่เขายากได้เอาไปทำต่อเสีย ถ้าเป็นเมื่อก่อนนี้ ลูกหลานครอบครัวไหนบอกว่าไม่ยอกสืบทอดอาชีพชาวประมงของที่บ้าน พ่อแม่ก็จะโดนกดดันจากคนรอบข้าง แต่เดี๋ยวนี้นั้นกลับกัน กลายเป็นว่าพ่อแม่บางบ้านก็ไม่ยอกให้ลูกมาเป็นชาวประมงเท่าไรนัก เพราะเป็นงานหนัก เหนื่อย ลำบากแล้วก็อันตรายด้วย ไปทำอย่างอื่นรายได้น่าจะพอๆ กัน แต่ไม่ต้องเหนื่อยแบบนี้”

สำหรับปัญหาผู้สืบทอดกิจการนั้น ทางภาครัฐได้มีมาตรการในการเพิ่มจำนวนชาวประมงหลายด้าน ซึ่งหนึ่งในมาตรการนั้นคือ การประกาศรับสมัครคนหนุ่มจากทั่วประเทศที่สนใจจะทำอาชีพ

ประมงโดยร่วมมือกับองค์กรเอ็นจีโอและหน่วยงานท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น แคมเปญ “อนาคตการประมงยังสดใส” ที่ประกาศในเพจของศูนย์ส่งเสริมและให้การศึกษาผู้ประกอบการอาชีพประมงชายฝั่งและประมงน้ำลึก¹² โดยผู้สมัครจะต้องเข้ารับการอบรมและต้องผ่านการคัดเลือกโดยการสอบข้อเขียนและสอบสัมภาษณ์กับศูนย์ดังกล่าว เป็นความบังเอิญและความโชคดีของผู้เขียนที่พบว่าเรือคาโนมารุของคุณอิวานั้น มีลูกเรือประมงที่สมัครผ่านโครงการนี้อยู่ 1 คนคือ ซากาโมโตะ (นามสมมติ)

ซากาโมโตะ เด็กหนุ่มอายุ 22 ปีจากจังหวัดไซตามะเล่าว่า หลังจบมัธยมปลายแล้วก็ไม่ได้เข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยเพราะไม่ชอบเรียนหนังสือ ก่อนที่จะมาเป็นชาวประมงที่ซาโตะเคยทำงานเป็นช่างไม้ผู้ช่วยอยู่ที่จังหวัดไซตามะบ้านเกิด แต่เกิดเบื่อหน่ายงานช่างไม้ที่เขาบอกว่าซ้ำซากจำเจก็เลยอยากมาหาประสบการณ์ในอาชีพชาวประมงดูบ้าง ซึ่งเขาบอกว่าเป็นอาชีพที่มีความท้าทายและน่าตื่นเต้น อีกทั้งเหตุผลที่ทำให้เลือกอาชีพประมงเพราะเป็นคนชอบทะเลมากกว่าภูเขา และจากที่เคยมาเที่ยวที่เกาะซาโตะกับครอบครัวเมื่อสมัยยังเป็นเด็กจึงเกิดความประทับใจเลยเลือกที่จะมาเป็นชาวประมงที่นี่ ในช่วงที่มาใหม่ๆ ก็มาพักแรมกินอยู่ร่วมกันกับครอบครัวของคุณอิวานิ แต่ตอนนี้ได้แยกออกไปเข้าบ้านอยู่คนเดียวแถบฮิเมะสีความฝันในอนาคตอยากจะแยกออกไปมีเรือเป็นของตัวเองและเป็นชาวประมงเต็มตัวซากาโมโตะเล่าว่า ที่ซาโตะน่าจะมีอาสาสมัครอย่างเขาอยู่ประมาณ 10 คนได้ ซึ่งผู้เขียนคิดว่าเป็นจำนวนที่ไม่น้อยเลย สำหรับเกาะเล็กๆ แห่งนี้

¹² http://www.suiko-van.or.jp/ryoshi/sensyu/bigin_main.htm ปัจจุบัน (กันยายน 2014) โครงการนี้ได้ล้มเลิกไปแล้ว และเปลี่ยนเป็นการรับสมัครผู้ฝึกมือชาวต่างชาติแทน โดยมีวิธีการคัดเลือกคือ สอบข้อเขียนและสอบสัมภาษณ์เป็นภาษาญี่ปุ่นเช่นกัน

2) รูปแบบที่สอง: ประกอบอาชีพที่ส่งเสริมอาชีพประมงไปพร้อมๆ กัน

ผู้เขียนพบกรณีนี้มากที่สุดในพื้นที่ทาโคสะเอะ อีกรั้งประเภทของอาชีพเสริมก็หลากหลาย ชาวประมงที่นั่นมักจะทำอาชีพเสริมกันมากในฤดูหนาวที่วันออกเรือมีน้อย ส่วนหนึ่งไปทำงานในอาชีพก่อสร้าง และเมื่อถึงฤดูร้อนซึ่งเป็นฤดูที่นักท่องเที่ยวจะมาเยือนเกาะซาโตะมาก ก็จะไปเป็นคนขับเรือท่องเที่ยว หรือไปเป็นพนักงานขายของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวประมงคนหนึ่งกล่าวกับผู้เขียนว่า “ในฤดูที่นักท่องเที่ยวมีน้อย วันไหนออกเรือไม่ได้ก็อยู่บ้านซ่อมแซมเครื่องมือ เช่น เย็บตาข่ายที่ขาด หรือทำอุปกรณ์จับปลาขึ้นมาใหม่” ส่วนใหญ่กล่าวว่าก็มีงานให้ทำตลอดทั้งปี จึงพออยู่ได้ คำว่า “พออยู่ได้” นี้เป็นอีกหนึ่งคำที่พบบ่อยจากการพูดคุยกับชาวบ้าน ซึ่งผู้เขียนขอตีความว่า “อยู่ได้สบาย” มากกว่าซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทส่งท้าย

ชาวประมงบางส่วน แบ่งพื้นที่ในบ้านของตนเองเป็นมินซุคุ โดยขุดชายสำหรับนักท่องเที่ยวคือ “อาหารชาวประมง” ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้ประกอบการแบบนี้จะเป็นชาวประมงรายเล็กคือมีเรือขนาดเล็กไว้สำหรับจับหอยหรือสาหร่ายทะเลตามชายฝั่ง อย่างเช่นมินซุคุ “อันจูโซ” นั้นเข้าข่ายกรณีนี้ เจ้าของกิจการหญิงคือ คุณอิวามิ มามิโกะ วัย 55 ปี และสามีเป็นชาวประมงที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ประมงฮิเมะสึ คุณมามิโกะเล่าว่า เธอกับสามีนั้นออกเรือไปจับสัตว์น้ำแทบทุกวันที่สามารถออกเรือได้ สัตว์น้ำที่จับได้ก็อย่างเช่น กุ้งหวาน หมึกกล้วย หอยชนิดต่างๆ รวมไปถึงสาหร่ายประเภทโนริ และสาหร่ายประเภทวากะมะ ในขณะที่เดียวกันเธอก็แบ่งชั้นบนของบ้านเป็น 3 ห้องเล็กๆ ไว้เพื่อเป็นที่พักสำหรับแขก เธอกล่าวว่า สัตว์น้ำที่จับได้

จะนำมาทำอาหารสำหรับแขกที่มาพัก วันไหนจับได้มากก็ไม่ได้เอาไปขายแต่ก็จะแช่แข็งเอาไว้สำหรับวันที่ออกเรือไม่ได้ จุดขายของมินซุคุ “อันจูโซ” ของเธอก็คือ หากพักที่นี่ก็จะได้รับประทานอาหารทะเลสดใหม่ประจำท้องถิ่นที่เจ้าของไปจับมาเอง ปปรุงเองและเสิร์ฟเอง ดังนั้น ไม่เพียงแต่สัตว์น้ำเท่านั้น ผักและข้าวก็เป็นสิ่งที่เธอและสามีช่วยกันปลูกเองด้วย “อาหารของที่นี่จึงเป็นของธรรมชาติที่เราไปหาเองปลูกเองทั้งหมด ถ้าจะมีสิ่งที่หาซื้อมาก็มีเพียงเครื่องปรุงและวัตถุดิบไม่กี่อย่างเท่านั้น” เธอยังกล่าวอีกว่าทั้งอาชีพชาวประมงและกิจการมินซุคุล้วนเป็นสิ่งที่เธอรัก และก็โชคดีที่ทั้งสองอย่างสามารถเกื้อหนุนกันและกันได้เป็นอย่างดี

3) รูปแบบที่สาม: หันไปประกอบอาชีพอื่นเป็นหลัก โดยอาจมีอาชีพประมงเป็นอาชีพรอง

สำหรับชาวประมงในกลุ่มนี้ มักเป็นผู้ที่ไม่มีเรือลำใหญ่เป็นของตนเองโดยอาจขายเรือไปแล้วหรือเป็นอดีตลูกเรือพาณิชย์แต่ต่างก็มีเรือลำเล็กไว้สำหรับออกหาปลาในวันหยุด ผู้เขียนพบกับคุณอิวามิ เซจิโร่ (อายุ 56 ปี) ผู้มีอาชีพขับเรือสำราญนักท่องเที่ยวชมรอบอ่าวเซ็งกาคุและได้มีโอกาสสัมภาษณ์ คุณเซจิโร่เล่าว่า สมัยยังหนุ่มกว่านี้ตนก็เคยเป็นชาวประมงเช่นกัน โดยเป็นลูกเรือประมงพาณิชย์ที่เน้นการทำประมงแถบทะเลน้ำลึกตนเคยออกเรือไปไกลถึงเขตประเทศรัสเซีย จนเมื่อการทำประมงน้ำลึกไม่คุ้มทุน จึงออกมาจับจ้างขับเรือ ปัจจุบัน คุณเซจิโร่บอกว่าทำอาชีพประมงเป็นเหมือนงานอดิเรก แต่ในฤดูร้อนที่เป็นฤดูท่องเที่ยวความเป็นชาวประมงเก่าก็เป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้อย่างดี โดยทุกเช้า คุณเซจิโร่จะออกเรือเล็กไปหาหอยเป่าฮื้อหรือหอยซาซาอะ เพื่อนำมาให้ภรรยาซึ่งเปิดร้านขายหอยเผาสำหรับนักท่องเที่ยว

อยู่ที่ท่าเรือนั้นเอง คุณเซจิโร่และภรรยาจะมีงาน ชุกชุมมากในฤดูกาลท่องเที่ยว แต่เมื่อฤดูหนาวซึ่งนักท่องเที่ยวมีน้อยปลาและหอยที่หามาได้ก็จะนำมา หุงหาอาหารหรือนำมาแปรรูปเก็บไว้รับประทานใน ครอบครัว ซึ่งปัจจุบันอยู่กันสองสามีภรรยาเท่านั้น เนื่องจากลูกชายไปประกอบอาชีพพนักงานประจำ ร้านอาหารในตัวเมืองนี้จะตะและลูกสาวกำลังเรียน มหาวิทยาลัยอยู่ที่นาโงย่า

คุณนาคามุระ มาซารุ (65 ปี) ผู้เป็นเจ้าของ มินซุคุ “ทาคิโมโตะ” มินซุคุแห่งใหญ่ที่รองรับแขก ได้ราว 30 คน ตั้งอยู่ในเขตโออุระ ของเมืองโอคาว่า ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่เคยประกอบอาชีพชาวประมง มาก่อน คุณมาซารุเล่าว่า ตอนที่เขเป็นชาวประมงนั้น มีเรือขนาดกลางที่เป็นเรืออวนลากของตนเอง แต่ เมื่อการประมงซบเซาประกอบกับมีปัญหาสุขภาพ จึงได้เลิกทำอาชีพประมงแล้วเอาเงินเก็บมาสร้าง มินซุคุขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1971 ถือเป็นมินซุคุแห่งแรกๆ ในโอคาว่าและได้ขยับขยายมาจนใหญ่โตอย่างใน ปัจจุบัน ตอนนี้เรือลำเล็กอยู่ลำหนึ่ง นานๆ จะใช้ ออกจับสัตว์น้ำ ซึ่งปลาและสัตว์น้ำที่จับมาได้ก็จะ นำมาทำอาหารให้แขกที่มาพักที่มินซุคุบ้างหรือไม่ก็ ทำกินเองบ้าง หากวันไหนจับปลาได้มากก็จะนำไป ขายที่ตลาดปลาทาโคเสะ หรือนำไปใส่ในกระชัง เลี้ยงที่สร้างไว้ด้านหลังมินซุคุซึ่งอยู่ติดกับทะเล เพื่อนำมาใช้ในวันที่ไม่ได้ออกรเรือ เมื่อถามว่าระหว่าง เป็นชาวประมงกับเป็นผู้บริหารมินซุคุ คิดว่าอย่างไร หนคืออาชีพหลัก คุณมาซารุซึ่งมีท่าทีลั้งเลและ กำลังใช้ความคิดก็ถูกคุณนาคามุระ โยชิเอะ ผู้เป็น ภรรยาของคุณมาซารุตอบว่าผู้บริหารมินซุคุ โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยว คุณมาซารุผู้เป็นสามี เองก็ต้องมาช่วยทางมินซุคุจึงจะไม่ได้ออกรเรือเลย อาหารที่นำมาใช้ในการรับรองแขกตอนฤดูร้อน จึงเป็นอาหารที่ส่วนใหญ่แล้วไปซื้อมาจากตลาด ปลา ซึ่งก็เป็นปลาที่เพื่อนๆ ชาวประมงนำมาขาย

นอกจากกรณีของคุณเซจิโร่และคุณมาซารุ แล้ว ยังมีอดีตชาวประมงที่ไปทำงานเป็นพนักงาน ตามบริษัทหรือห้างร้านในเกาะ แต่ทุกคนต่างก็ยังมีเรือลำเล็กๆ ไว้ออกหาปลาในวันหยุด กล่าวได้ว่าการออกเรือหาปลา และจับสัตว์น้ำแม้ไม่ได้กลายเป็นอาชีพหลักของคนกลุ่มนี้อีกต่อไป แต่ก็ได้กลับมาเป็นงานอดิเรกในวันว่าง

4) รูปแบบที่สี่: นำการท่องเที่ยวเข้ามา ทดแทนอาชีพประมงอย่างเต็มตัว

เรือ “โยชิฟุคุมารุ” เป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ของการนำการท่องเที่ยวเข้ามาทดแทนการทำ ประมง โยชิฟุคุมารุ เป็นเรือประมงขนาดกลาง ราว 12-18 เมตร ที่ดัดแปลงให้เป็นเรือสำหรับ บริการนักท่องเที่ยว ออกจากท่าเรือ ทาโคเสะ โดยจุนักท่องเที่ยวได้ราว 10 คน บริการนักท่องเที่ยว ทั้งแบบเดี่ยวและหมู่คณะ โดยบริการตั้งแต่พานักท่องเที่ยวไปตกปลา หรือตกหมึก โดยวิธีแบบดั้งเดิมของซาโคะคือการใช้เบ็ดสายเดี่ยว จนถึงพาชมทิวทัศน์แถบอ่าวเซ็งกาคุ นอกจากนี้ ยังมีบริการ ก็หาทางน้ำพร้อมอุปกรณ์ เช่น เจ็ทสกี ไว้บริการ โดยเรือโยชิฟุคุมารุมีทั้งหมด 8 ลำ ในจำนวนนี้ 2 ลำได้ติดตั้งห้องน้ำไว้สำหรับนักท่องเที่ยวหญิงได้ใช้ บริการอย่างสะดวกสบายขึ้น เจ้าของโยชิฟุคุมารุคือ คุณซาซากิ โยชิมิ วัย 45 ปี เล่าว่า ตนเคยประกอบ อาชีพหลักเป็นชาวประมงตกหมึก จนถึงเมื่อราว 12 ปีก่อน (ค.ศ. 1991) ที่หมึกกล้วยถูกตีตลาดโดย ของนำเข้าจากต่างประเทศทำให้ไม่คุ้มทุนที่จะทำ ต่อไป ตอนนั้นมีเพื่อนที่ทำงานอยู่แผนกส่งเสริมการ ท่องเที่ยวของเทศบาลได้แนะนำให้ลองเอาเรือมา บริการนักท่องเที่ยวดู ตนจึงได้เริ่มทำงานกลายมาเป็น อาชีพหลัก ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ มีทั้งที่มาประจำทุกปี และนักท่องเที่ยวสัญจรที่ได้ รับข่าวสารจากแผนกส่งเสริมการท่องเที่ยวของ

เทศบาลหรือทางเว็บไซต์ รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่มาแบบปากต่อปาก

สำหรับเรือโยชิฟุคุมารุมีแผนจะเริ่มการท่องเที่ยวแบบพาลูกค้าออกจับปลาโดยใช้อวนติดตา (刺し網 หรือ gillnets) เป็นบริการที่ให้ลูกค้าจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เข้าเหมาเรือพร้อมอวนจับปลา แล้วปลาหรือสัตว์น้ำที่จับได้ในอวนนั้นลูกค้าสามารถนำกลับไปได้ แต่ในกรณีที่ไม่สามารถจับอะไรได้เลยหรือจับได้น้อยมากก็จะมีของแถมเป็นหอยซาซาเอะหรือหมึกกล้วยให้ นอกจากนี้ในปีที่ผ่านมาคุณซาซากิได้มีโอกาสแนะนำเที่ยวให้แก่ผู้พิการซึ่งสร้างความประทับใจแก่คุณซาซากิมาก จึงมีแผนว่าจะจัดการประมงนำเที่ยวสำหรับผู้พิการโดยเฉพาะในอนาคตอันใกล้

เจ้าหน้าที่แผนกท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองโอคาวากล่าวว่า การจะเอาเรือมาบริการนักท่องเที่ยวได้ก็จะต้องมีใบอนุญาตนำเที่ยวที่ออกโดยท้องถิ่นเสียก่อน แต่ละสหกรณ์ประมงจะมีชาวประมงที่นำเรือมาให้บริการนักท่องเที่ยวที่ได้รับใบอนุญาตนำเที่ยวอยู่ราว 40-50 คน บางคนที่เป็นเจ้าของมินซุคุแต่หากมีใบอนุญาตนำเที่ยวก็สามารถเอาเรือที่ครอบครองอยู่ออกพานักท่องเที่ยวไปได้ แต่เรือที่เข้ามาทำกิจกรรมนี้เต็มตัวในแถบโอคาวาก็เห็นจะมีแต่เรือโยชิฟุคุมารุที่ทำเรือทาโคเสะเท่านั้นจริงๆ แล้ว ที่ทำเรือทาโคเสะยังมีเรือบริการนักท่องเที่ยวอยู่อีกเจ้า แต่จะให้บริการนักท่องเที่ยวเฉพาะกลางเดือนมิถุนายน - ปลายเดือนกันยายนเท่านั้น จำนวนนักท่องเที่ยวจึงถูกจำกัดไปด้วยเกี่ยวกับเรื่องนี้ สอดคล้องกับที่คุณซาซากิเจ้าของเรือโยชิฟุคุมารุที่ได้เล่าให้ฟังว่า “ตอนนั้นคนที่ทำเรือตกปลาหรือเรือพานักท่องเที่ยวชมรอบเกาะยังมีน้อย พอช่วงไฮซีซั่นที่นักท่องเที่ยวมาเยอะก็กลายเป็นว่าเรือของผมที่เดียวก็รับได้ไม่หมดอยากจะให้

ชาวประมงคนอื่นๆ ที่มีเรือหันมาทำแบบผมบ้าง อยากให้มีคู่แข่งเยอะๆ แต่ในแถบนี้ คนกลับไม่ชอบงานนี้มากนัก เพราะเวลาออกเรือล้วนขึ้นอยู่กับลูกค้า ทุกคนเลยรู้สึกว่ามันยุ่งยากแล้วก็คงไม่ชินกับการต้องบริการนักท่องเที่ยวด้วย”

คุณซาซากิกล่าวว่า จากการหันมาให้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้ตนได้รู้จักกับคนมากหน้าหลายตา ซึ่งนักท่องเที่ยวบางส่วนที่มาตกปลาทุกปีก็ได้กลายเป็นเพื่อนกัน ในฐานะผู้ชื่นชอบการตกปลาเหมือนกัน ตนจึงไม่ได้คิดว่าการบริการนักท่องเที่ยวเป็นงานบริการ แต่เหมือนการพาคนรู้จักออกเที่ยวมากกว่า ส่วนใหญ่แล้วตนก็มีงานเกือบตลอดทั้งปีแต่ช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวหรือมีน้อยมากก็จะมีไปออกเรือหาปลาเองบ้าง คุณซาซากิ กล่าวว่าแม้กระทั่งตอนนี้ เขาคิดว่าอาชีพของเขาก็คือชาวประมง “แต่เป็นชาวประมงที่มีเพื่อนฝูงผู้ชื่นชอบทะเลและการตกปลามาเยี่ยมเยียนมากทำให้ต้องรับแขกบ่อยเท่านั้น”

6. บทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการประมง

จากภาพที่ 3 จะเห็นได้ว่าแม้จำนวนนักท่องเที่ยวในระยะหลังจะมีแนวโน้มลดลงอาจจะด้วยเนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง แต่ทางเทศบาลก็ได้คิดเมนูท่องเที่ยวที่คิดว่าจะตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเมนูที่เทศบาลคิดค้นขึ้นและพยายามส่งเสริมก็คือการท่องเที่ยวแบบให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรม (体験型観光) เช่น การให้นักท่องเที่ยวได้ปั่นหม้อดินเผาที่ศูนย์ช่างฝีมือแห่งเมืองโอคาวาแล้วนำกลับบ้านได้หรือการให้นักท่องเที่ยวได้แกะสลักภาพด้วยฝีมือของตนเองเมื่อไปเยือนพิพิธภัณฑ์ศิลปะภาพไม้แกะสลัก เป็นต้น ในขณะที่นักท่องเที่ยวที่มา

เดี่ยวหรือมาเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อการพักผ่อนและสนุกกับกิจกรรมส่วนตัวมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เทศบาลจึงได้ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ด้วย เช่น การเทรกกิ้ง ไปตามคอร์สที่มีความหมายเชิงมรดกประวัติศาสตร์

แต่ทว่า เมื่อสอบถามถึงการส่งเสริมในส่วนของนักท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับการประมงหรือกิจกรรมทางน้ำ ทางเทศบาลตอบว่า ณ ขณะนี้ยังอยู่ที่การให้ข้อมูลของผู้ประกอบการด้วยการช่วยประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ ของเทศบาล เช่น เว็บไซต์ เป็นต้น แต่ทางเทศบาลไม่ได้เข้าไปริเริ่มคอร์สท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการประมงเองโดยตรง ส่วนใหญ่ผู้ริเริ่มโดยตรงจะเป็นสหกรณ์ประมงแต่ละแห่งมากกว่า *“หากทางสหกรณ์หรือชาวประมงขอความร่วมมือในการสนับสนุนมาเราก็จะพิจารณาเป็นโครงการๆ ไป แต่ตอนนี้เทศบาลยังไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มทำเอง”*

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมา ทางเทศบาลก็เคยมีการดำเนินงานที่เป็นการส่งเสริมการประมงให้เป็นการท่องเที่ยวอยู่บ้าง นั่นคือ การนำ “กิจกรรมแล่หมึก” ที่สหกรณ์ประมงฮิเมะสึจัดขึ้นสำหรับเด็กนักเรียนชั้นประถมและมัธยมต้นที่มาทัศนศึกษาให้กลายเป็นกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดีจากกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านของฮิเมะสึ และมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมอย่างคึกคัก จนเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จและได้พัฒนามาเป็น เทศกาลหมึกกล้วย (Ikaika Matsuri) ประจำปีของเมืองไอคาว่าตั้งแต่ปี 1997 กิจกรรมนี้ได้ทำให้การแล่หมึกได้รับความสนใจมากขึ้น จนในปัจจุบันตามโรงแรมในเกาะซาโตะเองก็มีจัดโชว์แล่หมึกและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมด้วย

นอกจากนี้ ในส่วนของการสนับสนุนจากเอกชนก็จะมีบริษัทเดินเรือข้ามฟากซาโตะเคเซ็นที่จัดกิจกรรมตกปลาชิงถ้วยและเงินรางวัลอยู่ในเดือนพฤษภาคมของทุกปีซึ่งก็จะมีผู้ที่ชื่นชอบในการตกปลาจากทั่วประเทศมาเข้าร่วมแข่งขันจำนวนหนึ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับทางเทศบาลกล่าวว่า การผูกธุรกิจการประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในเกาะเข้ากับการท่องเที่ยว นั้น ภาครัฐมักจะได้เป็นผู้ริเริ่ม *“แม้ทางเทศบาลเราอยากจะทำแต่หากคนจับปลาเขาไม่เอาด้วยก็คงทำไม่ได้ เรื่องนี้ต้องมีคนนำซึ่งเป็นคนทางสหกรณ์ประมง ให้เขาริเริ่มไต่เต้าว่าอะไรที่เขาทำได้หรืออยากจะทำการท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวเราก็กินดีสนับสนุนเต็มที่”*

ในขณะที่ทางฝ่ายผู้แทนจากสหกรณ์ประมงฮิเมะสึได้ให้ข้อมูลว่า ในส่วนของการพัฒนาการท่องเที่ยว ขณะนี้สหกรณ์กำลังส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบดำน้ำ โดยมีโครงการที่จะของบประมาณสนับสนุนให้สร้างศูนย์ดำน้ำที่ทำเรือฮิเมะสึสำหรับนักท่องเที่ยว และจะพัฒนาให้เป็นแหล่งที่ออกไปอนุญาตดำน้ำได้ แต่เป็นโครงการระยะยาวที่อาจจะเกิดขึ้นหลังจากมีการยุบรวมหน่วยงานต่างๆ ให้กลายเป็นอำเภอซาโตะแล้ว แต่ในขณะนี้ยังเป็นแค่ไอเดียที่คุยกันในหมู่คนในสหกรณ์เท่านั้น

ท่าเรือฮิเมะสึนั้นมีการสร้างสะพานปลาขนาดใหญ่ขึ้นในปี 1998 โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นที่เก็บสาหร่ายวากาเมะและสาหร่ายที่ขึ้นตามโขดหินที่เรียกว่าอิวะโนริ สะพานปลาแห่งนี้เป็นอีกหนึ่งในแหล่งชมวิวน้ำสำหรับนักท่องเที่ยว จึงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลสะพาน และมีร้านขายของที่ระลึกดำเนินงานโดยสหกรณ์ โดยขายผลิตภัณฑ์อาหารทะเลรวมทั้งหมึกกล้วยแปรรูปที่เป็นของขึ้นชื่อ แต่ก็เช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยว

อื่นๆ ในเกาะซาโดะคือ ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวมาก ฤดูกาลมากนัก กระนั้นก็ตามทางท่าเรือเองก็ไม่ได้มีแผนที่จะโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ใหญ่โต ผู้แทนสหกรณ์กล่าวว่า อยากให้เป็นไปในลักษณะของการบอกกันปากต่อปากมากกว่า

คำว่า “ปากต่อปาก” เป็นคำที่ผู้เขียนได้ยินบ่อยครั้งจากการสัมภาษณ์ผู้คนบนเกาะซาโดะ ไม่เฉพาะแต่คนที่สหกรณ์อิเมะสึเท่านั้น แต่ตามมินซุคุ, ร้านขายปลา, ร้านขายของที่ระลึก ต่างก็พูดกันในงานองว่า วิธีการประชาสัมพันธ์ของคนที่นี่ คือไม่ประชาสัมพันธ์มาก ไม่ทำใหญ่มากแต่เน้นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่เคยมาเยือนแล้วนำไปบอกเล่ากันปากต่อปาก การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการประมงของที่นี่จึงดำเนินการโดยชาวประมงเองเป็นหลัก โดยมีจุดขายอยู่ที่ “อาหารทะเลท้องถิ่นที่จับด้วยมือของชาวประมงที่ไม่สามารถหากินได้ที่ไหนอีก” ดังที่เว็บไซต์ของแผนกท่องเที่ยวของเมืองโอคาว่า ได้ระบุไว้ว่า “ที่เมืองนี้ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังของการมีชีวิตที่สมถะและอยู่สบายคือ การรักษารัฐธรรมนูญไว้อย่างเดิมมากที่สุดพร้อมกับใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น เราพยายามที่จะนำเสนอสิ่งที่ธรรมดาสำหรับทุกท่าน แต่เป็นความธรรมดาที่เหมือนอากาศในชีวิตประจำวัน และทำให้ท่านรู้สึกเหมือนอยู่บ้าน”

7. บทส่งท้าย

ในบทส่งท้ายนี้จะเป็นการตั้งข้อสังเกตถึงการท่องเที่ยวในฐานะเครื่องมือแก้ไขปัญหาคาสาสำหรับชุมชนประมงเมืองโอคาว่าโดยวิเคราะห์บนฐานของการให้ความหมายต่อการท่องเที่ยวของผู้คนในชุมชนประมงนี้ รวมทั้งตั้งข้อสังเกตต่อศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองโอคาว่า

1) การดำรงอัตลักษณ์ในฐานะชาวประมง

ชาวประมงของชุมชนโอคาว่า แม้จะมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไม่มากนักน้อย แต่ส่วนใหญ่มีสำนึกว่าตนนั้นเป็นชาวประมงมากกว่าผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้ว่าชาวประมงต่างไม่ได้ทิ้งอาชีพประมง แต่ยังทำเป็นอาชีพเสริมหรือแม้กระทั่งทำเพราะรักเป็นงานอดิเรก และถึงแม้ในรายที่มีการนำการท่องเที่ยวเข้ามาอย่างเป็นกิจลักษณะก็จะเป็นในรูปแบบ “ทำเล็กไม่ทำใหญ่” เช่น ในกรณีชาวประมงที่ทำโคเสะที่มีเรือนำเที่ยว แต่จะนำเรือออกบริการในเฉพาะฤดูกาล หรือการที่มีเรือที่ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเต็มตัวเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับผู้ที่ได้รับใบอนุญาตนำเที่ยวที่มีเป็นจำนวนมาก ดังที่คุมุซาซากิเจ้าของเรือโยชิฟุคุมารุกกล่าวว่า อยากให้มีคู่แข่งมากกว่านี้

ชาวประมงที่เห็นว่าเป็นอัตลักษณ์ในความเป็นชาวประมงนั้นสำคัญมากกว่าการสถาปนาตัวเองเป็นผู้ชำนาญการในทางท่องเที่ยว แม้การกำหนดให้ชาวประมงต้องมีใบอนุญาตนำเที่ยวของทางการจะเป็นความพยายามสถาปนาผู้ชำนาญการท่องเที่ยวขึ้นมาก็ตาม ดังนั้น การต้อนรับแขกเหรื่อของคนที่นี่คือ การต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยอัธยาศัยไมตรีมากกว่าการให้บริการ คำถามคือ ผู้คนที่นี้อยากให้มีแขกมาเยือนบ่อยๆ และมีจำนวนมากหรือไม่ คำตอบอยู่ที่การที่คนที่นี่เอ่ยคำว่า “บอกเล่าปากต่อปาก” ในฐานะกลยุทธ์การโฆษณาที่ตนพึงประสงค์ กล่าวคือ โฆษณาแบบไม่โฆษณานั้นเอง

กล่าวได้ว่า สำหรับคนที่นี่ อาชีพจับปลาเป็นทั้งศิลปะในการดำรงชีวิตในฐานะคนที่มีอาชีพนี้มาอย่างยาวนาน และเป็นทั้งงานที่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจในขณะที่การท่องเที่ยวเป็นทางเลือก

ที่นำมาตอบสนองต่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง คือในระดับที่จะสามารถประกอบอาชีพประมงและรักษาอัตลักษณ์ความเป็นชาวประมงได้ต่อไป

2) “การท่องเที่ยวเพื่อการประมง” มิใช่ “การประมงเพื่อการท่องเที่ยว”

ในส่วนบทบาทของภาครัฐเอง แม้จะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นเศรษฐกิจของเกาะ แต่ก็มักจะเป็นในลักษณะให้การสนับสนุนหากมีการร้องขอเสียมากกว่า ในขณะที่สิ่งที่ภาครัฐมุ่งผลักดันคือ การเพิ่มจำนวนแรงงานประมง ดังจะเห็นได้จากการเปิดรับสมัครคนจากภายนอกเกาะที่จะมาดำรงอาชีพชาวประมงในเกาะ เรียกได้ว่าท่าทีเช่นนี้ของภาครัฐเองก็มุ่งเน้นไปในทางรักษาความเป็นชุมชนไว้โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวช่วยพยุงหรือหนุนเสริมเท่านั้น ท่าทีเช่นนี้เป็นท่าทีที่นำการท่องเที่ยวมารับใช้ชุมชนอย่างรู้เท่าทันว่าการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวควรใช้ประโยชน์อย่างไร มิใช่การนำชุมชนไปปรับใช้การท่องเที่ยวซึ่งอาจสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้มากมาย แต่นั่นหมายถึงการหันไปพึ่งพิงปัจจัยภายนอกที่มีความผันผวนและควบคุมได้ยาก ในขณะที่การนำการท่องเที่ยวเข้ามาพุงวิถีชีวิตของผู้คนที่เมืองโอคาวานั้น แม้เมื่อมีความผันผวนจากจำนวนนักท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ด้วยลักษณะการดำรงชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเองและเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นหลักทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตมากนัก

ท่าทีในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ในความเป็นจริงแล้วเป็นกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวหลังจากญี่ปุ่นเผชิญกับบท

เรียนสำคัญ กล่าวคือ ญี่ปุ่นนั้นเคยมีประสบการณ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ (mass tourism) มาก่อนในช่วงเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างสูงสุดในทศวรรษที่ 1970-80 มีการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบรีสอร์ทจนเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “รีสอร์ทบูม” แต่เมื่อเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฝืดเคืองจนถึงยุคพองสบู่แตกในปลายทศวรรษ 1980 ท้องถิ่นที่ถูกพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบก็ต้องพบกับสภาพพลิกผันคือ การเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วในขณะที่ความเป็นท้องถิ่นได้ถูกทำลายไปเนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเข้มข้นแล้ว¹³

จากบทเรียนนี้ ทำให้ภาครัฐตระหนักว่าควรเปลี่ยนนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวมาเป็นรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนควบคู่ไปกับการสร้างหรือฟื้นฟูเมือง (町づくり) โดยเน้นการรักษาความเป็นท้องถิ่นมากกว่าเน้นผลกำไรทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนานั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการริเริ่มจากผู้คนในชุมชนเอง และเน้นแนวคิดการพัฒนา “ชุมชนที่คนในชุมชนอยู่สบายและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตัวเองเสียก่อนจึงจะเป็นชุมชนที่มีเสน่ห์สำหรับคนอื่น” (Otani: 1994) และเมื่อมีการประกาศนโยบาย “พัฒนาประเทศญี่ปุ่นด้วยการท่องเที่ยว” (観光立国) ในสมัยรัฐบาลนายโคอิซึมิเมื่อปี 2003 ญี่ปุ่นก็หมดยุคอุตสาหกรรมแห่งใดแห่งหนึ่งเป็น “สถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อ” อีกต่อไป แต่กล่าวได้ว่าประเทศญี่ปุ่นทั้งประเทศกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวนับจากวันที่ประกาศนโยบายนี้อย่างเป็นทางการ หลังจากนั้นก็มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอด¹⁴ และทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีลักษณะ

¹³ เซนกรณีเมืองอะดามิ จังหวัดชิโอะกะ

¹⁴ ที่เป็นที่รู้จักกันดีของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติคือ แคมเปญ Visit Japan และมาตรการยกเว้นวีซ่าเข้าญี่ปุ่น เป็นต้น

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์(eco-tourism),แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว (green tourism), แหล่งท่องเที่ยวทางมรดกประวัติศาสตร์ (heritage tourism) เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น การที่ชาวประมงมีสำนึกว่าตนเป็นชาวประมงสูงนั้น ถือว่าเป็นต้นทุนของชุมชนในแง่ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต ที่เน้นการท่องเที่ยวแบบชุมชนที่ยั่งยืน คือการนำเอาธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามาในชีวิตของชุมชนเพียงส่วนเดียว การท่องเที่ยวถูกนำมาใช้แก้ปัญหาในลักษณะของการช่วยพยุง ไม่ใช่การพึ่งพาการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัวในอดีต การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้นไม่จำเป็นต้องพึ่งพาหรือหันวิถีชีวิตไปเพื่อการท่องเที่ยวก็สามารถประกอบวิถีชีวิตในชุมชนได้ อย่างเช่นวิถีชีวิตของผู้นิยมชมรมประมงโอคาว่า

อย่างไรก็ดี บทความนี้เป็นการศึกษาในบริบทเฉพาะในช่วงปี 2002-2003 เท่านั้น ปัจจุบันเมืองโอคาว่าได้ถูกผนวกรวมเข้ากับเมืองอื่นๆ ในเกาะอีก 9 แห่ง กลายเป็นอำเภอซาโตะ (หนึ่ง

เกาะอำเภอเดียว) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 ทำให้การบริหารงานของภาครัฐใหญ่ขึ้นและงบประมาณที่ได้รับจัดสรรมีมากขึ้น จึงน่าสนใจศึกษาต่อไปว่าหน่วยงานภาครัฐที่ใหญ่ขึ้นมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร และส่งผลต่อการท่องเที่ยวรวมทั้งวิถีชีวิตของชาวประมงซึ่งเป็นเป้าหมายศึกษาในงานนี้อย่างไร รวมถึงมีการใช้การท่องเที่ยวหรือการท่องเที่ยวมีส่วนแก้ไขปัญหาคัญอย่างปัญหาการขาดแคลนแรงงานประมงและไร้ผู้สืบทอดกิจการหลังจากเกิดหน่วยงานภาครัฐที่ใหญ่ขึ้นแล้วอย่างไร

ผู้เขียนหวังว่าประสบการณ์ของชุมชนประมงที่เมืองโอคาว่า เกาะซาโตะ จังหวัดนิงงะตะนี้จะเป็นประโยชน์ในฐานะกรณีศึกษาเรื่องการนำการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาในชุมชนประมงในประเทศไทยได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายคือ เน้นผลกำไรทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังที่สะท้อนในนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อ “ดึงเม็ดเงินต่างชาติ” ของภาครัฐไทยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง (References)

หนังสือ

- 中尾清,浦達雄 (2006). 『観光学入門』. 京都:晃洋書房.
- 新潟県相川町 (1980). 『相川町統計書・昭和46年～昭和53年 6. 漁業』. 新潟.
- 新潟県相川町 (1985). 『相川町統計書・昭和54年～昭和58年 6. 漁業』. 新潟.
- 新潟県相川町 (1990). 『相川町統計書・昭和59年～昭和63年 6. 漁業』. 新潟.
- 新潟県相川町 (1997). 『広報相川1997年4月第371号』. 新潟.
- 新潟県相川町 (1998). 『広報相川1998年4月第383号』. 新潟.
- 新潟県相川町 (1999). 『広報相川1999年4月第395号』. 新潟.
- 新潟県相川町 (2001). 『相川町統計書・平成6年～平成10年 6. 漁業』. 新潟.
- 新潟県相川町 (2001). 『第四次相川町総合開発計画平成13年度～平成22年度』. 新潟.

- 新潟県相川町史編纂委員会 (1995). 『佐渡相川の歴史通史編近・現編』. 新潟.
- 農林水産省 (1998). 『第10次漁業センサス:海面漁業基本調査』. 東京.
- 農林水産省 (1999). 『図解漁業白書』. 東京.
- 橋本和也,佐藤幸男 (2003). 『観光開発と文化:南からの問いかけ』. 京都:世界思想社.
- 前田勇 (2002). 『現代観光総論』. 東京:学文社.
- 両津市郷土博物館 (1986). 『海府の研究—北佐渡の漁撈習俗』. 新潟.
- 両津市郷土博物館 (1997). 『郷土を知る手引き—佐渡島の自然・くらし・文化—』. 新潟.

เว็บไซต์

- ศูนย์สารสนเทศ กรมประมง. ปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มจากแหล่งน้ำธรรมชาติ จำแนกตามประเภทสัตว์น้ำ ปี 2536 - 2555. ค้นจาก <http://www.fisheries.go.th/it-stat/>
- 相川町観光協会 <http://www4.ocn.ne.jp/~aikawa.k/>
- 全国漁業協同組合連合会 <http://www3.jf-net.ne.jp/index.html>
- 全国漁港協会 <http://www.gyokou.or.jp/index.asp>
- 大日本水産会 <http://www.suiko-van.or.jp/ryoshi/index.html>
- 東京七島新聞記事 <http://homepage2.nifty.com/ebukuro/frame.htm>
- 農林水産省 <http://www.maff.go.jp/index.html>

การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น: กรณีศึกษาคนญี่ปุ่นวัยเกษียณในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

สุดปรารถนา ดวงแก้ว*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ต้องการศึกษาวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณที่พำนักอยู่ในเชียงใหม่เป็นอย่างไร และนิยามคำว่า “การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration)” ว่าคืออะไร ศึกษาโดยการสัมภาษณ์กลุ่มคนญี่ปุ่นตัวอย่างจำนวน 23 คน

จากการสัมภาษณ์พบว่า มี 5 ปัจจัยหลักที่คนญี่ปุ่นพึงพอใจในการพำนักที่เชียงใหม่มากกว่าที่ญี่ปุ่น ซึ่งได้แก่ (1) การมีอิสระจากกฎเกณฑ์ทางสังคมญี่ปุ่นที่เคร่งครัด (2) ค่าครองชีพที่ถูกกว่าเมื่อเทียบกับที่ญี่ปุ่น เนื่องจากค่าเงินที่ใช้จ่ายให้ความคุ้มค่าที่มากกว่า (3) สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิต (4) ความง่ายต่อการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทย เพราะคนญี่ปุ่นสามารถพำนักโดยใช้วัฒนธรรมญี่ปุ่นและไทยร่วมกัน (5) การมีกลุ่มคนญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตที่เชียงใหม่

ผลการศึกษารังนี้ สรุปได้ว่า การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เชียงใหม่เป็นการย้ายถิ่นของประชากรรูปแบบใหม่ซึ่งสลับซ้ำกับการย้ายถิ่นรูปแบบทั่วไป กล่าวคือผู้คนจากประเทศที่เศรษฐกิจขนาดใหญ่กว่าย้ายถิ่นไปยังประเทศที่เศรษฐกิจเล็กกว่าเพื่อการดำเนินชีวิตหลังเกษียณ การย้ายถิ่นรูปแบบนี้เป็นการย้ายถิ่นที่ไม่มีความจำเป็นต้องย้าย แต่เป็นการเคลื่อนย้ายตามความประสงค์ระดับปัจเจกบุคคลที่ต้องการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต คนญี่ปุ่นเคลื่อนย้ายไปเชียงใหม่เพื่อค้นหาการดำเนินชีวิตที่ดีกว่าทั้งทางร่างกายและจิตใจ

* นักศึกษาปริญญาเอก สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยริวกิว ประเทศญี่ปุ่น, ที่อยู่: 1 Senbaru, Nishihara-cho, Nakagami-gun, Okinawa, Japan, อีเมล: sutpratana.d@hotmail.com

คำสำคัญ

การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต, คนญี่ปุ่นวัยเกษียณ, จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

Lifestyle Migration of Japanese: A Case Study of Retired Japanese in Chiang Mai Province, Thailand

Sutpratana Duangkaew*

Abstract

This article attempts to convey how the lifestyle of retired Japanese citizens living in Chiang Mai province is like and to define “lifestyle migration”. Information was collected by interviewing 23 Japanese participants.

From the interviews, five main factors were found that make the participants more satisfied with living in Chiang Mai rather than living in Japan. The factors are: (1) freedom from the inflexible rules imposed by Japanese society, (2) a cheaper cost of living as compared to living in Japan resulting in more value for their money, (3) a good atmosphere, (4) easy to assimilate into the Thai cultural because they are able to stay by easily adapting to both Thai and Japanese cultures, and (5) the ability to seek assistance from the Japanese support groups already living here when needed to continue life in Chiang Mai.

The conclusion from this study is that ‘lifestyle migration’ in Chiang Mai is a new pattern of human migration which is directly opposed to the general migration pattern. Namely, in general migration, people usually flow in from countries with a better economy to countries with a less-developed economy for living after retirement. There is no need for migration because it is occurring from the decisions of the individual to change their lifestyle. By mov-

ing to Chiang Mai, the Japanese are able to seek a better lifestyle, both physically and mentally.

Key words

Lifestyle migration, Retired Japanese, Chiang Mai province, Thailand

* Doctoral candidate, Graduate School of Humanities and Social Sciences, University of the Ryukyus, Address: 1 Senbaru, Nishihara-cho, Nakagami-gun, Okinawa, Japan, e-mail: sutpratana.d@hotmail.com

1. บทนำ

การย้ายถิ่นฐานของประชากรที่ผ่านมามีรูปแบบคือ ประชากรมีความจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว เป็นต้น ทำให้ประชากรย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศที่ไม่มีสงคราม ไม่มีภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง และประเทศที่เศรษฐกิจมั่นคงกว่าและต้องการแรงงานจำนวนมาก กล่าวคืออยู่ในรูปแบบที่ประชากรจากประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเล็กกว่าย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่กว่า

ปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์กระตุ้นการเคลื่อนย้ายทั้งการเคลื่อนย้ายเข้าและออกจากทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ทำให้มีขนาดประชากรที่เคลื่อนย้ายเพิ่มขึ้น และลักษณะการเคลื่อนย้ายมีความหลากหลายมากขึ้น ช่วงศตวรรษที่ 20 เกิดการเคลื่อนย้ายตามความต้องการในระดับปัจเจกบุคคลมากยิ่งขึ้นได้ชัด ประชากรต้องการสภาพแวดล้อมการทำงานที่ให้ความสมดุลระหว่างการทำงานกับการดำเนินชีวิตส่วนตัว แสวงหาประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตในต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียนต่อในต่างประเทศ การฝึกงานในต่างประเทศ และค้นหาประสบการณ์ใหม่ๆ หลังเกษียณอายุการทำงาน เป็นต้น

ทิศทางการเคลื่อนย้ายของประชากรแตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือจำนวนประชากรจากประเทศที่พัฒนาแล้วเคลื่อนย้ายไปยังประเทศที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและขนาดของเศรษฐกิจน้อยกว่าเพิ่มมากขึ้น วัตถุประสงค์ในการเคลื่อนย้ายไม่ใช่เพื่อการลี้ภัยหรือการหาเลี้ยงครอบครัว แต่เพื่อการแสวงหาการดำเนินชีวิตตามที่ตนเองใฝ่ฝัน เช่น คนอังกฤษต้องการพักผ่อนในพื้นที่ที่อบอุ่นใน

เขตชนบทของฝรั่งเศส หนุ่มสาวอเมริกาแสวงหาความต้องการทางใจที่อินเดีย และคนญี่ปุ่นวัยเกษียณต้องการดำเนินชีวิตที่ไทย เป็นต้น

คนญี่ปุ่นที่เคลื่อนย้ายเข้ามาประเทศไทย มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน เช่น ทำงานในบริษัท สักขาคติญี่ปุ่น ประกอบธุรกิจส่วนตัว ท่องเที่ยว เรียนภาษาและวัฒนธรรม รวมถึงหาประสบการณ์การดำเนินชีวิตในต่างประเทศ จำนวนคนญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักระยะยาวที่ประเทศไทยเพิ่มขึ้นสองเท่าในระยะเวลาเพียง 10 ปี จากสถิติจากสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย สรุปจำนวนคนญี่ปุ่นในประเทศไทย ปี ค.ศ. 2002 มีจำนวน 25,329 คน และในปี ค.ศ. 2012 มีจำนวน 55,634 คน โดยกระจุกตัวกันอยู่ที่กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวง และตามเมืองใหญ่ๆ เช่น จังหวัดชลบุรี และจังหวัดเชียงใหม่ (Embassy of Japan in Thailand, 2013) คนญี่ปุ่นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่เป็นประชากรวัยแรงงาน แต่ที่จังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นประชากรวัยสูงอายุ หรือผู้เกษียณอายุการทำงาน อีกทั้งมีสัดส่วนการเพิ่มของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณอย่างรวดเร็ว

ประเทศญี่ปุ่นมีระบบสาธารณสุขที่ครอบคลุม สวัสดิการทางสังคมที่ทั่วถึง และจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ทำไมคนญี่ปุ่นต้องการมาใช้ชีวิตวัยเกษียณที่ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่จัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จากผลแบบสอบถาม ปี ค.ศ. 2014 พบว่าสิ่งที่คนญี่ปุ่นรู้สึกพอใจที่เชียงใหม่มากกว่าญี่ปุ่น ได้แก่ ด้านภูมิอากาศ ด้านกิจกรรมยามว่างและกีฬา ด้านความรู้สึกริษระ ด้านอสังหาริมทรัพย์ที่ตนท้องถิ่น และเป็นสถานที่ที่อยากอยู่ตลอดชีวิต ทำให้ทราบว่าคน

ญี่ปุ่นวัยเกษียณมีความต้องการในการดำเนินชีวิตตามที่ตนใฝ่ฝัน ในพื้นที่ที่อากาศไม่หนาวจัด ทำกิจกรรมต่างๆ อย่างมีอิสระ การหาประสบการณ์ดำเนินชีวิตร่วมกับชุมชนที่มีระบบสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่าง และสามารถอยู่นานได้ตามที่ต้องการ (สุดปรารถนา ดวงแก้ว, 2014) จากจุดนี้ทำให้เห็นนัยยะของการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต หรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า “lifestyle migration” ส่วนในภาษาไทยยังไม่มีกำหนดคำที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป แต่ในบทความนี้จะขอใช้คำว่า “การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต” แทนคำว่า lifestyle migration

รูปแบบการย้ายถิ่นรูปแบบนี้ยังไม่ค่อยมีการศึกษาพื้นที่ในประเทศไทย ดังนั้น จึงควรศึกษาเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์นี้มากขึ้น โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณที่พำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย และนิยามคำว่า การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration) โดยทบทวนงานวรรณกรรมก่อนหน้า วิเคราะห์ และอภิปรายผลจากข้อมูลสัมภาษณ์คนญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

2. โลกาวัดันกับการย้ายถิ่นฐาน

การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration) เป็นรูปแบบหนึ่งของการย้ายถิ่น (migration) ดังนั้น จึงขอกล่าวถึงการย้ายถิ่น (migration) ก่อนว่ามีลักษณะอย่างไร โดยยกตัวอย่างผลงาน ดังนี้

นักสังคมศาสตร์ Anthony Giddens (2012: 656-666) กล่าวถึงการย้ายถิ่น (migration) ว่า คือการเคลื่อนย้ายออกจากประเทศเพื่อ

ไปตั้งถิ่นฐาน ปัจจุบันการเคลื่อนย้ายครอบคลุมทั่วโลกทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมระหว่างทั้งพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง การเคลื่อนย้ายเกิดขึ้นจากปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด (push and pull factors) โดยมีปัจจัยในการผลักดัน ได้แก่ สงคราม ความอดอยาก การเมือง และความหนาแน่นของประชากร และประเทศปลายทางมีปัจจัยที่ดึงดูด ได้แก่ ความต้องการตลาดแรงงาน

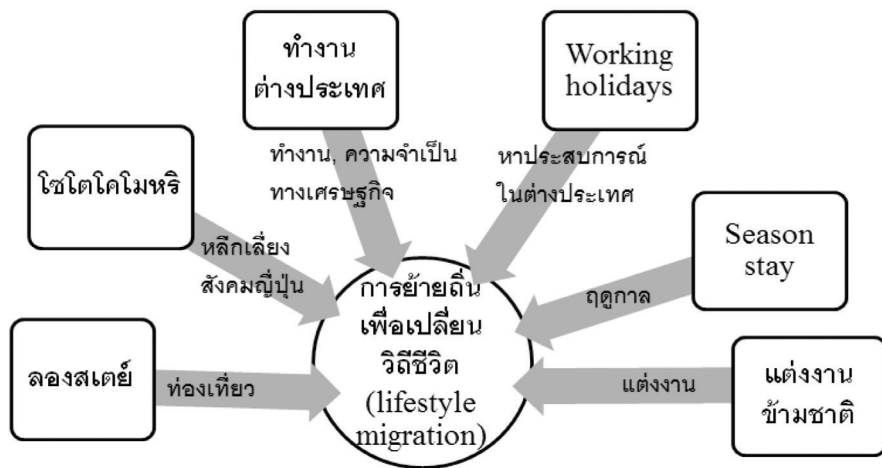
Russell King (2010: 11) กล่าวถึงความหมายของการย้ายถิ่นทั่วไปว่าเป็นการที่คนเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งแล้วอาศัยอยู่เป็นระยะเวลาสั้น เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ได้แก่ ความอดอยาก ความยากจน ปัญหาทางเศรษฐกิจ สงครามในประเทศ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ กระตุ้นให้คนเคลื่อนย้ายในลักษณะต่างๆ เช่น แบบถูกบังคับ แบบยินยอมไปเอง แบบอยู่ชั่วคราว แบบอยู่ถาวร แบบถูกต้องตามกฎหมาย กับแบบผิดกฎหมาย แบบย้ายภายในประเทศ แบบย้ายระหว่างประเทศ เป็นต้น

Robin Cohen (2003: 45-58) กล่าวถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนที่ของสิ่งของ ข้อมูล และประชากรจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี เช่น เครื่องบิน โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระดับนานาชาติ เกิดการเชื่อมโยงและการอยู่ร่วมกัน และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เข้าถึงระดับปัจเจกบุคคลได้ง่ายและมากขึ้น เป็นต้น

การย้ายถิ่นเริ่มเป็นประเด็นการศึกษาเนื่องจากจำนวนผู้ย้ายถิ่นระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากสถิติของสหประชาชาติ (UN) พบ

ว่า ค.ศ.1990 มี 154 ล้านคน ค.ศ.2000 มี 175 ล้านคน และ ค.ศ.2013 มี 232 ล้านคน (3.2 % ของประชากรทั่วโลก) โดยมีผู้ย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ทางตอนเหนือ จำนวน 136 ล้านคน ซึ่ง 82 ล้านคนหรือ 60% มาจากประเทศที่กำลังพัฒนา และ 54 ล้านคนหรือ 40% เป็นผู้ที่เกิดในประเทศแถบตอนเหนือ ส่วนการเคลื่อนย้ายไปยังประเทศทางตอนใต้มีจำนวนทั้งหมด 96 ล้านคน ซึ่ง 82 ล้านคนหรือ 86% เป็นผู้ย้ายถิ่นทางตอนใต้ ขณะที่ 14 ล้านคนหรือ 14% เป็นคนประเทศแถบตอนเหนือ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มีจำนวน 25 ล้านคนหรือ 11% ของจำนวนผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด และผู้สูงอายุจากประเทศที่พัฒนาแล้วมีจำนวนการเคลื่อนย้ายสูงกว่าช่วงอายุอื่นๆ (United Nations, 2014)

การย้ายถิ่นในปัจจุบันมีหลายรูปแบบ จำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น มีแนวโน้มที่ประชากรจากตอนเหนือไปตอนใต้มีนัยยะสำคัญเพิ่มขึ้นจากเดิมที่การเคลื่อนย้ายของประชากรเป็นไปในทิศทางเดียว ช่วงอายุของผู้ย้ายถิ่น และจุดประสงค์การย้ายถิ่นมีความหลากหลายและทับซ้อน อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นเพื่อการดำเนินชีวิตนั้นยังมีขอบเขตที่กว้าง เพราะการดำเนินชีวิตทั่วไปเกี่ยวพันตั้งแต่กิจวัตรประจำวัน การทำงานในต่างประเทศ การเรียนต่อในต่างประเทศ การศึกษาในระบบสังคม การแต่งงาน การหลบหนีอากาศที่หนาวจัดหรือร้อนจัด การหาประสบการณ์ชีวิตในต่างประเทศ และการท่องเที่ยว ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลองสเตย์กับการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต

ที่มา: ผู้เขียน

การศึกษาภาพรวมของการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งหมดเป็นไปได้ยากเนื่องด้วยข้อจำกัดทางระยะเวลาที่ศึกษาและความสามารถในการลงพื้นที่ ดังนั้น บทความนี้เน้นศึกษาคนญี่ปุ่นที่เคลื่อนย้ายมาในประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มผู้ลงสแตย์ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปและเกษียณอายุการทำงานแล้ว

ปัจจุบันจำนวนคนญี่ปุ่นวัยสูงอายุ (อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป) มี 32,484,000 ล้านคน จากประชากรทั้งหมด 127,136,000 คน (Ministry of Internal Affairs and Communications, Japan, 2014) ผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงมีประมาณ 7 ล้านคน ต้องการไปพำนักระยะยาวที่ต่างประเทศ และมีผู้สูงอายุที่ขอขยายเวลาทำงานต่อ เนื่องจากมีความกังวลเรื่องเงินบำนาญ ค่าเงินเยนที่อ่อนลง และอาศัยเพียงลำพังมีประมาณ 6 ล้านคน (Japan and Thailand International Relation, 2014) คนญี่ปุ่นวัยเกษียณเหล่านี้มีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยเฉพาะการใช้เวลาว่างวัยเกษียณทำงานคือเมื่อก่อนพอเกษียณแล้วก็จะอยู่ดูแลบ้านและสมาชิกครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรมีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต เช่น จำนวนครอบครัวที่สมาชิกในครัวเรือนเป็นคู่สามีภรรยาวัยสูงอายุ หรือผู้สูงอายุอาศัยเพียงลำพังเพิ่มขึ้น อายุขัยโดยเฉลี่ยของคนญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุมีเวลาหลังการเกษียณเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องแสวงหากิจกรรมทำหลังจากเกษียณมากขึ้น (ประเทืองหงสรานกร, 2006) นอกจากนี้ คนญี่ปุ่นวัยเกษียณก่อนเกษียณส่วนมากเคยเดินทางไปท่องเที่ยวและทำงานในต่างประเทศ จึงมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตต่างแดนมาก่อน พอหลังเกษียณคนญี่ปุ่นได้รับเงินบำนาญ และไม่มีภาระที่ต้องหาเลี้ยงชีพตนเอง

และครอบครัวเหมือนตอนวัยแรงงาน มีอิสระในการดำเนินชีวิต และต้องการแสวงหาการดำเนินชีวิตที่ตนเองใฝ่ฝัน จึงทำให้การเคลื่อนย้ายที่ไม่จำเป็นแบบใหม่ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

3. งานวรรณกรรมก่อนหน้าเกี่ยวกับการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration)

คำว่า lifestyle (ไลฟ์สไตล์) เป็นคำทับศัพท์จากภาษาอังกฤษ หมายถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล ซึ่งรวมถึงการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในกลุ่มหรือสังคมด้วย คำนี้เริ่มใช้ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยนักการตลาดนำ lifestyle เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการตามรูปแบบการดำเนินชีวิตของลูกค้า โดยใช้แนวคิดทางจิตวิทยา ส่วนทางสังคมวิทยา มองว่าไลฟ์สไตล์เป็นรูปแบบพฤติกรรมการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยแปรผันตามกลุ่มหรือชนชั้นทางสังคม และเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยและวัฒนธรรม หรือกล่าวคือ ไลฟ์สไตล์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Haruo, Kagaza, 1999: 2-3)

Lifestyle migration เป็นคำศัพท์ที่ยังไม่มีการแปลในภาษาไทยที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป จึงจำเป็นต้องหาความหมายและลักษณะของ lifestyle migration โดยนำเสนองานวรรณกรรมก่อนหน้าที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

Benson, M. and O'Reilly K. (2009) กล่าวถึง Lifestyle migration ว่าการย้ายถิ่นแบบปัจเจกบุคคลเพื่อแสวงหาวิถีชีวิตที่ดีกว่า เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ผู้ย้ายถิ่นปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตอย่างช้าๆ (slow life) โดยคำนึงถึงค่าครองชีพ สภาพภูมิอากาศและสุขภาพ ความรู้สึกสัมพันธ์ในชุมชน มีความต้องการร่วมกันด้านความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวกับการทำงาน คุณภาพชีวิต

และอิสรภาพ นอกจากนี้ ค่านิยมต่อการท่องเที่ยวของบุคคลมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือเปลี่ยนจากการหาประสบการณ์ท่องเที่ยวทั่วไปเป็นการเข้าไปดำเนินชีวิตร่วมกับคนในท้องถิ่น โดยมีชื่อเรียกหลายรูปแบบที่เป็นที่รู้จัก ได้แก่ บ้านหลังที่สอง การพักผ่อนระยะยาว และการพำนักหลังเกษียณ โดยพักอยู่ในสถานที่ปลายทาง เช่น ตามแหล่งท่องเที่ยว เขตชนบท และแหล่งชุมชนที่โดดเด่นด้านวัฒนธรรม ยกตัวอย่างคนอเมริกาเคลื่อนย้ายไปยังประเทศปานามาและคอสตาริก้า

O'Reilly K. and Benson, M. (2009) เสนอว่า lifestyle migration เป็นทางเลือกหนึ่งในรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีกว่าหรือที่เรียบง่าย (the 'good' or 'simple' life) หลีกหนีจากตัวตนหรือชุมชนดั้งเดิม หรือต้องการความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และต้องการใช้ชีวิตที่ตระหนักตนเองเป็นหลัก จุดเริ่มต้นของ lifestyle migration มาจากความต้องการความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนบุคคล (work-life balance) ต้องการคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าและมีอิสระจากเดิมต้องผินใจทนกับสภาพการดำเนินชีวิต ดังนั้น lifestyle migration จึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ผู้ย้ายถิ่นใช้เพื่อตามหาสิ่งที่ดีกว่าในชีวิต และปัจจุบันอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดความเป็นปัจเจกนิยม และเกิดพลวัตการเคลื่อนที่เพื่อค้นหาแบบการดำเนินชีวิตที่ตนใฝ่ฝันอย่างเห็นได้ชัด ยกตัวอย่างหนุ่มสาวจากประเทศแถบตะวันตกในอินเดีย คนอังกฤษในชนบทฝรั่งเศส เป็นต้น

Ono Mayumi (2009: 44) อ้างใน Sato Machiko (2001) จากผลงาน Farewell to Nippon: Japanese lifestyle Migrants in Australia กล่าวถึง lifestyle migration ว่าเป็นการย้ายถิ่นของคนญี่ปุ่นไปยังออสเตรเลียเพื่อค้นหาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างและหวังว่าจะช่วยสร้าง

คุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการย้ายถิ่นเพื่อการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากอดีตเมื่อครั้งที่คนญี่ปุ่นย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ไปยังบราซิลและสหรัฐอเมริกาเพื่อไปเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ผลงานของ Mayumi ส่วนใหญ่เน้นศึกษาพื้นที่ในประเทศมาเลเซีย ดังเช่นงาน Mayumi (2008) สรุปเหตุผลหลักที่คนญี่ปุ่นวัยเกษียณเดินทางเข้ามาในมาเลเซีย ได้แก่ ค่าครองชีพถูกกว่า ญี่ปุ่น สภาพภูมิอากาศดี สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยดี มีระบบวีซ่าที่มีประสิทธิภาพ พอใจกับกิจกรรม Ikgai (สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย) และมีชุมชนคนญี่ปุ่น และสรุปว่าการท่องเที่ยวแบบลองสเตย์เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ช่วยเพิ่มคุณภาพในการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจที่ยั่งยืนสำหรับคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ

Jun Nagatomo (2013: 10) กล่าวถึง Lifestyle migration ของคนญี่ปุ่นที่เคลื่อนย้ายไปออสเตรเลียเพื่อการดำเนินชีวิต โดยสรุปไว้ว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมืองไม่ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดเคลื่อนย้ายรูปแบบนี้ หากแต่เป็นเพราะต้องการคุณภาพในการดำเนินชีวิต การเคลื่อนย้ายเพื่อการดำเนินชีวิตแตกต่างจากการย้ายถิ่นแบบเดิม ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางและอยู่ในวัยแรงงานที่ต้องการแบ่งเวลาการทำงานและเวลาส่วนตัวอย่างชัดเจน และโดยเฉพาะผู้หญิงญี่ปุ่นที่แสวงหาความเจริญในหน้าที่การงานที่เท่าเทียมกับผู้ชาย การดำเนินชีวิตที่ออสเตรเลียทำให้คนญี่ปุ่นรู้สึกมีเวลาอิสระแม้ว่ารายได้จะได้น้อยกว่าที่ญี่ปุ่น ซึ่งยิ่งเน้นให้เห็นได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่ใช่เหตุผลหลักในการเคลื่อนย้าย แต่มีจุดประสงค์ เช่น เพื่อต้องการค้นหาตัวเอง หลงใหลเสน่ห์ต่างประเทศ ต้องการหาประสบการณ์ในต่างประเทศ เป็นต้น

งานวรรณกรรมก่อนหน้าในประเทศไทยส่วนใหญ่กล่าวถึงการแสวงหาการดำเนินชีวิตทาง

เศรษฐกิจของวัยแรงงานและความเท่าเทียมทางเพศสถานะของผู้หญิง ส่วนบทความชิ้นนี้ต้องการศึกษาเฉพาะวัยเกษียณ ซึ่งส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยโดยถือวีซ่าลงสแตย์ จึงทำให้มีงานเขียนหลายชิ้นงานศึกษาเกี่ยวกับการลงสแตย์ของคนญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยเฉพาะที่เชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถแบ่งงานวรรณกรรมออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามวัตถุประสงค์การศึกษาได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ด้านความต้องการต่างๆ เช่น สินค้า บริการ ความสัมพันธ์กับชุมชนไทย ดังงานของจิรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ และเศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ (2004) ศึกษาความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติในการลงสแตย์ในจังหวัดเชียงใหม่ งานของประเทือง หงสรานการ (2006) ศึกษาความต้องการและความพร้อมในการสนองตอบความต้องการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณและชุมชนไทย

กลุ่มที่ 2 ด้านการดำเนินชีวิตระหว่างการลงสแตย์ เช่น กิจวัตรประจำวัน กิจกรรมการปฏิสัมพันธ์กับคนไทย ดังงานของพัฒน์นรี ศรีศุภโอสการ และณัฐพล อัสสระรัตน์ (2011) ศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติที่มีต่อคนไทยของผู้สูงอายุคนญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในประเทศไทย

กลุ่มที่ 3 ด้านการส่งเสริมการลงสแตย์ เช่น งานของสถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2002) ศึกษาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว งานของวลัยพร กาญจนการุณ และธีรัช ปัญโญ (2014) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักของคนญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่

จากข้างต้นเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาลงสแตย์ในแง่ของการท่องเที่ยวเป็นหลักโดยศึกษาความต้องการด้านต่างๆ ของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ

และเสนอแนวทางในการส่งเสริมการลงสแตย์เพื่อนำรายได้สู่ประเทศระยะยาว อย่างไรก็ตาม ยังไม่มียางก่อนหน้าทีกล่าวถึงลงสแตย์ในแง่ของการย้ายถิ่นซึ่งปัจจุบันการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration) เกิดขึ้นในหลายๆ พื้นที่รวมถึงที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วย

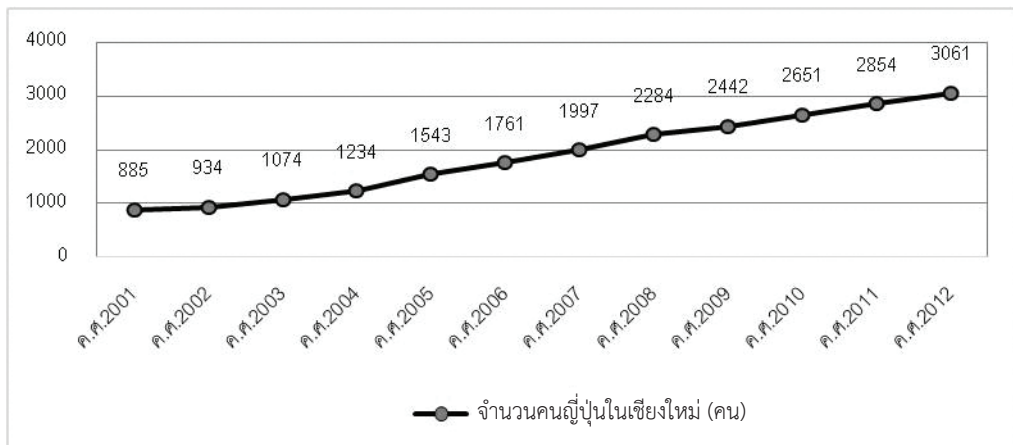
4. คนญี่ปุ่นวัยเกษียณในเชียงใหม่โดยสังเขป

ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 คิดเป็น 7.1% ของประชากรทั้งหมด ในปี ค.ศ. 2012 ผู้ที่เกิดในยุคเบบี้บูม (Baby-boom) หรือผู้ที่เกิดในปี ค.ศ.1947-1949 กลายเป็นผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปมีจำนวน 30 ล้านคน และคาดว่าปี ค.ศ.2018 จำนวนจะเพิ่มเป็น 35 ล้านคน (Masako Kawahara, 2010) โครงสร้างทางประชากรที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลต่อระบบสวัสดิการทางสังคมโดยตรง รัฐบาลญี่ปุ่นจึงปฏิรูปสวัสดิการต่างๆ เช่น เงินบำนาญ การรักษาพยาบาล ทำให้ผู้เกษียณได้รับเงินบำนาญตอนอายุมากขึ้น และจำนวนเงินมีแนวโน้มลดลง สัดส่วนการจ่ายค่ารักษาพยาบาลเองมากขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มแรงจูงใจผลักดันให้ผู้สูงอายุญี่ปุ่นเดินทางไปอาศัยในต่างประเทศ

ค.ศ.1989 รัฐบาลญี่ปุ่นจัดตั้งโครงการ longstay 90 เพื่อส่งเสริมให้คนญี่ปุ่นวัยเกษียณเดินทางไปพำนักระยะยาวที่ต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เกษียณสามารถใช้เงินบำนาญอาศัยอยู่ในต่างประเทศที่มีค่าครองชีพถูกกว่า และดำเนินชีวิตได้อย่างสบายกว่าที่ญี่ปุ่น และให้มีการจัดตั้งมูลนิธิลงสแตย์ (Long Stay Foundation: JSF) เพื่อศึกษาความต้องการและเผยแพร่ข้อมูลการพำนักระยะยาวในต่างประเทศ ในรูปแบบของการท่องเที่ยวทำให้คนญี่ปุ่นวัยเกษียณสนใจและตัดสินใจไปใช้ชีวิตต่างแดนมากขึ้น

เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ.2001 รัฐบาลไทยได้มีมติ ให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว โดยจัดตั้งคณะกรรมการการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวแห่งชาติ และให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนการท่องเที่ยวสำหรับชาวต่างประเทศที่ต้องการพำนักระยะยาวโดยเฉพาะ นอกจากนี้ ยังจัดตั้งบริษัทไทยจัดการท่องเที่ยว จำกัด ซึ่งช่วงแรกบริหารโดยภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีการคัดเลือกจังหวัดและพื้นที่ที่จะประกาศเป็นจังหวัดนำร่องโดยมีเงื่อนไขต่างๆ คือ มีสนามบิน ระบบการคมนาคมดี มีโรงพยาบาลอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้รับ

คัดเลือกให้เป็น 1 ใน 5 จังหวัดนำร่อง (5 จังหวัดนี้คือ เชียงใหม่ กาญจนบุรี สุโขทัย อำเภอสวรรคต จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และหนองคาย) (หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันออนไลน์, 2005) นอกจากนี้ รัฐบาลได้จัดให้มีวีซ่าพิเศษมีอายุ 1 ปี สำหรับผู้ที่ประสงค์พำนักระยะยาวในประเทศไทย เชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่ได้รับความนิยมจากคนญี่ปุ่นวัยเกษียณอย่างมาก และมีการจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง (หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์, 2015) จำนวนคนญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาวที่เชียงใหม่เพิ่มขึ้นทุกปีดังกราฟที่ 1

กราฟที่ 1 จำนวนคนญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี ค.ศ.2001-2012¹

ที่มา: Embassy of Japan in Thailand, 2013 โดยผู้เขียนนำมาแปลงเป็นกราฟเส้น

คนญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ มีการรวมตัวเป็นชุมชนแบบเครือข่าย หรือมีการตั้งกลุ่มคนญี่ปุ่นขนาดเล็กโดยมีวัตถุประสงค์ทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน มีการติดต่อแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนญี่ปุ่นด้วยกันเองและติดต่อคนไทย

ท้องถิ่น นอกจากนี้ จากการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมยังพบชุมชนทางกายภาพ เช่น บริเวณย่านห้วยแก้วถนนนิมมานเหมินท์ ถนนช้างคลาน เป็นต้น ซึ่งมีป้ายภาษาญี่ปุ่น เมนูภาษาญี่ปุ่นและบริการลูกค้าญี่ปุ่นโดยเฉพาะวัยเกษียณจำนวนมาก

¹ สถิติจำนวนคนญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาว แบ่งออกเป็น 6 ประเภทตามวัตถุประสงค์ คือ (1) ผู้ที่ทำงานในบริษัทเอกชนรวมถึงบุคคลในครอบครัว (2) ผู้ที่ทำงานด้านข่าวสารข้อมูลรวมถึงบุคคลในครอบครัว (3) ผู้ประกอบกิจการส่วนตัวรวมถึงบุคคลในครอบครัว (4) นักศึกษา นักวิจัยรวมถึงบุคคลในครอบครัว (5) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับส่วนงานของรัฐบาลรวมถึงบุคคลในครอบครัว (6) อื่นๆ

5. ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ใช้วิธีสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ในบริเวณที่คนญี่ปุ่นนัดหมายกันเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงสถานที่ที่คนญี่ปุ่นนิยมไปใช้บริการ เช่น ร้านอาหาร สนามกอล์ฟ สนามปิงปอง สนามเบสบอล มุสนิชิที่คนญี่ปุ่นวัยเกษียณจัดตั้ง ห้องโถงรับแขกตามที่พักต่างๆ

2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม คือ ผู้วิจัยเข้าร่วมสัมมนาประจำเดือนกับกลุ่มคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ และสนับสนุนกิจกรรมของคนญี่ปุ่นวัยเกษียณโดยตรง เช่น ช่วยเป็นล่ามภาษาญี่ปุ่น-ไทย

3) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 21 กรณี จำนวน 23 คน เมื่อวันที่ 1-25 กันยายน ค.ศ. 2014 ในจังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มตัวอย่างคือคนญี่ปุ่นวัยเกษียณในจังหวัดเชียงใหม่ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้ เป็นผู้ที่มีสัญชาติญี่ปุ่น อายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีอาชีพในประเทศไทยติดต่อกันมากกว่า 3 เดือนขึ้นไป และไม่ทำงานหรือประกอบกิจการก่อให้เกิดรายได้ในประเทศไทย และการเลือกกลุ่มตัวอย่างคำนึงถึงเพศ และบุคคลที่พำนักอยู่ด้วยในเชียงใหม่ เพื่อให้เห็นภาพรายละเอียดลักษณะการดำเนินชีวิตชัดเจนมากขึ้น

6. ผลการศึกษา

6.1 การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นโดยเฉพาะกลุ่มวัยเกษียณที่เชียงใหม่

หัวข้อนี้สรุปตามประเด็นคำถาม ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่ เหตุผลในการเคลื่อนย้ายออกจากญี่ปุ่นมาเชียงใหม่ ลักษณะกิจกรรม การเข้ากลุ่มร่วมกับคนญี่ปุ่น การติดต่อ

แลกเปลี่ยนกับคนไทยท้องถิ่น และระยะเวลาที่คาดว่าจะพำนัก แล้วสรุปเป็น 6 ข้อย่อพร้อมรายละเอียด ดังต่อไปนี้

6.1.1 ลักษณะของคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่

คนญี่ปุ่นที่ให้สัมภาษณ์มีทั้งหมด 23 คน แบ่งเป็นเพศชาย 14 คน เพศหญิง 9 คน (2 กรณีเป็นคู่สามีภรรยาให้สัมภาษณ์) อายุ 60-69 ปี 14 คน อายุ 70-79 ปี 7 คน อายุน้อยที่สุดคือ 53 ปี อายุมากที่สุดคือ 77 ปี อายุเฉลี่ยคือ 66.83 ปี ภูมิลำเนา คันโต 10 คน คันไซ 5 คน จูบุ 4 คน คิวชู 2 คน และชิโคคุ 1 คน ปัจจุบันถือวีซ่าเงินบำนาญ (Visa O-Pension) 4 คน วีซ่าลองสเตย์ (Visa OA-Long-stay) 18 คน และ วีซ่าธุรกิจ (Visa B-Business) 1 คน (อดีตเคยถือวีซ่าลองสเตย์) ระยะเวลาในการลองสเตย์ที่เชียงใหม่สั้นที่สุด 7 เดือน และนานที่สุด 18 ปี เงินบำนาญน้อยที่สุดคือ 1,000,000 เยนต่อปี เงินบำนาญมากที่สุดคือ มากกว่า 350,000 เยนต่อเดือน ผู้ที่ยังไม่ได้รับเงินบำนาญ 3 คน และไม่เปิดเผย 4 คน อาชีพหลักก่อนเกษียณอายุการทำงาน ได้แก่ พนักงานบริษัท ข้าราชการ และแม่บ้าน บุคคลที่ร่วมพำนักด้วยที่เชียงใหม่ คุณ A, B, K, L, P, Q, R, S, U พำนักกับสามี/ภรรยาญี่ปุ่น คุณ D, E, I, J พำนักกับภรรยาไทย คุณ C, F, G, H, N, O, W ผู้ชายพำนักคนเดียว และคุณ M, V ผู้หญิงพำนักคนเดียว และคุณ T พักร่วมกับบุตร สถานที่พักอาศัยคืออยู่ในเมืองเชียงใหม่ 14 คน และอาศัยอำเภอดัดกับเมืองเชียงใหม่ เช่น ทางดง แม่ริม สันทราย จำนวน 9 คน

6.1.2 รูปแบบและเหตุผลในการเคลื่อนย้ายจากประเทศญี่ปุ่นสู่เชียงใหม่ ประเทศไทย

รูปแบบการเคลื่อนย้ายของกลุ่มตัวอย่างพบว่าส่วนใหญ่เคยท่องเที่ยวที่กรุงเทพมหานครกับบริษัททัวร์ จากนั้นคนญี่ปุ่นเริ่มรู้จักหรือเคยได้ยิน

เกี่ยวกับเชียงใหม่และแหวะท่องเที่ยว จากนั้นคนญี่ปุ่นวางแผนการมาท่องเที่ยวเองโดยหาข้อมูลจากแหล่งสื่อต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต คู่มือท่องเที่ยว และจากคนรู้จัก ก่อนที่คนญี่ปุ่นจะตัดสินใจเลือก

สถานที่ลองสเตย์ คนญี่ปุ่นจะทดลองมาอาศัยอยู่ในระยะสั้น จากนั้นจึงค่อยตัดสินใจเลือกมาลองสเตย์ รูปแบบในการเคลื่อนย้ายจากญี่ปุ่นมายังไทยสามารถสรุปได้ดังรูปที่ 2

รูปที่ 2 การพัฒนาจากรูปแบบการท่องเที่ยวไปสู่การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต

ที่มา: ผู้เขียน

กรุงเทพมหานครมีคนญี่ปุ่นอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย มีแหล่งที่อยู่อาศัยสำหรับคนญี่ปุ่น ร้านอาหาร หรือบริการอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าญี่ปุ่นได้อย่างดี ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทุกคนเคยพำนักอยู่ที่กรุงเทพมหานคร แต่กลุ่มตัวอย่างที่เชียงใหม่ไม่เลือกลองสเตย์ที่กรุงเทพมหานครด้วยเหตุผลหลายประการ ได้แก่ การดำเนินชีวิตที่กรุงเทพมหานครไม่ค่อยมีความแตกต่างจากโตเกียวหรือเมืองใหญ่อื่น เมืองขนาดใหญ่เหมาะสำหรับการทำงานและทำธุรกิจมากกว่าการใช้ชีวิตหลังเกษียณ และมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตสูงกว่าเนื่องจากค่าครองชีพสูงกว่าที่กรุงเทพมหานครมีตึกสูงจำนวนมากและผู้คนพลุกพล่าน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะดำเนินชีวิตตามที่ตนใฝ่ฝันที่เชียงใหม่ ดังทัศนคติของคุณ C, P และ Q ดังนี้

คุณ C “ผมประทับใจเชียงใหม่ เชียงใหม่มีพื้นที่สีเขียวเยอะ มีวัดเยอะ และผู้คนต้อนรับคนญี่ปุ่นเป็นอย่างดีจึงรู้สึกดี เมื่อก่อนผมเคยไปเที่ยวอเมริกาและฝรั่งเศส เขาไม่คุยด้วยเลย จึงไม่อยากจะอาศัยอยู่ที่นั่น และอากาศที่เชียงใหม่ไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัด สามารถดำเนินชีวิตด้วยเงินบำนาญ ผม

เช่าอพาร์ทเมนต์ เช่าสัญญาอินเทอร์เน็ตคนญี่ปุ่น แต่ถ้าผมอยู่ญี่ปุ่นด้วยเงินบำนาญ 150,000 เยนต่อเดือน ผมคงอยู่ไม่ได้”

คุณ P “ดิฉันติดตามมากับสามีเพราะสามีอยากมาเชียงใหม่ เพราะค่าครองชีพถูก ใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารได้ มีโอกาสได้พูดคุยกับคนวัยหนุ่มสาวและชาวตะวันตก เล่นกอล์ฟได้ สามีไม่อยากจะกลับญี่ปุ่นแม้ว่าญี่ปุ่นเป็นเมืองสวย มีอาหาร สินค้าให้เลือกมากมาย แต่เรื่องระบบความสัมพันธ์และด้านการดำเนินชีวิตมีความวุ่นวาย ต้องการความอิสระจากกฎทางสังคมในการคบหาติดต่อกับเพื่อนบ้าน ญาติ ต้องการอิสระในการดำเนินชีวิต ที่ญี่ปุ่นจะต้องแต่งตัวให้ดูดีมีฉะนั้นคนรอบข้างจะมองไม่ดีแม้ว่าไม่เกี่ยวข้องด้วยก็ตาม”

คุณ Q “โดยภาพรวมแล้วที่เชียงใหม่อากาศอบอุ่น ค่าครองชีพถูก ไม่มีกฎระเบียบมาก อาศัยอยู่สบายใจ ถ้าเทียบกับพื้นที่อื่นเช่นที่เวียดนามระบบสาธารณสุขูปโภคยังไม่เพียงพอ ลาวและกัมพูชายังล้าสมัย ที่พม่ามีการพัฒนาดีขึ้นแต่การดำเนินชีวิตยังไม่สะดวก ที่อินโดนีเซียและมาเลเซียมีความแตกต่างทางศาสนา ที่ไทยให้ความรู้สึกอุ่นใจมากกว่า คนเชียงใหม่ไม่ค่อยมีระเบียบ

วินัย เช่น เรื่องการรักษาเวลา และสัญญา กฎระเบียบสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ ทำให้รู้สึกไม่เครียด และค่าครองชีพถูก หากต้องใช้เงินแสนเยนที่ญี่ปุ่น จะเลือกมาใช้ที่เชียงใหม่มากกว่า”

จากผลการสัมภาษณ์ครั้งนี้ สามารถสรุปเหตุผลในการมาพำนักนานที่เชียงใหม่ได้ 6 เหตุผลหลัก ได้แก่ (1) ค่าครองชีพถูกกว่าที่ญี่ปุ่น สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยเงินบำนาญและเงินออม และได้รับสินค้าและบริการที่คุ้มค่ามากกว่า (2) ภูมิอากาศอบอุ่นโดยเฉพาะช่วงตั้งแต่เดือนตุลาคม-มีนาคม ที่ญี่ปุ่นอากาศเย็นถึงหนาวจัด ไม่สามารถทำกิจกรรมกลางแจ้งได้ อากาศอบอุ่นที่เชียงใหม่ช่วยกระตุ้นให้ทำกิจกรรมกลางแจ้ง ส่งผลให้มีสุขภาพดี (3) สนใจและชอบการท่องเที่ยว วัฒนธรรมทางเอเชียโดยเฉพาะไทย และความเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบทเชียงใหม่ (4) ต้องการอิสระ และทำกิจกรรมที่ตนเองชอบได้ (5) อัยาศัยของคนในท้องถิ่น และกฎเกณฑ์ของสังคมไทย (6) อื่นๆ ได้แก่ การติดตามมากับสมาชิกในครอบครัว และการเลี่ยงผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ญี่ปุ่น

6.1.3 ลักษณะกิจกรรมของคนญี่ปุ่นขณะที่พำนักอยู่ที่เชียงใหม่

ลักษณะกิจกรรมของคนญี่ปุ่นขณะที่พำนักอยู่ที่เชียงใหม่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน และกิจกรรมยามว่าง รายละเอียดดังนี้

(1) กิจกรรมในชีวิตประจำวัน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ กิจกรรมตามหลักชีวภาพ ได้แก่ การรับประทานอาหารญี่ปุ่น และอาหารไทย การทำอาหารญี่ปุ่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคม ได้แก่ การซื้อของต่างๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ การตรวจสุขภาพประจำปี และการใช้เวลาตามอิสระซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

(2) ลักษณะกิจกรรมยามว่าง แบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม ได้แก่ การออกกำลังกาย เช่น กอล์ฟ ปิงปอง ฟิตเนส โยคะ เป็นต้น การเรียน เช่น ภาษาไทย เครื่องปั้นดินเผา ทอผ้า และอื่นๆ เช่น วาดรูป ปลูกผัก เล่นเกมไพ่ อ่านหนังสือ ถนนอาหาร กิจกรรมเหล่านี้มีทั้งกิจกรรมที่ทำอยู่แล้วญี่ปุ่น เช่น คุณ L ตอนที่อยู่ญี่ปุ่นมักนำผักมาถนอมอาหาร ซึ่งที่เชียงใหม่ไม่มีผักญี่ปุ่นบางชนิด รวมถึงมีวัตถุดิบที่ญี่ปุ่นไม่มี จึงทดลองนำวัตถุดิบที่หาได้มาทำอาหาร ถนอมอาหาร เช่น ทำแยมกระเจียบ และคุณ A มีกิจกรรมที่เพิ่งเริ่มทำที่เชียงใหม่ เช่น การเรียนรำไทย และเต้นแอโรบิก

6.1.4 การเข้ากลุ่มคนญี่ปุ่น

การติดต่อแลกเปลี่ยนกับคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่ ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 คนญี่ปุ่นเดินทางมาพำนักระยะยาวที่เชียงใหม่เพิ่มขึ้น และเพิ่มขึ้นทุกปี ยกตัวอย่างกลุ่มคนญี่ปุ่น 5 กลุ่ม ได้แก่

(1) Chiangmai Longstay Life Club: CLL (チェンマイ・ロングステイ・ライフの会)

(2) Teijyusha tsudoi no kai in Chiang-mai (チェンマイ定住者集いの会)

(3) Chiangmai Welfare Association (チェンマイ福祉の会)

(4) The Tropical Livener's Club (南国暮らしの会)

(5) Chiang Mai Japanese Association (チェンマイ日本人会)

เมื่อคนญี่ปุ่นที่เพิ่งมาพำนัก หรือผู้ที่เพิ่งมาพำนักนั้นต้องการข้อมูลข่าวสารจากคนญี่ปุ่นที่มาอยู่ก่อนหน้าและมีข้อมูล ทำให้คนญี่ปุ่นตั้งกลุ่มคนญี่ปุ่นขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกัน โดยมีจุดประสงค์ต่างๆ ได้แก่ การให้และรับข้อมูล ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตที่เชียงใหม่และความช่วยเหลือต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงระเบียบการ

ยื่นขอวีซ่า การซื้อมือถือ การทำใบขับขี่ยานยนต์ เป็นต้น การทำกิจกรรมร่วมกันกับคนญี่ปุ่น เช่น กอล์ฟ ซอฟท์บอล ท่องเที่ยว อาสาสมัคร ภาษาไทย วิธีการใช้ Line และการต่อรองกับสถานประกอบธุรกิจต่างๆ

6.1.5 ลักษณะคนไทยที่คนญี่ปุ่นติดต่อ แลกเปลี่ยน

ลักษณะของคนไทยที่คนญี่ปุ่นติดต่อ แลกเปลี่ยนด้วยแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทตามวัตถุประสงค์ในการติดต่อแลกเปลี่ยน ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักเรียน นักศึกษา มีลักษณะการติดต่อเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ทางภาษาและวัฒนธรรม กล่าวคือ คนญี่ปุ่นสอนภาษาญี่ปุ่น และวัฒนธรรมญี่ปุ่น เช่น มารยาทในพิธีชงชา การสวมชุดยูตาเกะ โดยทำกิจกรรมทั้งในสถานศึกษาแบบเป็นทางการและแบบส่วนบุคคล และผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและนักศึกษาไทยที่เรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มคนทำงาน ผู้ขายสินค้าและบริการ โดยเฉพาะผู้เจาะกลุ่มลูกค้าญี่ปุ่นวัยเกษียณ ลักษณะการติดต่อคือ คนญี่ปุ่นขอความช่วยเหลือด้านข้อมูลและบริการต่างๆ เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายขณะดำเนินชีวิตอยู่ที่เชียงใหม่ เช่น ขอความช่วยเหลือจากครูสอนภาษาไทย แผนกบริการลูกค้าญี่ปุ่น พนักงานร้านอาหาร พนักงานในสนามกอล์ฟ โค้ชกีฬา ล่าม พนักงานขับรถต่างๆ เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 ผู้ที่พักอยู่ในละแวกเดียวกัน รวมถึงผู้ที่พบเจอบ่อยในชีวิตประจำวัน ลักษณะการติดต่อคือ คนญี่ปุ่นกล่าวทักทายและพูดคุยด้วยเป็นภาษาไทยปนกับภาษาอังกฤษกับคนไทยที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นยาม แม่บ้านทำความสะอาดที่พัก ร้านค้าและแผงลอยใกล้ๆ กับบริเวณที่พัก ประชาสัมพันธ์ของที่พัก เป็นต้น และ

กลุ่มที่ 4 ผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง กล่าวคือคนญี่ปุ่นเลือกที่จะเข้าไปในพื้นที่ที่มีคนไทยรวมตัวกัน เช่น ในซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่ที่คนไทยนิยมใช้บริการ สถานที่พักที่ส่วนใหญ่ผู้เข้าพักเป็นคนไทย

6.1.6 ระยะเวลาที่มาอยู่เชียงใหม่

ระยะเวลาที่มาอยู่เชียงใหม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความสะดวกและความพึงพอใจของแต่ละบุคคล โดยแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มที่ระบุช่วงเวลาพำนัก ดังกรณี คุณ T ระบุว่าอีก 3 ปีจะกลับญี่ปุ่น เพราะหลานจะเข้าเรียนชั้นประถมที่เชียงใหม่และช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว ส่วนคุณ V กล่าวว่า ช่วงเดือนตุลาคมถึงมีนาคมมีเพื่อนและคนรู้จักจากญี่ปุ่นมาเที่ยวเชียงใหม่และร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน หลังจากนั้นทุกคนกลับญี่ปุ่นจึงทำให้รู้สึกเหงาและเบื่อหน่ายกับชีวิตที่ไม่มีกิจกรรม

(2) กลุ่มที่ยังไม่ระบุช่วงเวลาพำนัก หรือกลับประเทศญี่ปุ่น ดังกรณีคุณ E ให้เหตุผลว่าหากป่วยจนไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ก็จะเดินทางกลับญี่ปุ่นเพราะมันใจระบบการดูแลสุขภาพ และการรักษาที่ญี่ปุ่นมากกว่าที่เชียงใหม่ คุณ O ให้เหตุผลว่าหากจำนวนเงินบำนาญที่ได้รับลดลงเรื่อยๆ ประกอบกับค่าครองชีพที่เชียงใหม่สูงขึ้นจนไม่สามารถดำเนินชีวิตได้ก็จะเปลี่ยนสถานที่พำนัก เช่น ไปพำนักที่พม่า ลาว กัมพูชา หรือเวียดนาม หรือพื้นที่ที่มีค่าครองชีพถูกกว่า

(3) กลุ่มผู้ที่ตัดสินใจแล้วว่าอยู่เชียงใหม่ตลอดชีวิตดังกรณี คุณ R ให้เหตุผลว่า ฤดูระเบียบทางสังคมเชียงใหม่ไม่เคร่งครัด เช่น การมาสายไม่มีปัญหา แต่งตัวได้ตามสบาย ทำให้รู้สึกอิสระมากกว่าที่ญี่ปุ่น คุณ K กล่าวว่า ชอบประเทศไทยมากจนอยากขายทรัพย์สินทุกอย่างที่ญี่ปุ่นแล้วย้าย

มาอยู่ไทยมานานแล้ว คุณ U กล่าวว่า พอตเอง เข้าสู่ช่วงอายุ 40 ปี รู้สึกเริ่มสนใจประเทศแถบ เอเชีย และชอบกรุงเทพมหานครมากและตัดสินใจ อยู่ที่เชียงใหม่เนื่องจากสามารถดำเนินชีวิตได้อย่าง สบายด้วยเงินบำนาญ และชอบการดำเนินชีวิตที่ เชียงใหม่ เช่น ภาพของผู้หญิงไทยทำงานนอกบ้าน เมืองที่มีคนหนุ่มสาว คุณ D แต่งงานกับภรรยา ไทย จึงตัดสินใจอยู่เชียงใหม่ตลอดชีวิต คุณ M เป็น ผู้หญิงที่ชื่นชอบการเดินทางแบบ backpacker และผู้หญิงเพียงลำพังสามารถดำเนินชีวิตได้อย่าง ปลอดภัยและอยู่ได้ด้วยเงินบำนาญที่เชียงใหม่

6.2 นิยามของการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต

จากการศึกษาสามารถสรุปลักษณะของ คำว่าการย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต หรือ lifestyle migration ของกรณีศึกษาคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่ออกเป็นข้อๆ ได้ ดังนี้

(1) โลกาภิวัตน์มีอิทธิพลทำให้เกิดการ เคลื่อนย้ายรูปแบบใหม่แบบนี้ โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ ด้านข้อมูลและเทคโนโลยี กล่าวคือ คนญี่ปุ่น ค้นคว้าหาข้อมูลจากทางอินเทอร์เน็ต และหนังสือ ก่อนตัดสินใจเคลื่อนย้าย และเดินทางโดยเครื่องบิน ใช้เวลาจากญี่ปุ่นมาไทยประมาณ 6 ชั่วโมง การหา ข้อมูลล่วงหน้าและเทคโนโลยีการบินนี้ช่วยให้คน ญี่ปุ่นตัดสินใจด้วยตัวเอง และเดินทางจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่งได้ด้วยตัวเองอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึง กล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์มีผลทำให้ผู้คนสามารถเลือก สถานที่และรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่ตนใฝ่ฝันได้

(2) การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นการ เคลื่อนย้ายของประชากรจากประเทศเศรษฐกิจ ใหญ่กว่าไปยังพื้นที่ที่เศรษฐกิจเล็กกว่า เนื่องจาก การเคลื่อนย้ายประเภทนี้ไม่มีความจำเป็นต้อง เคลื่อนย้ายเพื่อรักษาชีวิตให้อยู่รอดเหมือนแต่

ก่อน และในหลายๆ ประเทศปลายทางก็มีนโยบาย และกลยุทธ์เพื่อดึงดูดให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศที่ เศรษฐกิจดีกว่าเดินทางเข้ามา โดยเฉพาะข้อเสนอ ด้านวีซ่า ในทางกลับกันไม่พบว่าประเทศเศรษฐกิจ ใหญ่กว่ามีข้อเสนอพิเศษในลักษณะเดียวกันให้ผู้ที่ อยู่ในประเทศที่เศรษฐกิจเล็กกว่า

(3) ผู้ที่เคลื่อนย้ายต้องมีคุณสมบัติตรง ตามเงื่อนไขกำหนด โดยเฉพาะเรื่องสัญชาติ อายุ และฐานะทางการเงินเพื่อยื่นขอวีซ่าสำหรับพำนัก นาน 1 ปี เมื่อได้รับวีซ่าแล้วยังมีข้อห้ามทำงาน หรือก่อกิจกรรมอันก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่น กลุ่ม ตัวอย่างในเชียงใหม่ส่วนใหญ่ถือสัญชาติญี่ปุ่น อายุ มากกว่า 50 ปี ใช้หลักฐานเงินฝากในธนาคาร ของไทย 800,000 บาท สำหรับคนญี่ปุ่นที่ขาด คุณสมบัติก็จะไม่สามารถยื่นขอขยายเวลาพำนักใน ประเทศไทยได้ หรือหากพำนักอยู่เกินระยะเวลา วีซ่าก็จะถูกส่งตัวกลับประเทศ

(4) โดยทั่วไปสภาพแวดล้อมหรือสภาพ สังคมจะเป็นปัจจัยผลักดันให้ผู้คนต้องเคลื่อนย้าย เช่น ภาวะแห้งแล้งอดอยาก การอพยพลี้ภัย แต่ การเคลื่อนย้ายนี้เกิดจากความต้องการในระดับ บังคับบุคคลเอง เป็นการเคลื่อนย้ายด้วยความ เต็มใจ กลุ่มตัวอย่างรู้สึกว่ามีอิสระในการกำหนด รูปแบบการดำเนินชีวิต มีพื้นที่หลีกเลี่ยงหนีจากระบบ สังคมญี่ปุ่นได้ เช่น เลือกทำหรือไม่ทำกิจกรรมได้ กฎระเบียบที่ยืดหยุ่น

(5) จุดประสงค์ในการเคลื่อนย้ายคือ เพื่อเลือกการดำเนินชีวิตที่ดีกว่าทั้งทางกายและ จิตใจ เช่น การเลือกอาศัยในพื้นที่ที่มีอากาศไม่ หนาวจัด มีความมีอิสระในการดำเนินชีวิต การ หาซื้อสินค้าและบริการที่คุ้มค่ากว่า ดำรงชีพด้วย เงินบำนาญได้ และการทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ เป็นต้น

(6) รูปแบบการย้ายถิ่นนี้พัฒนามาจากการท่องเที่ยวทั่วไป เป็นท่องเที่ยวแบบระยะยาว แล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของการย้ายถิ่นเพื่อวิถีชีวิตที่ใฝ่ฝัน แต่อย่างไรก็ตามแม้บางคนต้องการอยู่ต่างประเทศตลอดชีวิต แต่ก็ไม่ต้องการเปลี่ยนสัญชาติ

รัฐบาลไทยสร้างนโยบายเพื่อส่งเสริมการพำนักระยะยาวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งซึ่งเน้นให้กลุ่มเป้าหมายมาใช้จ่ายในประเทศ สร้างรายได้แบบระยะยาว และกำหนดวีซ่าเฉพาะออกมา โดยอนุญาตระยะเวลาพำนักนานครั้งละ 1 ปี แต่อย่างไรก็ตามจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้พบว่าคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่จำนวนมากเข้ามาพำนักระยะยาวเพื่อการดำเนินชีวิตตามที่ตนประสงค์ และจำนวนไม่น้อยขอขยายระยะเวลาเรื่อยๆ อย่างไม่กำหนดระยะเวลาพำนักแน่นอน ทำให้คนญี่ปุ่นสามารถเลือกรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เชียงใหม่ได้หลากหลายรูปแบบ เช่น พำนักเฉพาะฤดูกาล พำนักตลอดปี เป็นต้น และพบว่ามีผู้ที่พำนักมานานถึง 18 ปี และบางส่วนไม่ต้องการกลับไปญี่ปุ่น เนื่องจากคนกลุ่มนี้พึงพอใจกับการดำเนินชีวิตที่เชียงใหม่มากกว่า ซึ่งนำไปสู่ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration) ผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวแบบลองสเตย์

7. บทสรุป

การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตเกิดขึ้นโดยความต้องการในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนมากเป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากพื้นที่ที่เศรษฐกิจดีกว่าไปยังพื้นที่ที่เศรษฐกิจด้อยกว่า ผู้ที่เคลื่อนย้ายมีฐานะในระดับหนึ่งที่สามารถเดินทางไปต่างประเทศได้ ผู้ย้ายถิ่นแสวงหารูปแบบการดำเนินชีวิตที่ตนเองปรารถนา เช่น อิสระในการดำเนิน

ชีวิต การซื้อหาสินค้าและบริการที่คุ้มค่าได้ด้วยเงินที่มีจำกัด ทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจได้ ระยะเวลาพำนักขึ้นอยู่กับความพึงพอใจส่วนบุคคล รูปแบบการย้ายถิ่นนี้พัฒนามาจากการท่องเที่ยวทั่วไป เป็นท่องเที่ยวแบบลองสเตย์ (Long-term stay) และนำไปสู่การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration)

คนญี่ปุ่นวัยเกษียณเคลื่อนย้ายเพื่อตอบสนองโจทย์ของชีวิตทั้งทางกายและทางใจ และสิ่งที่ทำให้คนญี่ปุ่นวัยเกษียณมาแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ที่เชียงใหม่ สรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

(1) การมีอิสระในการดำเนินชีวิต และมีอิสรภาพจากกรอบทางสังคมญี่ปุ่น กล่าวคือ สังคมญี่ปุ่นมีกฎระเบียบทางกฎหมายเคร่งครัด ต้องให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม และการติดต่อทางสังคมแบบเคร่งครัด หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกผลักให้ออกจากกลุ่มทางสังคม แต่การมาอยู่ที่เชียงใหม่ทำให้ไม่ต้องวางตัวตามกรอบสังคมแบบญี่ปุ่น มีอิสระในการแต่งตัวและเลือกทำกิจกรรมที่ตนสนใจ และกฎระเบียบของไทยที่มีความยืดหยุ่นทำให้รู้สึกผ่อนคลาย คนญี่ปุ่นบางส่วนเลือกที่จะไม่ติดต่อกับคนญี่ปุ่นด้วยกันเนื่องจากการคบหากับคนญี่ปุ่นยังคงต้องปฏิบัติตามมารยาทสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นกรอบกำหนดอิสรภาพของตนเอง

(2) ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ค่าครองชีพที่เชียงใหม่ถูกกว่าที่ญี่ปุ่น หากจ่ายเงินที่ญี่ปุ่นกับที่ไทยราคาเท่ากัน คนญี่ปุ่นวัยเกษียณพอใจที่จะจ่ายเชียงใหม่มากกว่า เพราะได้รับสินค้าและบริการที่คุ้มค่ามากกว่า นอกจากนี้ คนญี่ปุ่นวัยเกษียณยังสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยเงินบำนาญ ไม่ต้องนำเงินออมออกมาใช้ เนื่องจากวัยนี้มีความอ่อนไหวเรื่องสุขภาพ ต้องสำรองเงินยามฉุกเฉิน

(3) สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต พบว่าคนญี่ปุ่นวัยเกษียณชอบพื้นที่สีเขียว ภูเขาของเชียงใหม่ และวัดจำนวนมาก สภาพกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีระบบสาธารณสุขปกคลุมพื้นฐานที่พอรับได้ มีห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ตที่สามารถหาซื้อเครื่องปรุงอาหารญี่ปุ่น โรงพยาบาลมีมาตรฐาน มีล่ามภาษาญี่ปุ่นบริการ เป็นต้น แม้ว่าจะระบบการคมนาคมและสาธารณสุขปกคลุมไม่เท่าเทียมกับที่ญี่ปุ่นแต่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต

(4) สังคมและวัฒนธรรมระหว่างญี่ปุ่นและไทยที่ง่ายต่อการปรับตัว คนญี่ปุ่นสามารถดำเนินชีวิตภายใต้วัฒนธรรมญี่ปุ่นและวัฒนธรรมไทยที่เชียงใหม่ได้ เช่น สามารถซื้อเครื่องปรุงทำอาหารญี่ปุ่นรับประทานเองได้ การตีกอล์ฟกับเพื่อนคนญี่ปุ่นโดยมีแคตตีไทยติดตาม คนไทยเคารพและมอบน้อมต่อผู้อาวุโส ทำให้เวลาคนญี่ปุ่นวัยเกษียณขอความช่วยเหลือและเข้าหาได้ง่าย นอกจากนี้ คนไทยวัยหนุ่มสาวนิยมบริโภคสินค้าและวัฒนธรรมญี่ปุ่น มีความสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นและวัฒนธรรมจากเจ้าของภาษา จึงทำให้คนญี่ปุ่นวัยเกษียณไม่ต้องพยายามเข้าหาคนท้องถิ่นมาก

(5) การมีกลุ่มคนญี่ปุ่นในเชียงใหม่ให้ข้อมูลและความช่วยเหลือ การมีกลุ่มทำให้ผู้ที่จะตัดสินใจเลือกมาพำนักได้ง่ายขึ้น เพราะสามารถขอคำปรึกษาและเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้ง่ายมากขึ้น นอกจากนี้ ในกลุ่มคนญี่ปุ่นยังมีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ แข่งขันกอล์ฟ ท่องเที่ยว เรียนภาษาไทย เต้นรำ ซอฟท์บอล งานฝีมือ เป็นต้น และเป็นช่องทางหนึ่ง

ที่ทำให้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับคนไทยท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นมีผลต่อสังคมไทย ซึ่งคล้ายกับงานของ Ono (2008) ที่กล่าวถึงผลกระทบที่มาเลเซีย ได้แก่ (1) ก่อให้เกิดสินค้าและบริการรองรับวัยเกษียณที่มาพำนักในเชียงใหม่ เช่น เครื่องปรุงสำเร็จรูปสำหรับทำอาหารญี่ปุ่น ล่ามภาษาญี่ปุ่นในโรงพยาบาล ซึ่งทำให้เกิดตลาดธุรกิจรูปแบบใหม่ (2) นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว เช่น คนญี่ปุ่นวัยเกษียณแต่งงานกับคนไทย ซึ่งบางครอบครัวมีลูกด้วยกัน (3) รัฐบาลไทยออกนโยบายและสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการลงทุนและออกวีซ่าเฉพาะ (4) วัยเกษียณมีศักยภาพในการเลือกพื้นที่ต้นปรารถนาจะดำเนินชีวิต เนื่องจากวัยเกษียณรู้สึกว่าการใช้จ่ายที่เชียงใหม่คุ้มค่ามากกว่าที่ญี่ปุ่น และอากาศไม่หนาวจัด ทำให้ออกไปทำกิจกรรมกลางแจ้งได้

สุดท้ายนี้ เนื่องจากบทความนี้มีขอบเขตจำกัดศึกษาเฉพาะคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ ซึ่งทำให้มองเห็นภาพปรากฏการณ์การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิต (lifestyle migration) บางส่วนเท่านั้น การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาคนญี่ปุ่นในวัยอื่น โดยเฉพาะวัยแรงงาน ซึ่งเป็นวัยที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นของปรากฏการณ์การย้ายถิ่นเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง (References)

- จิรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ และเสกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ. (2547). *ความต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติในการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย.*
- ประเทือง หงสรานการ. (2006). *ความต้องการและความพร้อมในการสนองตอบความต้องการเรื่องการท่องเที่ยวแบบพำนักนานเพื่อการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดยชุมชนไทย กรณีศึกษา กลุ่มลูกค้า เป้าหมายคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสหวิทยาการ.*
- พัฒน์นรี ศรีสุภโอบสาร และณัฐพล อัสสระรัตน์. (2011). “พฤติกรรมการและทัศนคติที่มีต่อคนไทยและประเทศไทยของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในประเทศไทย: การศึกษาเชิงคุณภาพ” ใน เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 4 (สังคมศาสตร์). หน้า 153-163.
- วลัยพร กาญจนการุณ และธีรัช ปัญญ. (2014). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักของผู้พำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมนุษยศาสตร์สาร*, 15(1), 179-212.
- ศิริพร วัชวัลคุ และวรวุฒิ สุวรรณระดา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2545). *แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว กรณีศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวอายุ 50 ปีขึ้นไปที่เดินทางมาเพื่อพักผ่อน. รายงานการวิจัย.*
- สุดปรารถนา ดวงแก้ว. (2014). การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของคนญี่ปุ่นวัยหลังเกษียณที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, 31(2), 57-75.
- หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์. (2015). ร้างบงโอดริ แลกวัฒนธรรมไทยญี่ปุ่นขึ้นมึน. เชียงใหม่นิวส์, 23 FEB, จาก <http://www.chiangmainews.co.th/page/?p=364785>
- หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันออนไลน์. (2005). ททท.ล้างไฟทำแผนใหม่ “ไทยลองสเตย์” ดัน 11 จว.ขึ้นเขตลองสเตย์ ซิตี โปรเจกต์ให้สิทธิวีไอโอ. ผู้จัดการรายวัน, Oct 17, 2005, จาก [jsn Journal Vol.5 No.1 \(Jun. 2015\)](http://www.manager.co.th/Anthony Giddens. (2012). Sociology (edition 6). Cambridge. Polity Press.</p><p>Benson, M. and O'Reilly K. (2009). Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. <i>The Sociology Review</i>, 57(4), 608-625.</p><p>Haruo Kagaza. (1999). <i>Kōreisya no raifusutairu</i>. Tokyo. Waseda University. (in Japanese)</p></div><div data-bbox=)

- Japan and Thailand International Relations Organization. (2014). Thailand, Chiangmai Longstay Seminar. Retrieved October, 4, 2014, from <http://blog.goo.ne.jp/jtirojapan/>
- Jun Nagatomo. (2013). *Nihon syakai o nogareru ō sutoraria e no Lifestyle Migration*. Tokyo: Sairyusha. (in Japanese)
- Masako Kawahara. (2010). Adaptive Strategy of Japanese Senior Long-Term Stayers and Local Community Responses in Chiangmai. *Thai Studies* no.10. 35-55. (in Japanese)
- Mayumi Ono. (2008). Long-stay Tourism and International Retirement Migration: Japanese Retirees in Malaysia. *Senri Ethnological Reports* 77, 151-162. Retrieved June, 11, 2014 from http://ir.minpaku.ac.jp/dspace/bitstream/10502/2043/1/SER77_013.pdf
- Mayumi Ono. (2009). Japanese Lifestyle Migration/Tourism in Southeast Asia. *Japanese review of cultural anthropology*, 10, 43-52. Retrieved June, 11, 2014 from <http://ci.nii.ac.jp/naid/110007593112/>
- Ministry of Internal Affairs and Communications. (2014). Kekka no gaiyō. Retrieved October, 6, 2014, from <http://www.stat.go.jp/data/jinsui/2009np/pdf/gaiyou.pdf>
- O'reilly, K. and Benson, M. (2009). Lifestyle migration: escaping to the good life? (In: Benson, M. and O'Reilly, K. *Lifestyle Migrations: Expectations, Aspirations and Experiences*). London: Ashgate. 1-13. Retrieved December, 2, 2014 from <https://dspace.lboro.ac.uk/2134/9142>
- Robin Cohen / Paul Kennedy. (2000). *Gurōbaru soshiorojī 1-kakusa to Kiretsu*. (แปลจาก *Global Sociology* โดย Yasushi Yamanouchi and Shigeru Itou) Great Britain: Palgrave Publishers. (in Japanese)
- Russell King, et al. (2010). *The Atlas of Human Migration*. Tokyo. Maruzen Publishing. (in Japanese)

บทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันนง

นภดล ทิพย์รัตน^{*}

บทคัดย่อ

ในเทศกาลต่างๆ ของประเทศญี่ปุ่นนั้นมักจะมีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ ซึ่งนอกเหนือจากการเข้าไปเพื่อเพิ่มสีสันในฐานะที่ดนตรีเป็นศิลปะที่สำคัญในการสร้างบรรยากาศในเทศกาลต่างๆ แล้ว ดนตรียังมีบทบาทและหน้าที่อื่นๆ ต่อชุมชนและสังคมที่ปรากฏเทศกาลต่างๆ นั้นอีกด้วย การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงลักษณะทางดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันนง ตลอดจนเพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของดนตรีที่มีต่อเทศกาลและชุมชนอะชะกุสะนี้ โดยใช้กระบวนการทางมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology) ทั้งการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม และการสัมภาษณ์ข้อมูลบุคคลเพิ่มเติม

จากการศึกษาพบว่า ในเทศกาลอะชะกุสะคันนงมีดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องเช่นเดียวกับเทศกาลชบวนแห่และรถลากในพื้นที่อื่นๆ ทั้งบทเพลงและดนตรีบรรเลงประกอบ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบด้วยกลอง (ไทโกะ) ขนาดต่างๆ ขลุ่ย (ทะเคะบุเอะ) และ ฆ้อง (อะตะริคะเนะ) อีกทั้งมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมนาฏศิลป์ที่มีการรำร่าและเต้นรำในรูปแบบต่างๆ ผู้ที่บรรเลงมีทั้งชายและหญิง ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ การบรรเลงมีทั้งบรรเลงดนตรีล้วนๆ ขับร้องล้วนๆ หรือผสมผสานกัน บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันนงที่สำคัญคือ นอกจาก

สร้างสีสันและเพิ่มความสนุกสนานเร้าใจแล้ว ยังแฝงไว้ซึ่งการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนนั้นๆ ด้วยการที่ต้องใช้ความสามัคคีในการฝึกซ้อมดนตรีร่วมกัน ทั้งยังช่วยสืบสานวัฒนธรรมดนตรีประจำชาติจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ด้วย ที่สำคัญการที่ชุมชนอะชะกุสะมีเทศกาลนี้เป็นประจำทุกปี ยังมีส่วนช่วยให้ผู้คนในชุมชนที่ไปทำงานต่างถิ่นได้กลับมาบ้านเกิดเพื่อพบปะพูดคุย และทำให้เยาวชนที่ไปอาศัยอยู่ต่างถิ่นได้กลับมารู้จักกัน อันเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งกับชุมชนโดยมีดนตรีเป็นเครื่องมือ

วัฒนธรรมดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะ นับว่ามีบทบาทมากกว่าความบันเทิงและการสร้างสีสันให้เทศกาล แต่ยังมีส่วนช่วยสร้างความเข้มแข็งและสืบสานวัฒนธรรมดนตรีของญี่ปุ่นให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าแม้ประเทศญี่ปุ่นจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีค่อนข้างมาก แต่ในสังคมญี่ปุ่นเองก็ไม่ละเลยที่จะให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ประจำชาติที่สำคัญต่างๆ โดยมีการผสมผสานหลายส่วนทั้งประเพณีและศิลปะต่างๆ ดังเช่นวัฒนธรรมทางดนตรีที่ปรากฏในเทศกาลอะชะกุสะคันนงนี้

คำสำคัญ

บทบาทและหน้าที่, ดนตรี, เทศกาล, อะชะกุสะ

^{*} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ที่อยู่: สาขาวิชาศิลปะการแสดง (กลุ่มวิชาโทดนตรีวงจกซ์) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 18 ถนนเจริญประดิษฐ์ อำเภอเมือง ปัตตานี 94000, อีเมล: noppadol.t@psu.ac.th

Role and Function of Music in Asakusa Kannon Festival

Noppadol Tippayarat*

Abstract

In any Japanese festival, music is always involved. This is not only because music provides the attendees with a lot of joy and fun in the festival itself, but the music also plays important roles and duties in the community as well. The objective of this study was to investigate the characteristics of Asakusa music, as well as to study the roles and function of this kind of music in the community. Various methods were employed, including ethnomusicology, study of the pertinent literature, field data gathering, and interviewing people in the community.

The Asakusa Kannon Festival has music components just as in other regions, both in terms of lyrics and music. The musical instruments are comprised of Taiko (Drums of various sizes), Takebue (Flutes) and Atari-Kane (Gong). Other than music, Asakusa also has various types of dance which can be performed by males, females, children, older people, and so on. Other than providing joy and fun, another object of the Asakusa Kannon Festival is to create team building among the people in

the community via performing as well as practicing this type of music. Moreover, the Asakusa Kannon Festival also provides an opportunity for the older generation to pass on the national tradition and culture to the younger generation. In addition, the Asakusa Kannon Festival helps to bring back those that work far away from the community to the community by joining the festival. This is perhaps the most important strength that the Asakusa Kannon Festival gives to the community.

The tradition and culture of the Asakusa Kannon Festival are far more important than just being an entertaining event; it also builds strength for the community and passes on the tradition from one generation to another. Even though Japan today has far more advancements in technology compared to many countries in the world, it has never ignored the importance of the tradition and culture of their own national identity in various types of arts and performances, as can be seen with the Asakusa Kannon Festival.

* Associate Prof. Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Address: 181 Moo 6, Tambon Rusamilae, Muang, Pattani 94000, e-mail: noppadol.t@psu.ac.th

Key words
Role and function, Music, Festival, Asakusa

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

“อะชะกุสะ (Asakusa, 浅草)” นับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของโตเกียวมาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยปรากฏหลักฐานของสถานที่แห่งนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น อะชะกุสะถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมของสถานเริงรมย์ยามค่ำคืนที่โดดเด่นที่สุดในโตเกียว และอาจกล่าวได้ว่านับเป็นย่านสถานเริงรมย์เพียงย่านเดียวในโตเกียวที่ผู้คนรู้จักกันมากที่สุดในขณะนั้นก็ได้ (พวงนิล คำปิงส์, (แปล). 2549, น. 167) อย่างไรก็ตามในอีกมุมหนึ่งของอะชะกุสะที่ผู้คนทั่วไปรู้จักกันดีอีกแห่งหนึ่งก็คือ การเป็นพื้นที่ที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ เพราะเป็นที่ตั้งของ “วัดเซ็นโซจิ (หรือวัดอะชะกุสะ)” ซึ่งเป็นวัดที่มีความศักดิ์สิทธิ์และอยู่คู่โตเกียวมาช้านานเช่นกัน และวัดแห่งนี้ได้ทำให้อะชะกุสะมีบทบาทในฐานะการเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากวัดเซ็นโซจิหรือวัดอะชะกุสะเป็นที่ประดิษฐานของ “องค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม” ที่ค้นพบในแม่น้ำ “ซูมิดะ” ซึ่งเป็นแม่น้ำที่อยู่ใกล้กับย่านอะชะกุสะ และแม่น้ำนี้ยังเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญในการคมนาคมของโตเกียวเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้อะชะกุสะกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนทั้งในและนอกชุมชนโดยรอบที่เลื่อมใสศรัทธาและเดินทางมาสักการะบูชาองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมดังกล่าว และความศรัทธานี้ค่อยๆ ขยายวงกว้างออกไป จากเหตุผลดังกล่าวอะชะกุสะจึงค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากศูนย์กลางแห่งสถานบันเทิงยามค่ำคืนมาเป็นเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมจวบจนถึงปัจจุบัน (พวงนิล คำปิงส์, (แปล). 2549, น. 168)

ดังนั้นเพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพและความศรัทธาต่อองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมที่ถูกค้นพบโดย 2 พี่น้องชาวประมงและคหบดีผู้นำชุมชนอีก 1 คนที่ได้ให้การสนับสนุนการก่อสร้างสถานที่ประดิษฐานองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม ชาวอะชะกุสะจึงได้มีการจัดงานเทศกาลเพื่อระลึกถึง 2 พี่น้องชาวประมงผู้พบองค์โพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม และคหบดีผู้นำชุมชนที่ได้ให้การสนับสนุนในการสร้างวัดอะชะกุสะในการประดิษฐานองค์โพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมดังกล่าว โดยได้มีการจัดเทศกาลขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งเรียกเทศกาลดังกล่าวนี้ว่า “เทศกาลอะชะกุสะคินง (หรือเทศกาล 3 ศาลเจ้า)” โดยเทศกาลดังกล่าวนี้นอกเหนือจากจะจัดขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 คนดังกล่าวแล้ว เทศกาลนี้ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่างๆ ในอะชะกุสะอีกทางหนึ่ง เนื่องจากทุกชุมชนในย่านอะชะกุสะจะมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันหลากหลายกิจกรรม ทั้งการนำขบวนแห่และรถลากเข้ามาร่วมในเทศกาล ที่สำคัญญาติพี่น้องที่ไปอาศัยหรือไปทำงานหรือเรียนหนังสือในต่างถิ่นก็จะเดินทางกลับมาร่วมงานที่อะชะกุสะอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อร่วมกิจกรรมและเตรียมการในการเข้าร่วมเทศกาลดังกล่าวอีกด้วย

สิ่งหนึ่งที่ถือได้ว่า มีความสำคัญในเทศกาลอะชะกุสะคินง คือ การนำดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งนอกจากดนตรีจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่มีส่วนในการช่วยสร้างสีสันและบรรยากาศในเทศกาลอะชะกุสะคินงแล้ว ดนตรียังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์และโครงสร้างทางสังคมของญี่ปุ่นโดยผ่านภาพสะท้อนในชุมชนอะชะกุสะที่น่าสนใจอีกหลายประการ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นถึงลักษณะทางดนตรี ตลอดจน

บทบาทและหน้าที่ของดนตรีที่มีต่อสังคมที่อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่มุมต่างๆต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของอะชะกุสะและการเกิดเทศกาลอะชะกุสะคั่นง

2.2 เพื่อศึกษาลักษณะ บทบาท และหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคั่นง

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาดนตรีและบริบทที่เกี่ยวข้องแบบข้ามวัฒนธรรม ดังนั้นจึงเริ่มการศึกษาด้วยการศึกษาข้อมูลขั้นต้น (Primary Data) จากการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และข้อมูลสารสนเทศจากระบบเครือข่ายออนไลน์ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ศึกษาและบริบททางด้านดนตรีญี่ปุ่น จากนั้นจึงลงพื้นที่ภาคสนามในสถานที่จริง (Fieldwork Observation) ในงานเทศกาลอะชะกุสะคั่นงในย่านอะชะกุสะ ประเทศญี่ปุ่น ในเดือนพฤษภาคมปี พ.ศ. 2556 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงจนได้ข้อมูลที่ต้องการ (Secondary Data) ให้เป็นหมวดหมู่ตามแนวทางที่วางไว้ตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุป วิเคราะห์ตามแนวคิดที่ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ต่อไป

4. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

4.1 แนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรี

(Ethnomusicology) เป็นแนวคิดในการศึกษาดนตรีข้ามวัฒนธรรมหรือดนตรีที่แตกต่างจากเขตวัฒนธรรมดนตรีของผู้ศึกษา โดยการศึกษาจะลงพื้นที่จริง โดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อมโยงในบริบททางด้านดนตรีที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคั่นงนี้ ซึ่งการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ลงเก็บข้อมูลทางด้านดนตรีและบริบทที่เกี่ยวข้องในอะชะกุสะ โดยเฉพาะที่บริเวณวัดเซ็นโซจิ รวมถึงได้บันทึกข้อมูลภาพและเสียงเพื่อลดข้อจำกัดด้านระยะเวลาและนำมาศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมที่ประเทศไทย อย่างไรก็ตามแม้การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถเข้าไปศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Studies) ได้ เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการของประเพณีและวัฒนธรรมของพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะส่วนหนึ่งของผู้ร่วมในปรากฏการณ์ดังกล่าว

4.2 แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functional Approach) เป็นหลักคิดที่ใช้ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของสิ่งที่มีอิทธิพลหรือความสำคัญต่อชุมชนหรือปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความสำคัญของชุมชนที่มีต่อสิ่งเหล่านั้น เพื่อสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและกันที่จะก่อให้เกิดการเห็นโครงสร้างทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างกัน และนำไปให้สังคม ปรากฏการณ์หรือ อัตลักษณ์นั้นสามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งในที่นี้คือการศึกษาดนตรีถึงบทบาทและหน้าที่ของดนตรีที่มีต่อเทศกาลอะชะกุสะคั่นง เพื่อให้เห็นว่าดนตรีมีความสำคัญ มีบทบาทและหน้าที่ และมีส่วนร่วมทำให้เทศกาลอะชะกุสะคั่นงนี้ดำรงอยู่ได้อย่างไรบ้าง

4.3 แนวคิดทฤษฎีเชิงประวัติศาสตร์ย้อนรอย (Historical Approach) เป็นหลักคิดในการ

ศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อค้นหาสาเหตุและบริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งในลักษณะของพัฒนาการและการเปรียบเทียบข้อมูล โดยในงานชิ้นนี้นำมาใช้เพื่อการศึกษาประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษาคือย่านอะชะกุสะ รวมถึงประวัติความเป็นมาของเทศกาลอะชะกุสะคันงะ เพื่อเป็นพื้นฐานการเชื่อมโยงเข้าสู่การศึกษาถึงบทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันงะและบริบทที่เกี่ยวข้องต่อไป และทั้งนี้เพื่อเป็นการการเชื่อมโยงข้อมูลและค้นคว้าหาหลักฐานเพิ่มเติมในการเก็บข้อมูลร่วมด้วยอีกส่วนหนึ่งอีกด้วย

5. ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้นำเสนอผลการศึกษาแยกออกเป็น 5 ส่วน ทั้งนี้เพื่อการทำความเข้าใจอย่างเป็นลำดับขั้น อันจะนำไปสู่การศึกษาหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ต่อไป ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอะชะกุสะ ประวัติความเป็นมาของเทศกาลอะชะกุสะคันงะ ดนตรีที่ปรากฏในเทศกาลอะชะกุสะคันงะ บทเพลงที่ใช้บรรเลง และ บทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันงะ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 ประวัติความเป็นมาของอะชะกุสะ

“อะชะกุสะ (Asakusa, 浅草)” เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของโตเกียว ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานมาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (พวงนิล คำปิงสุ, (แปล). 2549, น. 167) และในปัจจุบันอะชะกุสะนับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของนักท่องเที่ยวทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวต่างประเทศ ในฐานะที่อะชะกุสะเป็น

ที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อ คือ “วัดเซ็นโซจิ” หรือที่รู้จักกันดีว่า “วัดอะชะกุสะ” นั้นเอง

ปัจจุบันแม้อะชะกุสะจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่ในความเป็นจริงแล้ว ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาอะชะกุสะเคยเป็นย่านที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกลางคืนที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่สมัยกลางทศวรรษที่ 18 (พวงนิล คำปิงสุ, (แปล). 2549, น. 167) ซึ่งขณะนั้นอะชะกุสะถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมและศูนย์กลางความบันเทิงหลายอย่างด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการละครอาหารการกิน วรรณคดี และแหล่งท่องเที่ยวยามราตรี ก่อนที่จะปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามสภาพทางบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคแต่ละสมัย จนพัฒนาปรับตัวมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในความเป็นจริง แม้การเริ่มต้นเป็นศูนย์กลางความบันเทิงของอะชะกุสะจะเด่นชัดในช่วงกลางทศวรรษที่ 18 ที่ผ่านมา แต่หากย้อนไปในอดีตก่อนหน้านั้นตั้งแต่ประมาณช่วงทศวรรษที่ 16 แล้ว อะชะกุสะยังเป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของการอพยพของผู้คนจากต่างถิ่น และผู้คนเหล่านั้นต่างได้เข้ามาพักอาศัยและทำให้อะชะกุสะเริ่มเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงในแง่ของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวกลางคืนของผู้ชายในช่วงเวลาดังกล่าว แล้วจึงได้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนมาเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมการแสดงแขนงหนึ่งที่เรียกว่า “ละครคาบูกิ” ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมการแสดงที่เกี่ยวข้องกับดนตรี การร่ายรำ และศิลปะต่างๆ ของญี่ปุ่นที่ยังคงได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน (พวงนิล คำปิงสุ, (แปล). 2549, น. 167) พร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยน

สถานภาพเชิงพื้นที่เป็นศูนย์กลางของคลังอาหารที่สำคัญของเมืองเอโดะ (ชื่อเรียกของโตเกียวในสมัยนั้น) อีกด้วย เพราะอะซะกุสะตั้งอยู่ติดกับ “แม่น้ำซูมิตะ” ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่สำคัญของชุมชนเมืองเอโดะในสมัยนั้น ทำให้เกิดความเหมาะสมต่อการเป็นสถานีค้าขายสินค้าและ

สถานที่จัดการในการแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ รวมถึงยังเป็นที่ตั้งของคลังข้าวของโชกุนในสมัยนั้น และนี่อาจเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อะซะกุสะเริ่มมีการขยายตัวเมืองออกไปยังบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ ทั้งย่านคันดะ นิฮมบะชิ และอุเอะโนะ

ภาพที่ 1 สภาพบรรยากาศในบริเวณวัดเซ็นโซจิในช่วงเทศกาลอะซะกุสะคันง (โดย ผู้เขียน)

สำหรับ “วัดเซ็นโซจิ” หรือ “วัดอะซะกุสะ” ได้ปรากฏตำนานที่เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาว่า สถานที่แห่งนี้เกิดจากการที่ 2 พี่น้องชาวพื้นถิ่นที่เป็นชาวประมง คือ “Hinokuma Hamanari” และ “Hinokuma Takenari” ซึ่งเป็นผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านอะซะกุสะได้ออกไปหาปลาในแม่น้ำซูมิตะตามปกติเช่นทุกวัน จนวันหนึ่งได้ทอดแหไปได้รูปปั้นเล็กๆชิ้นหนึ่งชิ้นมาจากแม่น้ำซูมิตะ เมื่อนำขึ้นมาดูปรากฏว่าสิ่งที่ทอดแหได้ในครั้งนั้นคือ “องค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม” เมื่อกลับมายังหมู่บ้านในย่านอะซะกุสะจึงได้นำมามอบให้กับคหบดีซึ่งเป็นหัวหน้าชุมชน คือ “Hajino Takatomo”

จากนั้นด้วยความศรัทธาของหัวหน้าชุมชนและผู้คนในชุมชน จึงได้มีการสร้างวัดขึ้นมาเพื่อเป็นที่ประดิษฐานองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมที่ 2 พี่น้องชาวประมงได้พบจากแม่น้ำซูมิตะดังกล่าว ในราวคริสต์ศักราช 628 และหลังจากนั้นยังมีปรากฏการณ์ที่เป็นตำนานเล่าเพิ่มเติมว่า หลังจากที่พระองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมได้ไม่นาน ก็ปรากฏมีมัจฉกรสีทองเกลี้ยงลงมาจากสวรรค์ที่บริเวณประดิษฐานองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมดังกล่าว เมื่อความทราบออกไปนอกชุมชน จึงเป็นที่เลื่องลือเล่าขานและทำให้มีโชกุนและชามูโรจากสถานที่ต่างๆ เดินทางมาเคารพสักการบูชาองค์

พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมองค์นี้อย่างไม่ขาดสายเรื่อยมา (พงวนิล คำปังสุ, (แปล). 2549, น. 168) ตลอดจนผู้คนทั่วไปที่ทราบข่าวจากทั่วทุกสารทิศจากเกาะฮอนชูซึ่งเป็นที่ตั้งของอะชะกุสะและเกาะใกล้เคียง ก็ต่างเดินทางมาสักการะอย่างไม่ขาดสายตั้งแต่บัดนั้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ต่อมาเมื่อย่านอะชะกุสะมีการขยายตัวมากขึ้น พื้นที่ทางริมแม่น้ำซุมิตะที่เคยเป็นที่ตั้งของย่านสถานีการค้าและคลังสินค้าต่างๆ จึงได้เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นสถานที่ตั้งของบ้านพักอาศัยของผู้คนที่มีการขยายตัวออกมาจากพื้นที่เดิม ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่เคยเป็นที่ย่านขนส่งสินค้ามาเป็นย่านที่พักอาศัย และระหว่างปีคริสต์ศักราช 1970 - 1980 ได้มีการรณรงค์ให้ส่งเสริมให้พื้นที่บริเวณแม่น้ำซุมิตะกลับมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกครั้ง จึงมีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ริมแม่น้ำใหม่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกครั้งตามไปด้วย โดยเฉพาะในช่วงที่มีดอกซากุระเบ่งบานจะมีความสวยงามมาก การปรับเปลี่ยนดังกล่าวจึงทำให้ย่านอะชะกุสะมีความโดดเด่นในเชิงการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติควบคู่ไปกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอีกครั้ง (พงวนิล คำปังสุ, (แปล). 2549, น. 168) และสถานที่แห่งนี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของประเทศญี่ปุ่นทำให้มีรวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติจากทั่วโลกเดินทางมาสักการบูชาหรือเข้าท่องเที่ยวอีกเป็นจำนวนมากในแต่ละปี

5.2 ประวัติความเป็นมาของเทศกาลอะชะกุสะคันนง

เทศกาลอะชะกุสะคันนง เกิดจากความต้องการของผู้คนในย่านอะชะกุสะตั้งแต่ในอดีตที่มีความประสงค์จะแสดงความศรัทธาต่อองค์

โพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมที่ค้นพบ และต้องการแสดงความขอบคุณและรำลึกถึงบุญคุณของ 2 พี่น้องชาวประมงที่ค้นพบองค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิม และผู้นำชุมชนที่เคยให้การสนับสนุนการสร้างสถานที่ประดิษฐานขององค์พระโพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมที่ 2 พี่น้องชาวประมงดังกล่าวได้ค้นพบ จนทำให้สถานที่สักการบูชาดังกล่าวกลายมาเป็นสถานที่สำคัญในปัจจุบัน คือ “วัดเซ็นโซจิ” โดยผู้คนที่ชุมนุมกันถือว่าการที่อะชะกุสะสามารถผ่านยุคสมัยและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มาได้ด้วยดีตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้น ไม่ว่าจะเส้นทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาวะสงคราม การเปลี่ยนแปลงจากการเมืองและจากปัจจัยอื่นๆ ก็ตามเพราะการค้นพบองค์โพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมนี้ และทำให้อะชะกุสะกลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง กลายมาเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญใจกลางเมืองหลวงจวบจนปัจจุบัน ผู้คนในอะชะกุสะจึงได้จัดงานเทศกาลอะชะกุสะคันนงขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อเป็นการรำลึกถึงเรื่องราวและความศรัทธาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

เทศกาลอะชะกุสะคันนงประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ มากมาย แต่จุดที่น่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญคือขบวนแห่และรถลากของอะชะกุสะ โดยเฉพาะขบวนหามเกี้ยว (神輿, Mikoshi) ซึ่งเป็นพาหนะของเทพประจำศาลเจ้าที่อันเชิญมาประทับเพื่อเดินทางไปยังที่ต่างๆ ตามหมู่บ้านหรือเขตพื้นที่รอบๆ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ (ฮัตโตริ ยูกิโอะ, อชิตะ อิโรมิ และ ยามาโมโตะ เซอิจิโร, (2554), น. 140) และขบวนแห่และรถลากในเทศกาลอะชะกุสะคันนงนี้ถือได้ว่าเป็นความยิ่งใหญ่ที่สุดติดอันดับ 1 ใน 3 ของประเทศญี่ปุ่นด้วย

ภาพที่ 2 ขบวนแห่เกี้ยวในเทศกาลอะซะกุสะคันนงที่ห้ามโดยผู้หญิง
(โดย ผู้เขียน)

เทศกาลอะซะกุสะคันนงจะจัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ภายในงานจะมีการเฉลิมฉลองและกิจกรรมต่างๆ มากมายที่จัดขึ้นทั่วทั้งบริเวณวัดเซ็นโซจิและในละแวกของชุมชนต่างๆ ทั่วทั้งเขตอะซะกุสะ รวมทั้งยังมีการประดับประดาบ้านเรือนและทำความสะอาดให้ดูแลสวยงาม รวมถึงการเดินทางกลับมายังบ้านเกิดของลูกหลานที่

เดินทางไปทำงานหรือเรียนหนังสือที่ต่างถิ่น ที่จะร่วมกลับมาทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งยังมีจุดประสงค์ที่สำคัญในการกลับมาเพื่อสักการบูชาองค์โพธิสัตว์เจ้าแม่กวนอิมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ประดิษฐาน ณ บริเวณวัดเซ็นโซจิและในละแวกของชุมชนต่างๆ ที่ตั้งอยู่โดยรอบวัดเซ็นโซจิ

ภาพที่ 3 ขบวนแห่เกี้ยวของอะซะกุสะคันนงที่ห้ามโดยเด็กๆ ในชุมชน
(โดย ผู้เขียน)

5.3 ดนตรีที่ปรากฏในเทศกาลอะซะกุสะคันนง

ดนตรีที่ปรากฏในเทศกาลอะซะกุสะคันนง นั้น จะมีลักษณะเป็นวงดนตรีเล็กๆ ที่นั่งบรรเลงอยู่รวมกันในรถที่สามารถเคลื่อนย้ายด้วยการลาก และการเข็นจากแรงคนไปตามเส้นทางของขบวนแห่ในเทศกาลอะซะกุสะคันนง รถดังกล่าวสร้างด้วยไม้ มีหลังคาเพื่อกันแดดกันฝนให้กับนักดนตรี และมีล้อเลื่อนเพื่อช่วยให้สะดวกต่อการเคลื่อนขบวนรอบๆ รถนักดนตรีมีการประดับประดาด้วยโคมไฟสีแดงโดยอาจมีการใช้โคมไฟสีอื่นมาผสมผสานบ้าง รวมถึงยังมีการตกแต่งด้วยวัสดุอื่นๆ เพื่อเพิ่มความสวยงามอีกมากมาย เช่น ไม้ไผ่ ดอกไม้ และยังใช้ผ้าที่เป็นสีเข้มพันโดยรอบของรถนักดนตรีไว้เพื่อความสวยงามอีกส่วนหนึ่งด้วย

ภายในรถนักดนตรีจะประกอบด้วยนักดนตรีจำนวน 9 คนนั่งบรรเลงอยู่ด้านใน โดยแบ่งที่นั่งของนักดนตรีในรถออกเป็น 3 แถว แถวละ 3 คน โดยแถวแรกจะเป็นที่นั่งของผู้บรรเลงกลองไทโกะขนาดต่างๆ ส่วนแถวที่ 2 เป็นที่นั่งของนักดนตรีชุดที่ 2 ที่บรรเลงกลองไทโกะขนาดต่างๆ เช่นกัน แต่จะเป็นนักดนตรีสำรองที่จะคอยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนการบรรเลงกลองกับนักดนตรีในแถวแรก ส่วนแถวที่ 3 จะเป็นที่นั่งของผู้บรรเลง “ตะเคะบุอะะ” จำนวน 1 คน และ “อะตะริคะเนะ” จำนวน 1 คน และอีก 1 คนหนึ่งจะเป็นนักดนตรีที่จะช่วยบรรเลงตะเคะบุอะะที่จะคอยสลับเปลี่ยนการบรรเลงกับนักดนตรีที่เป่าขลุ่ยตะเคะบุอะะอีกคนที่อยู่ข้างกัน โดยทั้งนี้จะเห็นว่าการใช้เครื่องดนตรีในเทศกาลขบวนแห่และรถลากของอะซะกุสะคันนง เครื่องดนตรีที่ใช้จะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

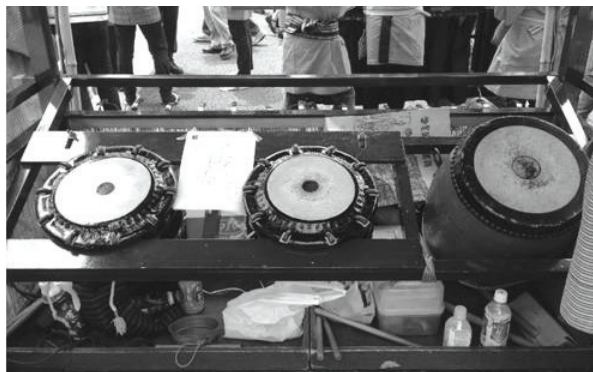

ภาพที่ 4 รถนักดนตรีในขบวนแห่ในเทศกาลอะซะกุสะคันนง (โดย ผู้เขียน)

1) เครื่องดนตรีประเภทบรรเลงทำนอง จะมีเครื่องดนตรีบรรเลงเพียงชิ้นเดียว นั่นคือ ชุดขลุ่ยตะเคบะบุเอะ (竹笛, Takebue) ซึ่งจะเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ มีรูสำหรับเปิดปิดเสียง 6-7 รู และเป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวในวงที่จะทำหน้าที่หลักในการบรรเลงทำนองเพลงของขบวนแห่และรถลาก สำหรับเครื่องดนตรีชนิดนี้ออกเหนือจากจะปรากฏในวงดนตรีในเทศกาลอะซะกุสะคันนงแล้ว ยังปรากฏในการบรรเลงดนตรีของ “เทศกาลคันดะบะยะชิ (神田囃子, Kandabayashi)” ในเขตคันดะของกรุงโตเกียวอีกด้วย (William P. Malm, 1959, p. 58) แต่ทั้งนี้การบรรเลงชุดขลุ่ยตะเคบะบุเอะโดยส่วนใหญ่จะบรรเลงเป็นบทเพลงสั้นๆ ซ้ำไปซ้ำมา ทั้งเพลงพื้นเมืองและเพลงประจำชาติที่ผู้คนทั่วไปรู้จักกันดี เช่น เพลงซากุระ หรือ อะคะทองโบ นอกจากนี้ในระยะหลังมีการนำเพลงสมัยใหม่ เช่น เพลงประกอบการ์ตูนหรือเพลงสมัยนิยมเข้ามาบรรเลงบ้างก็มีปรากฏ เช่น เพลงประกอบการ์ตูนเรื่องโปเกมอน เป็นต้น

2) เครื่องดนตรีประเภทบรรเลงให้จังหวะ นับเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญมากและอาจกล่าวได้ว่าในการทำหน้าที่บรรเลงจะมีบทบาทมากกว่าเครื่องดนตรีประเภทบรรเลงทำนองอีกด้วย ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทกลอง 2

ลักษณะ กล่าวคือ มีทั้งที่เป็นกลองไทโกะ (太鼓, Taiko) จำนวน 2 ใบ ซึ่งกลองชนิดนี้ใช้หนังกว้างซึ่งเป็นหน้ากลองแล้วใช้ห่วงเจาะรอบๆ หน้ากลองแล้วซึ่งด้วยสายป่านเพื่อควบคุมความตึงหย่อนอีกครั้ง (William P. Malm, 1959, p. 57) และ กลองโคะ-ไดโกะ (小太鼓, Kodaiko) จำนวน 1 ใบ ซึ่งแม้จะเป็นกลองที่มีลักษณะซึ่งด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แต่เวลาบรรเลงในขบวนเทศกาลจะบรรเลงเพียงด้านเดียวด้วยการวางกลองตามรูปภาพประกอบที่ 5 ซึ่งหากจะเปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่ของกลองทั้ง 2 ชนิดนี้ กลองไทโกะจะบรรเลงเป็นจังหวะที่ละเอียดและถี่กว่า ส่วนกลองไทโกะขนาดเล็กที่มีเพียง 1 ใบนั้น จะบรรเลงเป็นทำนองที่ห่างกว่าโดยเน้นคล้ายๆ กับบรรเลงทำนองของเสียงตกในแต่ละห้องเพลงเป็นหลัก ซึ่งกลองทั้ง 2 ประเภทนี้จัดเป็นเครื่องดนตรีหลักที่พบได้ในวงดนตรีพื้นเมืองหรือตามเทศกาลตามชุมชนต่างๆ ของญี่ปุ่นที่มีดนตรีบรรเลงได้โดยทั่วไป (Stanley Sadie, 1980, p. 543) นอกจากนี้กลองชนิดต่างๆ จะใช้เป็นเครื่องดนตรีหลักในเทศกาลพื้นบ้านต่างๆ แล้ว ยังเป็นเครื่องดนตรีหลักที่มีความสำคัญอยู่ที่ปรากฏในดนตรีราชสำนักอย่างดนตรีกังาคู (雅楽, Gagaku) ด้วยเช่นกัน (Gagaku Music Society of Tenri University, 2006, pp. 2-3)

ภาพที่ 5 ตำแหน่งการจัดวางกลองชนิดต่างๆ ในรณกดนตรีในเทศกาลอะซะกุสะคันนง (โดย ผู้เขียน)

และนอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีที่บรรเลงประกอบจังหวะที่เป็นเครื่องโลหะทองเหลือง (金, Kin) อีก 1 ชิ้น ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่มักพบได้ตามเทศกาลดนตรีพื้นบ้านทั่วไปในประเทศญี่ปุ่น โดยใช้วิธีการบรรเลงด้วยการตี ทั้งการตีลงในแผ่นโลหะกลมๆ โดยตรงและการเคาะในสันด้านในของขอบของเครื่องดนตรีชนิดนี้ นั่นคือเครื่องดนตรีที่เรียกว่า

“อะตะริคะเนะ (当り鉦, Atarikane)” โดยใช้ไม้ตีที่เป็นไม้เนื้อแข็ง โดยส่วนที่เคาะกับตัวเครื่องดนตรีจะทำจากกระดูก เครื่องดนตรีชนิดนี้จัดอยู่ในตระกูลเครื่องโลหะที่ได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องดนตรีโบราณประเภทระฆังของญี่ปุ่นที่รับอิทธิพลมาจากจีนผ่านเกาหลีอีกทอดหนึ่ง (William P. Malm, 1959, p. 84)

ภาพที่ 6 การบรรเลงอะตะริคะเนะและการบรรเลงชลุ่ย
(โดย ผู้เขียน)

สำหรับท่าทางในการบรรเลงเครื่องดนตรีในเทศกาลอะซะกุสะคันนง ไม่ว่าจะเป็นครื่องดนตรีชนิดใดก็ตามแต่ ผู้บรรเลงจะทำหน้าที่ด้วยความสำรวมและบรรเลงด้วยความตั้งใจ ส่วนผู้บรรเลงดนตรีสำรองหากอยู่ในช่วงที่ตนเองหยุดพักการบรรเลงแต่ยังมีนักดนตรีคนอื่นทำหน้าที่บรรเลงอยู่นั้น ก็จะนั่งบนรถด้วยความเรียบร้อยและสำรวม ซึ่งเป็นมารยาททางด้านดนตรีที่เน้นความสงบนิ่งในการบรรเลงดนตรีประจำชาติญี่ปุ่นเช่นเดียวกับดนตรีกังาคูที่เน้นความสงบ ความสง่างาม และความพร้อมเพรียงเรียบร้อยของนักดนตรีไปพร้อมกันกับความสง่างามของดนตรี (นภดล ทิพย์รัตน์, 2550, น. 30)

5.4 บทเพลงที่ใช้บรรเลง

แม้อิทธิพลทางดนตรีของประเทศจีนและเกาหลีจะส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางดนตรีของญี่ปุ่นมาตั้งแต่อดีตก็ตาม (นภดล ทิพย์รัตน์, 2550, น. 30) ตลอดจนเริ่มมีอิทธิพลดนตรีตะวันตกเข้ามามากขึ้นหลังจากที่ญี่ปุ่นเริ่มเปิดประเทศ ทั้งในเครื่องดนตรี วิธีการบรรเลง ระบบเสียง และบริบทที่เกี่ยวข้องอื่นๆ แต่หากวิเคราะห์ถึงระบบเสียงดนตรีโดยทั่วไปของประเทศญี่ปุ่นแล้วจะพบว่า ดนตรีญี่ปุ่นจะประกอบด้วยเสียงทั้งหมด 12 เสียง ซึ่งแม้มีลักษณะคล้ายกับระบบบันไดเสียงโครมาติกในดนตรีตะวันตก แต่ในประวัติความเป็นมาพบว่าอิทธิพลของเสียงดนตรี 12 เสียงดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นอิทธิพลจาก

ดนตรีตะวันตกแต่อย่างไร แต่กลับเป็นอิทธิพลทางดนตรีที่ญี่ปุ่นเชื่อมโยงรับมาจากจีนตั้งแต่อ่อนสมัยทศวรรษที่ 6 (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2544, น. 208)

สำหรับบทเพลงของประเทศญี่ปุ่นดั้งเดิม โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านนั้นจะมีเอกลักษณ์ที่เป็นแบบแผนของตัวเอง ตามปกติเพลงทั่วไปของญี่ปุ่นซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบทเพลงที่ใช้บันไดเสียง 12 เสียง ที่มีเสียงหลัก 5 เสียง ยกเว้นดนตรีทางาคูที่จะเป็นดนตรีที่ใช้บันไดเสียงที่มีเสียงหลัก 7 เสียง (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2544, น. 209) แต่ในระยะหลังที่มีอิทธิพลของดนตรีตะวันตกเข้ามาในสังคมญี่ปุ่นมากขึ้นกว่าในอดีต ทำให้เกิดบทเพลงที่มีการใช้บันไดที่มีเสียงหลัก 7 เสียงมากขึ้นตามไปด้วย และท่วงทำนองส่วนใหญ่ของบทเพลงญี่ปุ่นโดยเฉพาะ

เพลงพื้นเมืองดั้งเดิมก็จะเป็นแบบจิ้งหะคู คือ 2 จิ้งหะ และ 4 จิ้งหะเท่านั้น ซึ่งในช่วงสมัยปฏิรูปเมจิ เริ่มมีอิทธิพลของดนตรีตะวันตกเข้ามามีบทบาทในดนตรีญี่ปุ่นมากขึ้น และได้ส่งผลต่อความเป็นแปลงในสังคีตลักษณะของดนตรีพื้นบ้านและดนตรีประจำชาติของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก (ไอคาว่า ทสึโมโตะ และ คณะ, 2549, น. 247) แม้ในระยะหลังแม้จะมีบทเพลงของญี่ปุ่นที่ได้รับอิทธิพลดนตรีจากตะวันตกบ้าง แต่บทเพลงส่วนใหญ่ที่นำมาบรรเลงในเทศกาลต่างๆ ของญี่ปุ่น รวมถึงเทศกาลอะซะกุสะคันนงนี้ก็จะยังคงเป็นเพลงดั้งเดิมของญี่ปุ่นเป็นหลัก แม้บางครั้งจะมีการบรรเลงเพลงสมัยนิยมของญี่ปุ่นบ้างก็ตาม แต่ก็เป็นการบรรเลงที่ละละเล้ากันไป

ภาพที่ 7 เพลง Tokyo Ondo

ที่มา: http://www.mu-tech.co.jp/FirstSongWeb/print_score2.asp

สำหรับบทเพลงหนึ่งที่มีมักจะพบโดยทั่วไปในเทศกาลต่างๆ ที่เป็นของพื้นเมืองและตามชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะในเขตคันโต (ภูมิภาคตะวันออกของญี่ปุ่น) ก็คือเพลง Tokyo Ondo ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเทศกาลราวางญี่ปุ่น (盆踊り, Bonodori) หรือใน

เทศกาลชบวนแห่และรถลากต่างๆ ก็จะมีเพลงเหล่านี้เข้าไปปรากฏเสมอ วิธีการบรรเลงจะบรรเลงเข้าไปมาสลับสับเปลี่ยนกับการหยุดพักหรือการบรรเลงเพลงอื่นๆ ซึ่งเมื่อผู้เป่าขลุ่ยทะเลเคะบุอะคนแรกหยุดพัก ผู้เป่าขลุ่ยทะเลเคะบุอะคนที่ 2 ก็จะมาบรรเลง

สลับสับเปลี่ยนต่อไป โดยบทบาทและหน้าที่ของ บทเพลงลักษณะนี้ นอกจากจะเป็นบทเพลงที่ร้อง เล่นกันตามความศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา ของผู้คนที่ศรัทธาในศาสนาชินโตหรือศาสนาพุทธ แล้ว เพลงนี้ยังมีจุดประสงค์หลักในการทำหน้าที่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างชาว ญี่ปุ่นในภูมิภาคปัจจุบันกับวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือ อำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติตามความเชื่อของชาว ญี่ปุ่นอีกหน้าที่หนึ่งด้วย (ดวงใจ อมาตยกุล, 2533, น. 57)

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ศึกษาใน ครั้งนี้และจากประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม ในเทศกาลรำวงญี่ปุ่น ทั้งขณะที่ผู้เขียนเคยเป็น นักศึกษาที่มหาวิทยาลัยชิบะในประเทศญี่ปุ่นเมื่อ ช่วงปี พ.ศ. 2546 - 2548 และการได้มีส่วนร่วม ในเทศกาลรำวงญี่ปุ่นที่จัดขึ้นโดยสมาคมชาวญี่ปุ่น ในประเทศไทยเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2557 ที่ผ่าน มานั้นพบว่า แม้บทเพลงดังกล่าวจะเป็นบทเพลง ที่ประกอบพิธีการต่างๆ ตามประเพณีและความ เชื่อของชาวญี่ปุ่น แต่เมื่อมีการบรรเลงประกอบ เทศกาลและกิจกรรมต่างๆ แล้ว บทเพลงนี้ก็กลับไม่ ได้แสดงอารมณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นพิธีการหรือ รูปแบบพิธีกรรมที่เป็นแบบแผนมากนัก ในทางตรง กันข้ามกลับเป็นบทเพลงที่ให้ความสนุกสนานและมี ท่วงทำนองเพลงเชิญชวนทำให้เกิดการมีส่วนร่วม จากผู้คนในภาคส่วนในกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นได้ เป็นอย่างดี

5.5 บทบาทและหน้าที่ของดนตรีใน เทศกาลอะชะกะสะคันนง

แม้บทบาทและสถานภาพของดนตรีที่มี ต่อสังคมโดยทั่วไป จะเริ่มต้นจากการเป็นเครื่อง มือสื่อสารระหว่างมนุษย์กับอำนาจลึกลับเหนือ ธรรมชาติในการประกอบพิธีกรรมต่างๆมาแต่ใน

อดีต และค่อยๆ พัฒนาเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนทั้ง บทบาท รูปแบบ และสถานภาพมาเป็นดนตรีเพื่อ ความบันเทิงในปัจจุบันก็ตาม แต่บทบาทส่วนใหญ่ ของดนตรีส่วนใหญ่ในสมัยปัจจุบันก็ยังคงเป็นเรื่อง ของความบันเทิงเป็นหลัก รวมถึงยังมีส่วนสำคัญ ในการสร้างบรรยากาศให้เกิดความสนุกสนานและ ความครื้นเครงในส่วนที่ดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องอีก ส่วนหนึ่งด้วย

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้พบว่า เทศกาล การชบวนแห่และรดลากของอะชะกะสะคันนง ดนตรีได้ เข้าไปมีบทบาทในเทศกาลดังกล่าวในหลายมิติทั้ง ทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสามารถวิเคราะห์แยกออก เป็นประเด็นต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับดนตรีโดยตรง และเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมได้ดังต่อไปนี้

1) บทบาทด้านความบันเทิง เป็นบทบาท และหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลชบวนแห่และรด ลากของอะชะกะสะคันนงเช่นเดียวกับบทบาทของดนตรี ในเทศกาลลักษณะนี้ในเมืองอื่นๆทั่วไป และอาจ ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่หลักของดนตรีโดย ทั่วไปที่ทุกคนรู้จักกันดีก็ว่าได้ โดยดนตรีจะช่วย สร้างความบันเทิงและสีสันให้เกิดความครื้นเครง สนุกสนาน ด้วยทำนองและจังหวะที่รวมเร็วกระชับ สร้างบรรยากาศที่ดีในงานเทศกาลอะชะกะสะคันนง อีกทั้งยังช่วยสร้างตลอด 2 ข้างทางที่มีชบวนผ่าน ไปเกิดความครื้นเครงสนุกสนานไม่เงียบเหงาตามไป ด้วย

2) บทบาทด้านการสืบสานและอนุรักษ์ ดนตรีประจำชาติของญี่ปุ่นนับเป็นอีกหนึ่งบทบาทที่ มีความสำคัญยิ่งของดนตรีที่มีต่อเทศกาลอะชะกะสะ คันนง เนื่องจากนักดนตรีที่เข้าร่วมบรรเลงในวง ดนตรีแต่ละวงนั้น จะประกอบด้วยเยาวชนตั้งแต่ ระดับประถมศึกษาจนถึงคนวัยทำงาน ซึ่งแต่ละ ชุมชนที่เข้าร่วมในงานเทศกาลอะชะกะสะคันนงจะมี

กระบวนการและวิธีถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรี เพื่อเตรียมการร่วมกิจกรรมในแต่ละปีที่เหมือนกัน อยู่ประการหนึ่ง นั่นคือการฝึกสอนและถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ตั้งแต่วัยเด็ก ดนตรีที่ปรากฏในเทศกาลอะซะกุสะคันทันงังกล่าว จึงมีส่วนช่วยในการสืบทอดและรักษาวัฒนธรรมดนตรีประจำชาติของญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีไปพร้อมกัน เพราะทุกครั้งที่ใกล้จะถึงช่วงเวลาที่จะมีเทศกาลดังกล่าว จะมีการรวมตัวของนักดนตรีในชุมชนและเชิญชวนผู้สนใจ โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานในชุมชนนั้นๆ มาร่วมฝึกหัดเตรียมความพร้อมทางด้านดนตรี เพื่อร่วมกิจกรรมบรรเลงดนตรีในเทศกาลดังกล่าว การเตรียมการด้านการฝึกซ้อมดนตรีเพื่อการบรรเลงในเทศกาลอะซะกุสะคันทันงังนี้ จึงนับเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ดนตรีประจำชาติของญี่ปุ่นให้เรียนรู้กันแบบรุ่นต่อรุ่นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

3) บทบาทด้านการสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีของชุมชน บทบาทของดนตรีในด้านนี้ของดนตรีในเทศกาลอะซะกุสะคันทันงัง แม้ว่าจะเป็นบทบาทที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้านดนตรีโดยตรง แต่นับว่ามีบทบาทที่สำคัญไม่แพ้ด้านอื่นๆ เนื่องจากเป็นบทบาทที่เป็นการเชื่อมโยงดนตรีเข้ามารับใช้ชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง เพราะสภาพทางสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบันส่วนใหญ่ผู้นั้นมักจะทำให้ผู้คนอยู่ในความตึงเครียดและชาวญี่ปุ่นเองก็มีกรอบในการดำเนินชีวิตที่มักจะไม่ค่อยเปิดรับหรือเชื่อมมิติกับผู้คนแปลกหน้าหรือต่างกลุ่มกันเท่าไร แต่เมื่อต้องการร่วมกิจกรรมที่เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานอย่างกิจกรรมในเทศกาลชวอนแฮและรถลากของอะซะกุสะ ซึ่งหมายรวมถึงการเตรียมความพร้อมทางด้านดนตรีในเทศกาลดังกล่าวด้วยแล้วนั้น ผู้คนก็ต้องรวมใจเป็นหนึ่งเดียวในการฝึกซ้อมและเตรียมความพร้อมด้านดนตรี จึงทำให้

ผู้คนในชุมชนต่างบ้านต่างเรือนและต่างคนต่างวัย ได้มาพบปะและปะทะสังสรรค์ระหว่างกัน ทำให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี เพื่อจะทำให่วงดนตรี (หรือแม้แต่ชวอนแฮหรือรถลากของชุมชน) ของกลุ่มตนออกสู่สาธารณะชนด้วยความสวยงามและความพร้อมเพรียงกันมากที่สุด

4) บทบาทด้านการสะท้อนภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นญี่ปุ่น ซึ่งดนตรีในเทศกาลชวอนแฮและรถลากของอะซะกุสะนี้ นอกจากจะเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมญี่ปุ่นโดยตรงผ่านดนตรีที่เป็นดนตรีประจำชาติญี่ปุ่น (日本の伝統音楽, Japanese Traditional Music) แล้ว รูปแบบดนตรีในเทศกาลชวอนแฮและรถลากยังแฝงไว้ซึ่งวิธีการคิดแบบญี่ปุ่นหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ในการบรรเลงดนตรีประกอบในเทศกาลดังกล่าวนี้ อาจต้องมีการบรรเลงต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานเพื่อให้บรรยากาศและสีสันของเทศกาลเป็นไปอย่างครื้นเครง คึกคัก และสนุกสนาน แต่หากใช้นักดนตรีบรรเลงเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นเพียงคนเดียวตลอดเวลา ก็อาจทำให้เกิดความเมื่อยล้าหรือการบรรเลงอาจสะดุดลงได้ ดังนั้นจึงมีการเตรียมความพร้อมโดยมีการสำรองนักดนตรีที่เล่นเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันอยู่ในรถดนตรีและคอยทำหน้าที่บรรเลงสลับกันอย่างไม่สะดุด และนักดนตรีทุกคนไม่ว่าจะเป็นตัวจริงหรือผู้ช่วยเล่นสำรองก็จะอยู่ในรถนักดนตรีคันเดียวกันนั้นทั้งหมด (Kishibe Shiego, 1984, p. 87) ซึ่งเป็นการสะท้อนเรื่องของ “กรอบ” ในการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีที่จะเน้นความมีระเบียบภายใต้กรอบและขอบเขตของตนเอง ดังนั้นบทบาทและหน้าที่ของดนตรีในมุดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะฉายภาพและสะท้อนภาพลักษณ์และบุคลิกของสังคมและคนญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

6. สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการมาเป็นระยะเวลาช้านาน ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากปัจจัยต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในประเทศมาเป็นระยะ แต่ด้วยความที่เป็นชนชาติที่มีกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ประกอบกับญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่มีระบบโครงสร้างและการขัดเกลาทางสังคมที่ดี จึงทำให้อัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นยังคงดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาเรื่องบทบาทและหน้าที่ของดนตรีในเทศกาลอะชะกุสะคันนงจึงเป็นกรณีศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวนี้ได้เช่นกัน

ภาพที่ 8 วงดนตรีของเยาวชนในงานเทศกาลอะชะกุสะคันนง (โดย ผู้เขียน)

เทศกาลอะชะกุสะคันนงนั้น ยังเป็นภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนของความเป็นญี่ปุ่นได้อีกมุมมองหนึ่ง เพราะเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่เก่าแก่ที่ได้ผ่านเรื่องราวต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนในแง่ต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะการสะท้อนภาพการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมที่ดำรงกันมาอย่างยาวนาน และยังเป็นเทศกาลที่รวมเอาศิลปะและวัฒนธรรมด้านต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ด้วยความร่วมมือร่วมใจอย่างเข้มแข็งของผู้คนและโครงสร้างทางสังคมของที่นี่ รวมถึงยังมีศิลปะทางด้านดนตรีที่ได้เข้ามามีส่วนรับใช้สังคมในเทศกาลอะชะกุสะคันนงที่สามารถสะท้อนปรากฏการณ์ดังกล่าวได้หลายแง่มุมเช่นกัน

การที่มีดนตรีเข้ามารับใช้สังคมในเทศกาลดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่าดนตรีไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะด้านการให้ความบันเทิงเท่านั้น แต่หากพิจารณาลงไปจะพบว่ายังมีนัยแฝงของบทบาทและหน้าที่ของดนตรีนอกเหนือจากความบันเทิงอีกหลายประการด้วยกัน เช่น การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างคนต่างกลุ่ม ต่างถิ่น และต่างวัย เพราะในกระบวนการบรรเลงดนตรีนั้นจะต้องมีการเตรียมการทั้งวางตำแหน่งนักดนตรี การฝึกซ้อมร่วมกัน การจัดหาครูอาจารย์หรือผู้มีประสบการณ์มาถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับนักดนตรีรุ่นใหม่ๆ โดยมีผู้คนหลากหลายวัยเข้ามาเกี่ยวข้อง บรรเลงดนตรีร่วมกันนั้นก็ยังมีหลากหลายลักษณะที่ต้องทำความเข้าใจเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกัน และการบรรเลงต้องมาฝึกซ้อมร่วมกันเป็นระยะเวลาช้านาน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดความผูกพัน ความคุ้นเคย และความรักความสามัคคี และก่อกำเนิตเป็นบ่อเกิดของความเข้มแข็งของชุมชนจากการมีปฏิสัมพันธ์ต่างๆ เหล่านี้ร่วมกันตามไปด้วย

ท่ามกลางสภาวะที่ประเทศญี่ปุ่นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เข้ามาผ่านจากกลุ่มคนต่างๆ ทั่วโลกที่เข้ามาอาศัยในประเทศญี่ปุ่น ไม่ว่าจะมาเพียงชั่วคราวหรือมาพักอาศัยในระยะเวลายาวนาน ไม่ว่าจะเข้ามาเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการศึกษา การประกอบอาชีพ หรือเข้ามาประกอบธุรกิจในประเทศญี่ปุ่น ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายถ่ายเทและการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมจากชาติตะวันตกที่ได้เข้ามามีบทบาทในเกือบทุกภูมิภาคทั่วโลก ซึ่งกระแสวัฒนธรรมทางด้านดนตรีโดยทั่วไปก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกอิทธิพลเป็นดนตรีตะวันตกเข้ามาครอบงำ และมีอิทธิพลเหนือบทบาทดนตรีประจำชาติของหลายๆ ประเทศรวมถึงญี่ปุ่นด้วย แต่การที่ชาวญี่ปุ่นทั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่าได้กลับมารวมงานเทศกาลอะซะกุสะคันนงด้วยกัน โดยเฉพาะเยาวชนที่ต้องผัดขอบทางด้านดนตรีจากการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ก็ทำให้เกิดการซึมซับความเป็นดนตรีพื้นเมืองของท้องถิ่นหรือดนตรีดั้งเดิมของตนเองไปด้วย แม้ว่าเมื่อเทียบจำนวนเยาวชนที่มีโอกาสสัมผัสกับดนตรีในเทศกาลดังกล่าวนี้กับเยาวชนทั้งประเทศแล้ว เยาวชนที่มีโอกาสเข้าร่วมในเทศกาลนี้อาจจะมีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มคนที่ไม่ได้สัมผัสดนตรีดั้งเดิมแบบนี้อยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่อย่างน้อยเยาวชนกลุ่มเล็กๆ นี้ก็จะยังคงกำลังสำคัญในการเป็นต้นแบบในการสร้างกลุ่มที่เป็นผู้สืบทอดและชี้นำให้กับเยาวชนหรือกลุ่มคนรุ่นต่อไปให้เข้าใจอัตลักษณ์ทางสังคม ความเชื่อ ความศรัทธา คุณค่าของดนตรี และความสำนึกในบ้านเกิดของตนเอง โดยผ่านกระบวนการสืบทอดและทำซ้ำในลักษณะนี้ไปเป็นประจำทุกๆ ปี และและคงจะยากที่จะทำให้นดนตรีแบบฉบับดั้งเดิมของญี่ปุ่นลักษณะนี้สูญหายไปจากวัฒนธรรมของอะซะกุสะ ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงและผสม

ผสานระหว่างกันของวัฒนธรรมที่หลากหลาย ที่เริ่มมีการถ่ายเทระหว่างกันในแทบทุกสังคมรวมถึงสังคมชาวญี่ปุ่นด้วย

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์รูปแบบดนตรีในรถนักร้องของเทศกาลชบวนแห่และรถลากของอะซะกุสะยังจะพบว่า มีการเตรียมการต่างๆ ที่น่าสนใจไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเตรียมการของนักร้องสำรองที่อาจจะต้องบรรเลงผลัดเปลี่ยนกับนักร้องอีกชุดหนึ่งที่ต้องบรรเลงเป็นระยะเวลาานาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาพสะท้อนการเตรียมความพร้อมในการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหรืออาจเรียกว่าเป็น “การมองและแก้ปัญหาในอนาคต” ในแบบญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดีเช่นกัน ซึ่งนับเป็นการสะท้อนวิธีคิดแบบญี่ปุ่นที่ผ่านเรื่องราวต่างๆ ทางวัฒนธรรมทางด้านดนตรีในเทศกาลชบวนแห่และรถลากนี้ได้เป็นอย่างดีอีกมุมมองหนึ่ง เพราะหากจะต้องหยุดบรรเลงแล้วให้นักร้องเปลี่ยนหน้าที่การบรรเลงกันโดยที่ต้องหยุดการบรรเลงหรือการบรรเลงต้องสะดุดลงแล้วก็จะเกิดความไม่กลมกลืนและไม่ไพเราะเกิดขึ้นได้กับกระบวนการดำเนินงานทั้งระบบ

จะสังเกตได้ว่าวิถีชีวิตในมุมมองต่างๆ ของญี่ปุ่นนั้นทุกอย่างมีกระบวนการและวิธีการทำงานที่เป็นระบบ คำนึงถึงผลเสียและผลดีต่างๆ ที่จะตามมา และยังสามารถแก้ปัญหาการแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้นไว้ในกระบวนการอีกด้วย ที่น่าสนใจคือการแก้ปัญหาหรือการมองเผื่ออนาคตนั้นถูกวางระบบไว้ให้กลมกลืนกับวิถีที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย โดยที่ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งหรือรอยต่อที่สะดุดด้วยเช่นกัน ซึ่งวิธีการดังกล่าวหากเราสามารถนำมาปรับใช้กับวิธีการทำงาน การดำรงชีวิต หรือวิธีคิดในเรื่องอื่นๆ ก็น่าจะส่งผลดีต่อกระบวนการทำงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดีไม่น้อย

เอกสารอ้างอิง (References)

- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2544). ดนตรีเอเชียตะวันออก. ขอนแก่น : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นภดล ทิพย์รัตน์. (2550). กางาคุ : ดนตรีในราชสำนักญี่ปุ่น (ตอนที่ 1) เพลงดนตรี, 12(11), 29-35.
- นภดล ทิพย์รัตน์. (2550). กางาคุ : ดนตรีในราชสำนักญี่ปุ่น (ตอนที่ 2) เพลงดนตรี, 12(12), 29-34.
- ดวงใจ อมาตยกุล. (2533). ดนตรีตะวันออก. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงนิล คำปิงส์. (แปล). (2549). ญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่โลกกว้าง.
- ไอกาวา ทสึโมโตะ และ คณะ. (แต่ง). ปราณี่ จงสุจริตธรรม ผกาทิพย์ สกุลครู และ คณะ. (แปล). (2549). ญี่ปุ่น 360 องศา. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทยญี่ปุ่น.
- ฮัตโตริ ยูกิโอะ อชิตะ ฮิโรมิ ยามาโมโตะ เซอิจิโร. (แต่ง). กิ่งดาว ไตรยสุนันท์. (แปล). (2554). เรียกแบบญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม สสท.
- Gagaku Music Society of Tenri University. (2006). Introduction of Gagaku and Gagaku Instruments. Tokyo.
- Kishibe Shigeo. (1984). The Traditional Music of Japan. Tokyo: Ongaku No Tomo Sha.
- Stanley Sadie. (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. London: Macmillan Publishers Limited.
- William P. Malm. (1959). Traditional Japanese Music and Musical Instruments. New York: Kodancho Europe.

ตำนานที่ไม่มีที่สิ้นสุด: ตรวจสอบความทรงจำร่วม ในประเทศไทยเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง

เคนจิ โอดะ*

บทคัดย่อ

ในบทความนี้มุ่งพิจารณาเรื่องราวในประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่สองในไทยสามเรื่องด้วยกัน คือ 1) พ่อค้าและ นายแพทย์ชาวญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทยก่อนสงครามล้วนเป็น สายลับ 2) วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กองทัพและตำรวจไทย สามารถต้านทานกองกำลังญี่ปุ่นที่กำลังยกพลขึ้นบกได้ ในแต่ละ สมรภูมิต่างกันทหารญี่ปุ่นไปราว 200-300 คน โดยที่ฝ่ายไทยได้ รับความสูญเสียเล็กน้อยมาก 3) ในช่วงการสร้างทางรถไฟสายไทย- พม่ารัฐบาลไทยและชาวบ้านในท้องถิ่นได้ช่วยเหลือเชลยศึกชาว บริเตน ออสเตรเลีย อเมริกันและดัตช์ และต่อต้านการยึดครอง ของญี่ปุ่น โดยศึกษาหลักฐานต่างๆ ทั้งจากการสัมภาษณ์ บันทึก ของผู้เห็นเหตุการณ์ เอกสารจดหมายเหตุ และบันทึกความทรง จำส่วนบุคคลที่เขียนโดยอดีตทหารญี่ปุ่น ผู้เขียนได้แสดงให้เห็น ถึงความแตกต่างระหว่างเรื่องเล่าหรือตำนาน กับประวัติศาสตร์

คำ

สำคัญ

สงครามโลกครั้งที่สอง, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น, ความทรงจำร่วม

* อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ที่อยู่: 181 หมู่ที่ 6 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลสุระสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000, อีเมล: odakenji5@gmail.com

Everlasting Mythos: Re-examination of the Collective Memory in Thailand Regarding World War II

Kenji Oda*

Abstract

This paper focuses on three stories concerning the history of World War II in Thailand, on which a widespread ‘mythos’ is inconsistent with ‘history’, which can be confirmed by reliable sources: 1) Japanese ‘spy stories’; 2) Casualties of Thai and Japanese sides on 8 December 1941; 3) Thai-Burma Railway (‘Death Railway’): the role of Allied POWs and the attitudes of Thai government and local residents. Sources include interviews, eyewitness accounts, archived documents and personal memories written by ex-soldiers. I conclude by attempting to clarify the basis for the discrepancies between stories or mythos and history.

Key words

World War II, Thai-Japanese relation, Collective memory

* Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University. Address: 181 Chareonpradit Rd., Rusamilae, Muang Pattani, Pattani, Thailand 94000, e-mail: odakenji5@gmail.com

Introduction

On the dawn of Monday, 8 December 1941, shortly before the attack on Pearl Harbor, around 6,000 Japanese Imperial Army soldiers landed at Pattani. After encountering Thai soldiers, police, and ‘Yuwachon Thahan’ (ยุวชนทหาร), a paramilitary youth-organisation, and after brief battles in which 23 Japanese soldiers and 49 Thai soldiers and civilians were killed, the city and the airfield of Pattani came under Japanese control. On the same day, similar stories took place at several points along the eastern coast of southern Thailand, including at Thapae, Singora, Chumphon, Prachuap Khiri Khan, Surat Thani, and Nakhon Sri Thammarat (Malay Campaign, 1966, pp. 217–240)

To ‘the past which won’t pass’, *Vergangenheit, die nicht vergehen will* (Nolte, 1986), belongs this history too, at least in Thailand. The history of 1941–45 has been remembered in Thailand through annual ceremonies, through monuments, and in media for the last 74 years in different forms and different colours, reflecting the spirit of the age. Different versions of ‘Khu Kam’ as novels, films, TV series, and musicals have appeared and many other works e.g. ‘7 Prachan barn’, ‘Boon Pong’ (Somporn, 2013) and so on. However, this history was concealed in Japan during the war¹ and forgotten completely after the war, as the name of a narrative of the battles, *The Hidden Japanese-Thai Battles*, reveals (Hidden Battles, 1977).

1. Japanese ‘Spy story’

‘In the district of Yaring, in the village of Bampu, people remember a Japanese man who came before the War (in the mid-1930s) and settled in the village. He converted to Islam and married a woman of the village and worked as a fisher. According to old men, “his mattress was filled with bank notes.” He kept also a basket under his bed. In 1941, as the Japanese Navy came to Pattani Bay to land, he joined them to guide the way. He had been working as a spy to investigate the area. The man went away with the army of his country, abandoned his wife and children, and never again appeared in Bampu.’ (Le Roux, 1993, p. 341, n. 32)

Cited above is a typical spy story, several variations of which are widespread in Southern Thailand and incarnated also in the film *The Young Soldiers* (Euthana, 2000), in the TV-dramas *Khu Kam* (Sun, 2013) and *Boon Pong* (Somporn, 2013), through which the story seems to have been established in Thai national memory and further reproduced.

The above-mentioned Japanese man from Bampu may have been TANI Yutaka (1911–1942). A book, *The Truth of Harimau Malayu after 60 Years*, is dedicated to his life (Yamamoto, 2002). He was born in British Malay as a son of Japanese emigrants. Later, he converted to Islam, joined bandits in Malay, and was called ‘Harimau’. Pursued by the British police, TANI fled to Southern Thailand to

¹ Japanese media reported that the British Army had invaded Thailand first, and Japanese forces landed ‘to save Thailand’ (Japan News, 1941).

settle in Bampu (Yamamoto, 2002, p. 70f). He married a Muslim woman there. Shortly before the outbreak of the war, TANI was recruited by a Japanese intelligence officer, and, after the landing of the 42 IR at Pattani, he joined the Japanese army to lead them. Shortly after the capture of Singapore, he died there of malaria. After his death, a propaganda film, *A Tiger in Malay*, was made by a Japanese film company (Koga, 1943). Through the film, TANI Yutaka, or 'Harimau', became, apart from his short and modest activities as an agent, a Japanese national hero during and after the World War.

One eyewitness, the fisherman Sama-ae (14 years old in 1941), from the village of Bangtawa near Pattani, remembers it:

'First, there were 4 or 5 people coming here acting like cloth merchants along the beach. They asked me, 'What is the name of the village?' I replied 'Bangtawa'. (From an interview with Mr Sama-ae, 10 July 2011 in Bangtawa village, Pattani Prefecture)

Several records from the Japanese side confirm the spying activities. At Singora, the Japanese consulate opened in 1941, whose mission was nothing but collecting information and preparing for landing operations. Intelligence officers were sent to the area as members of trading companies (Yoshikawa, 2010, pp. 32f). A list of Japanese residents in Southern Thailand was made in 1941 (Nanpô Chôsakai. 1941), and several Japanese were recruited as informants. A Japanese/ Thai man,

at that time 14 years old, remembers that his Japanese father went to sea, pretending to be a hobby fisher, to check the depth of sea and other matters (Seto, 1995, p. 34). Bruce Reynolds describes in his voluminous work on Thai-Japanese relations, 'In addition to its own men in mufti and hired informants, the Japanese army utilised Japanese companies as surrogate intelligence-gathering agencies, and enlisted Japanese civilians for espionage duties' (Reynolds, 1994, p. 66).

In Pattani town, according to a Japanese ex-inhabitant, 14 or 15 Japanese had settled (Yamamoto, 2002, p. 86). They were doctors, dentists, or merchants. A dentist and a doctor were, after the beginning of the war, recruited as Malay interpreters and accompanied the army when it left Pattani (Yamamoto, 2002, p.86f).

A Japanese merchant, SHIBA Hiroshi, who came to Pattani in 1939 or 1940, had a shop in Pattani town, near to a cinema house. After the outbreak of the war, he went to Kota Bharu and organised 'the Shiba corps' to support the army logistically (Yamamoto, 2002, pp. 131f). Pramool called him a spy (Pramool, 1994).

On the night of the landing operation, Japanese soldiers were instructed that an agent, a Japanese resident, should shake a flashlight to mark the landing point. They found a light, but it was from a lighthouse, not a flashlight (42 IR, 1988, p. 443). A similar story happened at Thapae (42 IR, 1988, p. 445).

Nevertheless, it must be underlined that these spy stories are multiplied and exaggerated excessively and are mostly false. For example, in Pattani there were two or three Japanese doctors and dentists who had lived and worked there for a long time before WWII. Only after the landing of the Japanese Imperial Army on 8 December 1941, they wore military uniforms and left their resident towns because they were, as citizens of the Japanese Empire, obligated to join the army as military doctors or as interpreters.

They matched, however, the spy story very well and were called spies. However, if Japanese agents had really been sent to collect information, they must have been lazy and not worked at all. The Japanese had not been informed about the mud flat under Pattani Bay. The landing boats could not reach the shore and the fully equipped soldiers were forced to walk through the mud. They had not been prepared because of lack of information. An army officer wrote that they would not have survived if they had been attacked before they reached the shore; they managed to advance across the mud flat for 1 km to the shore, but they needed almost one hour to do it (42 IR, 1988, p.444).

This spy story is one of the most popular stories in Thailand from the Second World War. Almost every surviving document and every informant mentions it. What should have been done secretly, as spying tends to be, was exaggerated and manipulated. The spy stories are a typical case.

2. Thai and Japanese casualties on 8 December 1941

The number of dead and wounded soldiers and civilians from both sides varies greatly between sources. Colonel Andô counted 45 dead and wounded Japanese soldiers in Pattani (Andô, 1956). *The History of the 42nd Infantry Regiment* counts 23 deaths in and around Pattani (42 IR, 1988, p. 796), of whom, 22 names are enlisted (42 IR, 1988 pp. 798–865, in the list of 2,471 dead soldiers and officers between 1937 and 1945). Reynolds cites Tamura, the Japanese military attaché at Bangkok, who counted 250 Japanese casualties and 150 Thai casualties (Reynolds, 1994, p. 98, n. 70).

The Thai casualties in and around Pattani were estimated by Japanese at the time at ‘around 500’ (dead and wounded, by Kanayama, 1983, p. 51), while a Thai delegation reported 49 deaths with names (soldiers, policemen, civilians, and members of ‘Yuwachon Thahan’). This overestimation corresponds with that of the Thai: some popular literature suggests even 300 Japanese deaths within a few hours (e.g., web page ‘The Japanese Invasion of Pattani’). Among battlefield casualties, the number of enemies dead or wounded can be overestimated, and during the war, both sides attempted to exaggerate enemy losses and to minimise their own casualties. However, the Thai maintain those exaggerations even 70 years after the war. On 8 December 2013, a ceremony was held at Inkayut Air Base, near Pattani, commemorating the victims. A Thai

army officer I spoke with mentioned the 200 Japanese soldiers killed at Pattani.

The Japanese count of their casualties at the battle at Pattani seems to be exact. *The*

History of the 42nd Infantry Regiment lists 2,471 dead during WWII (1937–45), including 23 in Pattani, 22 of whom are identified by name and home town.

Table 1 Japanese and Thai casualties on 8/9 December 1941

Place of battle*	Japanese casualties		Thai casualties (by Puttapon**)
	Counted by the Thai side	Counted by the Japanese side	Dead/wounded
Pattani	More than 200	23/(+22 wounded)	49/25
Chumphon	200	12	4/4
Prachuap Khiri Khan	217 (300 wounded)	86	59/31
Nakhon sri Thammarat	More than 150	7	45/42
Surat Thani	?	?	42/62
Singora/Hatyai	?	?	23/?

Remarks: *On battles at Surat Thani and Singora/Hatyai I could not find any data from the Japanese side.

** Puttapon, 2011, p. 26.

The total death count does not appear arbitrarily minimised, as one infantry regiment usually had 8,000 soldiers, and the 42nd IR lost very few after the siege of Singapore in February 1942. Each of Japan’s 47 prefectural offices has a list of fallen soldiers from the prefecture. The editors of the *History of the 42nd IR* investigated the list at the Yamaguchi Prefectural Office 40 years after the war and found 22 of the 23 dead at Pattani. The remaining one seems to have been recruited from another prefecture (42 IR, 1988, p. 796f).

The situation appears to be the same at other battlefields. In the last scene of the film *the Young Soldiers* (Euthana, 2000), it is superimposed that during the battle on 8 December 1941, casualties were ‘Japanese side 200, Thai side 10, Yuwachon Thahan 0’. There were 12 Japanese casualties in Chumphon, according to research by Japanese veterans (*Hidden Battles*, 1977, p. 17).

The same is the case at Prachuap Khiri Khan. A website ‘The Japanese Invasion of Prachuap Khiri Khan’ recounts:

‘The Thais suffered 38 dead and 27 wounded. Japanese sources state that they suffered a total of 115 dead. 51 of the men killed, including two company commanders, belonged to the 143rd Infantry Regiment’s 2nd Battalion. Estimates of Japanese losses by the Thais were put at 217 dead and over 300 wounded, although exact details are not known.’

The ‘Japanese source’ stating ‘115 dead’ is unknown. According to the Japanese official history of the war, the landing force at Prachuap Khiri Khan had 1,007 soldiers, including auxiliary, non-infantry soldiers (Malay Campaign, 1966, p. 234). The more than 500 casualties at Prachuap Khiri Khan should be impossible. Japanese veterans count 86 dead in the two-day battle (Hidden Battles, 1977, p. 35).

A Japanese translation of ‘Japanese Invaded Nakhon’ by Saad Khamasunthorn counts 39 dead from the Thai side (Saad, 1981, p. 164). The author, the commander of Juwachon Thahan, heard the locals say that the casualties from the Japanese side seemed to be four times those from the Thai side, or more than 150 (Saad, 1981, p. 166), while Japanese veterans identify 7 dead with their names from the battle of Nakhon (Hidden Battles, 1977, p. 24).

How should this enormous discrepancy be interpreted? So long as the war goes on, the statistics may be hidden or manipulated for propaganda or in order to hide information. As mentioned earlier, the Thai-Japanese battles on the first day of the war were hidden in Japan. Nevertheless, as the Japanese veterans visited the places of war and edited the history

of their regiments 40 to 50 years after the war, they had no reason to hide or minimise the number of fallen comrades. The soldiers who landed at Chumphon, Prachuap Khiri Khan, Surat Thani, and Nakhon Sri Thammarat belonged to the 143rd Infantry Regiment, which lost most of its soldiers in Burma in 1944–45. As the veteran soldiers edited a history of the regiment, they identified the names of more than 4,280 fallen soldiers (143 IR, 1982, pp. 677–762). It is hard to imagine that they would fabricate history only for 8 December 1941 by dramatically reducing the number of casualties from 150 to 7 at Nakhon, 500 to 86 at Prachuap Khiri Khan, 200 to 12 at Chumphon, and 200 to 23 in Pattani.

3. Thai-Burma Railway (‘Death Railway’)

3.1 The role of allied POWs, the Thai government, and the local Thai inhabitants

Different from the story of the ‘Nanjing Massacre’ or ‘comfort women’ as ‘sex slaves’, it seems an undeniable fact that more than 10,000 Allied POWs and many more labourers from Southeast Asian territories were lost during the construction of the Thai-Burma Railway, also called ‘the Death Railway’. According to one account, 12,399 of 61,106 mobilised Allied POWs died (Introduction by Ewart Escritt to Futamatsu, 2013). Yoshikawa counts 12,339 dead from 61,806 POWs, almost the same as Escritt (Yoshikawa, 1994, p. 126).

The history of the Thai-Burma Railway has, however, been related almost exclusively from the perspective of Allied nations,

among others by POWs, in English-language literature. In that literature, the memoirs of POWs, academic research, and novels, some of which have been made into movies, such as *The Bridge on the River Kwai* (Lean, 1957) or *The Railway Man* (Teplitzky, 2013), the Allied nations claim their monopoly of ‘justice’ and ‘truth’, that is, ‘civilisation’.

The Thai TV drama *Boon Pong* (Somporn, 2013) reflects a Thai perspective on the ‘Death Railway’. Different from the British and Australian films mentioned above, *Boon Pong* attempts to show the ‘human’ face of Japanese soldiers as ‘Miyoshi’ or ‘Saitō’. However, it recognises the Allied Forces’-or Anglo-Saxon-claim and adds Thailand to the side of ‘civilisation’.

A typical scene is that of construction work: While the Allied POWs are working, Japanese soldiers are forcing them to work by shouting and threatening them with rifles and bayonets. Around 10,000 Japanese engineers were engaged in the construction works. Did they just watch and force the POWs and Asian labours?

In the recently published English translation of civil engineer Futamatsu Yoshiko’s memoir about the Thai-Burma railway, he mentions: ‘The engineers depended on arranging for prisoners to do rush-construction work from March to October which averaged over 30,000 men at work on any one day, and the total labour force within this period probably reached ten million². The engineers them-

selves on the job totalled about 10,000, which in terms of efficiency doubled the prisoners to about 20,000. When one considers this fact, one realises that it is no exaggeration to say that the railway’s construction depended on the work of prisoners-of-war’ (Futamatsu, 2013, p. 109).

The necessary POW manpower to successfully construct the railway was important, as Futamatsu wrote. Always they were forced to work, as they remembered and described later. Ten thousand Japanese soldiers and civilians who belonged to two railway construction regiments dedicated their skills and enthusiasm to their fatherland and emperor. According to Futamatsu, the quantitative contribution of POWs and Japanese engineers (soldiers and civilians altogether) was 3:2. The visual scenes from the American, British, and Australian films and from the Thai TV-drama are misleading.

In his essay on the bridge over Kuwai (Mae Klaung), Tsukamoto points out: ‘*The bridge was built by POWs*’-in the background of this claim there is a pride of POWs who were forced to work for the construction of the enemy’s railway (Tsukamoto, 1981, p. 120f).

Concerning the attitudes of the Thai government and local Thai inhabitants, the story of *Boon Pong* might be true, as Escriott, a former POW who translated Futamatsu’s memoir, mentions (Futamatsu, 2013, Introduction xlvi). Another side is, however, completely forgotten: cooperation with the Japanese. Tsuboi Hanabusa, an officer of the 42nd

² The editor of the English version, P. N. Davies, comments that this paragraph is ‘not clear’. If daily 30,000 POWs worked for eight months, 240 days, the total labour forces should be around 7 million. According to Yoshikawa (Yoshikawa1994, pp. 261–268), Thai officials counted differently the number of POWs in this area: 27,790 (15 Sept. 1943); 41,750 (27 Sept. 1943); 34,820 (25 Nov. 1943).

Infantry Division, remembers: *'After the cease fire (in Pattani) the (Thai) inhabitants became so friendly to us, shaking instantly-made Japanese flags, giving fruits and drinks, and cheering 'Singapore, Singapore!', much different from the attitudes of people in China'* (Tsuboi, 1987, p. 42).

3.2 Personal, collective, and national memory in Thailand

A Malayu-speaking Muslim woman living in Pattani remembers:

'Then the Japanese soldiers came to the village to ask 'give seven coconuts'. The villager misunderstood it as 'escape seven kilometres', then escaped along the flooded river upward. Seven days later, however, a Melayu man came and said to us that we misunderstood what the Japanese had told. Then we returned home.' (Interview with Mrs Wor)

The above cited 'three seven tale', related in the local Malayu language by a Muslim woman who was 14 years old when the war began, might be the 'raw' material of a collective memory. It is her 'personal' memory from her childhood and a 'collective memory' within a village that seems to be less influenced by a discourse of Thai national history. Halbwachs reminds us of the function of society as the frame for personal memory (Halbwachs, 1950, ch. 1). We have to further analyse it, also with the aid of mythology.

In the context of national history, however, a personal memory becomes 'nationalised'. Another eye-witness, Sama-ae, talks

about a patriotic action as his own experience:

'[As the Japanese army landed] we evacuated official documents using a fishing boat.' (From an interview with Mr Sama-ae)

Thai national mythos seems to still be dominant: Thai forces were invincible and so strong that they killed 10 times as many Japanese aggressors as the Japanese killed of their own soldiers; Thailand's enemy, the Japanese, were so sneaky that they had sent many civilians as spies to lead the Japanese army into Thailand; Thai citizens were so brave and so right that they resisted the Japanese occupants and helped Allied POWs constructing the Death Railway. In a phrase: Thailand as holy victim and hero of war.

Hayase Shinzō, the editor of the Japanese version of the work of late Prof. Yoshikawa on Thai-Japanese relations during WWII, wrote: Prof. Yoshikawa was surprised to learn that a Thai scholar often called this period 'Thailand under Japanese occupation' (Yoshikawa, 2011, pp. 175f).

In the same book, in the Thai and Japanese versions, Charnvit Kasetsiri wrote: The history of the World War II period has often been described from the viewpoint of 'Seri Thai' (preface to Yoshikawa, 2011, p. 1; Yoshikawa, 2007, p. 6).

A Japanese soldier who landed at Pattani as an engineer of the airport construction squadron described his impression from Thai soldiers and workers at Pattani airdrome:

'They [=Thai soldiers and officers] are absolutely, or naively, proud of their own country. For them, the greatest nation in the

world is Thailand, Germany comes in second, and Japan is third. They believe that Thai support will enable Japan to defeat the British force' (Kanayama, 1983, p. 215).

The above-mentioned civil engineer Futamatsu, who took part in the construction of the Thai-Burma railway, remembers:

'They [=Thai people] said that the Thai army was the most powerful in the world... and Japan, who had defeated England, seemed to rank number two' (Futamatsu, 2013, p. 47).

The last five minutes of the film *Young Soldiers* (Euthana, 2000) seems to reflect an uncritical patriotism/nationalism in the Thai nation, which is still alive and strong.

3.3 A Suggestion from Japan

Maurice Halbwachs underlines in his pioneer work *The Collective Memory* the antagonism between 'memory' and 'history' (Halbwachs, 1950, ch.2). In the first half of the 20th century, the latter was understood almost as a synonym for 'the truth'. Recent scholars, such as A. and J. Assmann, consider history part of 'cultural memory' (cf. Yasukawa, 2008).

This article attempts to expose Thai national collective memory to the light of historical criticism. Nevertheless, this survey by a Japanese citizen would not seem to be free from Japanese national/cultural memory too.

The conference, where the draft of this article was read, has the general title 'Conflict resolution: Lesson learned from Japan.'

Is it possible to present any instruction or suggestion on this matter from Japan? We can suggest to scholars and citizens in Thailand our own experience in the context of history in a country of monarchy.

A Japanese historian TSUDA Sôkichi (1873–1961), professor of Waseda University, had already published before WWII critical research on the most sensitive matter in Ancient Japanese history: the origin of the state and the imperial dynasty. He published his works during the 1920s, a relatively liberal period. In 1939, Tsuda was accused by fanatical nationalists, allegedly his thesis should be *lèse-majesté*, and his works were banned from being published.

After the end of the war, contrary to the expectations of the radical leftists, who wanted to abolish the monarchy in Japan after the lost war, Tsuda wrote an article to explain the history of the founding of the ancient state and the imperial monarchy in Japan and concluded that Emperor and monarchy 'should be loved by us citizens' (Tsuda, 1947).

He was criticised and attacked from both sides, by fanatic nationalists and chauvinists before 1945 and by radical republicans and communists after the war. Nevertheless, he defended his viewpoints until his death in 1961³. Tsuda's life and works instruct us how it is possible to be patriotic and loyal to the monarchy and at the same time to be a critical historian. It might be a suggestion from Japan to the country where it is still difficult to watch a movie made 60 years ago.

³ Joel Joos (Joos, 2008, p. 305) emphasises, however, that such a portrait of Tsuda as a conservative liberalist is a product of social and intellectual struggles in Japan in the 1960s, after Tsuda's death.

References

<Books and Articles>

- 42 IR (1988). The editorial board of the History of the 42nd Infantry Regiment from Yamaguchi (Ed.), *Yamaguchi hohei dai 42 rentaishi* [History of the 42nd Infantry Regiment from Yamaguchi]. Yamaguchi.
山口歩兵第四十二連隊史編纂委員会.(1988)『山口歩兵第四十二連隊史』.山口.
- 143 IR. (1982). The Association of Veterans of the 143 Infantry Regiment (Ed.), *Hohei 143 rentaishi* [History of the 143 Infantry Regiment]. Tokushima.
歩兵一四三連隊戦友会.『歩兵一四三連隊史』.徳島.
- Andô, T. (1956). *Maree sakusen ni okeru Andô-shitai no sentô, sono ichi* [On the Malay Campaign of the Andô Detachment], vol. 1, written in 1955/56. An unpublished report archived at the Institute of Defence Studies, Tôkyô.
安藤忠雄.「マレー作戦に於ける安藤支隊の戦闘其の一」.防衛研究所蔵.
- Futamatsu, Y. (2013). *Across the Three Pagodas Pass: The Story of the Thai-Burma Railway* (E. Escritt, Trans.). Folkstone: Renaissance Books. (Original work published 1985)
- Halbwachs, M. (1950): *The Collective Memory* (F. J. and V. Y. Ditter, Trans). London 1950. (Original work published 1926)
- Hidden Battles. (1977). Committee for editing the history of 143 Infantry Regiment, *Himerareta Nittaisen* [The Hidden Japanese-Thai Battles]. Tokushima.
歩兵一四三連隊史編纂委員会.『秘められた日タイ戦—続歩兵第四百十三連隊史、南部タイ国上陸戦記』.徳島.
- Joos, J. (2008). Memories of a Liberal, Liberalism of Memory: Tsuda Sôkichi and a Few Things He Forgot to Mention. In Sven Saaler and Wolfgang Schwentker (Ed.), *The Power of Memory in Modern Japan* (pp.291-307). Kent: Global Oriental.
- Kanayama, S. (1983). *Waga nankai no chinkonfu* [My Requiem in Southern Ocean], Tôkyô.
金山正直『わが南海の鎮魂賦』1983年.東京.
- Le Roux, P. (1993). *Sel de la vie*, Pattani.

- Malay Campaign (1966). The War History Bureau of the War Study Institute of the Ministry of Defence, *Maree shinkô sakusen* [The Malay Campaign, War History Series 1], Tôkyô.
『マレー進攻作戦』(戦史叢書1).防衛庁防衛研修所戦史室編纂.
- Nanpô Chôsakai. (1941). Nanpô Chôsakai (Ed.), *Nanbu Taikoku ni okeru hôjin no katsudô jôkyô* [Activities of Japanese Citizens in Southern Thailand]. An unpublished report, archived at the Institute of Defence Studies, Tôkyô.
南方調査会.「南部泰国に於ける邦人の活動状況」.防衛研究所蔵.
- Nolte, E. (1986). *Vergangenheit, die nicht vergehen will*. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, June 6th 1986.
- Pramool, U. (1994). ประมุข อุทัยพันธุ์. ‘ญี่ปุ่นบุกปัตตานี เท่าที่ผมรู้เห็น,’ *รัฐมิแล* 12, 2–3 (2532); 15, 1–2 (2536).
- Puttapon, M. (2011): พุทธพล มงคลวรวรรณ, ปัตตานีและยะลาในรายงาน‘ลับ’หลังญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก, *Journal Rusamilae*, vol. 32, No. 1, 2011.
- Reynolds, B. (1994). *Thailand and Japan's Southern Advance 1940–1945*. New York: St. Martine's Press.Saad. (1981).
- Saad, K. (1981). ‘Japanese Invaded Nakon’ (originally published in 1981, combined in *Hidden Battles*, 1977).
- Seto, M. (1995). *Chichi to Nihon ni suterarete* [Abandoned by my Father and by my Country Japan]. Tokyo: Kanô Shobô.
瀬戸正夫.『父と日本に捨てられて』.東京:かのう書房.
- Tsuboi, H. (1987). *Zui no ana kara nozoita senjô* [Battlefield Watched through a Pinhole]. Nagoya.
坪井英.『ずいの穴から覗いた戦場』.名古屋.
- Tsuda, S. (1947). *Kenkoku no jijô to bansei ikkei no shisô* [The Background of the Foundation of the State and the Ideology of the Everlasting Dynasty], *Sekai* 1947-4.
津田左右吉.「建国の事情と万世一系の思想」『世界』昭和22年4月号.
(Also available on the internet at: http://www.aozora.gr.jp/cards/001535/files/53726_47829.html)
- Tsukamoto, K. (1981). *Mekuron no eikyû-kyô* [The Permanent Bridge over Mae Klaung], *Tetsudô Fan*, vol. 246: pp. 122-131; vol.247: pp. 113-122.
塚本和也.「メクロンの永久橋」『鉄道ファン』246号,1981年10月:122-131; 247号,1981年11月:113-122.

- Yamamoto, T. (2002). *Harimao. Maree no tora, rokujūnengono shinjitsu* [Harimao - The Truth of Harimau Malaya after 60 Years], Tōkyō: Taishukan.
山本節.『ハリマオーマレーの虎,六十年後の真実』.東京:大修館.
- Yasukawa, H (2008). ‘Kioku to rekishi: shūgōteki kiokuron ni okeru hitotsu no toposu [‘Memory’ and ‘History’ - A Topos in Controversy on Collective Memory-], ”*Geibun kenkyū*” 2008-6, pp.68-85.
安川晴基 (2008).「記憶」と「歴史」—集合的記憶論における一つのトポス—
『芸文研究』2008-6, pp.68-85.
- Yoshikawa, T. (1994). *Taimen-tetsudō - Kimitsu bunshoga akasu Ajia-Taihei-yō-sensō* [The Thai-Burma Railway: The Asia-Pacific War revealed by Secret Documents]. Tōkyō: Dōbunkan
吉川利治.『泰緬鉄道—機密文書が明かすアジア太平洋戦争』.東京:同文館 (雄山閣2011年).
- Yoshikawa, T. (2007). โยชิกาวาโทชิฮารุ, *สัญญาไมตรี ญี่ปุ่น-ไทย สมัยสงคราม*, กรุงเทพฯ: มติชน, 2550 (2007 AD).
- Yoshikawa, T. (2010). *Dōmeikoku Tai to chūton Nihongun- ‘Daitōa-sensō’ kino shirarezaru kokusaikankei* [Thailand as an Allied State and Stationed Japanese Army-an unknown international relationship during the ‘Great East Asian War’]. Tōkyō: Yūzankaku.
吉川利治.『同盟国タイと駐屯日本軍—「大東亜戦争」期の知られざる国際関係』.東京:雄山閣.

<Movies and TV dramas>

- Euthana M. (Dir.). (2000). *The Young Soldiers, ‘เยาวชนทหาร’ (Boys Will Be Boys, Boys Will Be Men)*, Thailand: GMM.
- Koga, M. (Dir.). (1943). *A Tiger in Malay, マライの虎*, Japan: Daiei.
- Lean, D. (Dir.). (1957). *The Bridge on the River Kwai*. USA/UK: Columbia Pictures.
- Somporn Ch. (Dir.). (2013). *Boon Pong ‘บุญผ่อง’*, Thailand: Thai BPS.
- Sun S. (Dir.). (2013). *Khu Kam ‘คู่กรรม’*, Thailand: Channel 5.
- Teplitzky, J. (Dir.). (2013). *The Railway Man*, Australia/UK: Lionsgate Pictures.

<Interviews>

Interview with Mr Sama-ae, on 10 July 2011, in Bangtawa village, Pattani Prefecture.

Interview with Mrs Wor, on 25 January 2014, in Yuyo village, Pattani city.

<Websites>

Japan News (1941). 'Japan News' Vol. 82, Dec. 1941: Retrieved from http://cgi2.nhk.or.jp/shogenarchives/jpnews/movie.cgi?das_id=D0001300467_00000&seg_number=002

Japan News (1942). 'Japan News' Vol. 83, Jan. 1942: Retrieved from http://cgi2.nhk.or.jp/shogenarchives/jpnews/movie.cgi?das_id=D0001300468_00000&seg_number=006

Japanese Invasion of Pattani. 'The Japanese Invasion of Pattani': Retrieved from <http://www.geocities.ws/thailandwwii/pattani.html>

Japanese Invasion of Prachuap Khiri Khan. 'The Japanese Invasion of Prachuap Khiri Khan': Retrieved from <http://web.archive.org/web/20091027105023/http://geocities.com/thailandwwii/prachuap.html>

ปรากฏการณ์ทางศาสนาในวัฒนธรรมประชานิยม : ว่าด้วย “พุทธะ” ในมังงะ/อนิเมะเรื่อง “Saint Young Men”

เดลีชพล เหมนาไลย์*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาที่ปรากฏในวัฒนธรรมประชานิยมผ่านการศึกษาคำศัพท์ที่ชื่อ “พุทธะ” (Buddha) ใน มังงะ/อนิเมะเรื่อง “Saint Young Men” (Saint Onisan/ศาสดาเดินดิน)” ประการที่ 2 เพื่อศึกษาผลตอบรับของผู้อ่าน/ผู้ชมในสังคมไทยต่อมังงะ/อนิเมะเรื่องนี้ และประการสุดท้าย เพื่อเสนอแนวทางทำความเข้าใจและทำที่ที่พึงประสงค์ต่อปรากฏการณ์นี้สำหรับชาวพุทธในสังคมไทย จากการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต พบว่ามีผู้อ่าน/ผู้ชมที่เป็นชาวพุทธกลุ่มหนึ่งที่มีปฏิกิริยาทางลบต่อ “Saint Young Men” เนื่องจากเห็นว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธเจ้า ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้เสนอ “สามเหลี่ยมแห่งความเข้าใจ: รู้เรา/รู้เขา/รู้โลก” เพื่อการทำความเข้าใจและสร้างทำที่เชิงสร้างสรรค์ต่อปรากฏการณ์นี้ ซึ่ง “รู้เรา” คือ ความรู้เกี่ยวกับคำสอน/หลักการของพุทธศาสนาเถรวาท “รู้เขา” คือ ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่น (Japanese Buddhism) และสังคม-วัฒนธรรมร่วมสมัยของประเทศญี่ปุ่น รวมทั้ง “ไวยากรณ์” ของมังงะ/อนิเมะ ส่วน “รู้โลก” คือ ความรู้เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมในบริบทโลกปัจจุบัน

คำสำคัญ

ปรากฏการณ์ทางศาสนา,
วัฒนธรรมประชานิยม, มังงะ,
อนิเมะ, Saint Young Men

* อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ที่อยู่: ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200, อีเมล: delek_bud@yahoo.co.th

Religious Phenomena in Popular Culture: On “Buddha” in “Saint Young Men” (Saint Onii-san)

Dechopol Hemnalai*

Abstract

The purpose of this paper is threefold: firstly, to study religious phenomena in popular culture through the character of the “Buddha” in “Saint Young Men” (Saint Onii-san), a Japanese manga/anime; secondly, to study the response of the Thai readers/audiences; and thirdly, to propose a way to understand this phenomenon and the appropriate attitude for Thai Buddhists. By investigating Internet resources, it was found that some Thai Buddhist readers/audiences have a negative reaction to, or are offended by, Saint Young Men because they think that it is insulting to the Buddha. For this reason the present author presents the “Triangle of Understanding: Know Ourselves, Know Others, and Know the World” for better understanding and creating a positive attitude towards this phenomenon, i.e. “Know Ourselves”-knowledge of the doctrines/principles of Theravada Buddhism; “Know Others”-knowledge of Japanese Buddhism, the socio-cultural state of contemporary Japan, and the grammar of manga/anime; and “Know the World”-knowledge of religion and culture in the present-day context.

Key words

Religious phenomena,
Popular culture, Manga,
Anime, Saint Young Men

* Lecturer in the Department of Philosophy, Thammasat University. Address: Department of Philosophy, Thammasat University, Tha Prachan, Bangkok 10200, e-mail: delek_bud@yahoo.co.th.

1. บทนำ

ในท่ามกลางพลวัตแห่งกระแสโลกที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ปรากฏการณ์ทางศาสนานับว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่บ่งแสดงถึงความหลากหลายของสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นมองในเชิงกว้าง ซึ่งหมายถึง จำนวนของผู้นับถือศาสนาสำคัญที่เรียกว่า “ศาสนาโลก” (World religions) มีเพิ่มมากขึ้นและการมีศาสนาใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หรือ มองในเชิงลึก อันได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงภายในแต่ละศาสนาเอง เช่น การเข้าไปมีบทบาททางการเมืองและประเด็นสาธารณะในสังคมมากขึ้น กล่าวเฉพาะความเปลี่ยนแปลงภายในของศาสนา ดังกล่าวนั้นมีสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมซึ่งก็คือสภาพสังคมที่ศาสนานั้นเกิดขึ้นและ/หรือตั้งอยู่นั่นเอง และเมื่อพิจารณาถึงสภาพสังคมในปัจจุบัน คงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าศาสนาต่างๆ ย่อมต้องปรับตัวไม่มากก็น้อย เพื่อให้เข้ากันได้กับสถานะของโลกที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” (globalization) โดยไม่อาจหลีกเลี่ยง

โลกาภิวัตน์ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้น รวดเร็วและกว้างขวางนี้เองได้ส่งผลให้แต่ละประเทศในโลกต่างเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้รับทางวัฒนธรรม จนทำให้เกิดกระแสทางวัฒนธรรมเป็น 2 กระแสด้วยกัน กระแสทางวัฒนธรรมกระแสแรก คือ “การกลายเป็นแบบเดียวกันทางวัฒนธรรม” (cultural homogenization) ส่วนกระแสทางวัฒนธรรมกระแสที่ 2 คือ “ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันทางวัฒนธรรม” (cultural heterogeneity) (Jennings, 2011, pp. 132-136) แม้ว่าทั้ง 2 กระแสทางวัฒนธรรม

ที่กล่าวมาตุจะเป็นปรากฏการณ์ที่น่าจะเกิดขึ้นพร้อมกันได้ แต่แท้ที่จริงแล้วกลับสอดคล้องกับลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของโลกาภิวัตน์ นั่นคือ เป็น “กระบวนการที่ขัดแย้งในตัวเอง (contradictory process)” (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548, น. 12) กล่าวคือ ในขณะที่โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการกลายเป็นแบบเดียวกันทางวัฒนธรรมหรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทำให้เกิด “วัฒนธรรมโลก” (global culture) ซึ่งได้แก่ การที่ผู้คนบนโลกต่างมี “วิถีความเป็นอยู่” (way of being) ในรูปแบบเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน ตั้งแต่การบริโภคสินค้าไปจนถึงการรับรู้ข่าวสาร แต่ในขณะเดียวกันกลับทำให้เกิดความไม่เป็นเนื้อเดียวกันทางวัฒนธรรม คือมีการเกิดขึ้นหรือการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างขึ้นอย่างหลากหลายหรืออาจกล่าวได้ว่าโลกาภิวัตน์ก็ทำให้เกิด “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” (cultural diversity) ขึ้นในสังคมไปพร้อมกันด้วยนั่นเอง

ในกระแสทางวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ มีวัฒนธรรมสาขาหนึ่งที่ใช้บังเฉพาะเจาะจงถึงวัฒนธรรมอันแพร่หลายทั่วไปและเป็นที่ยอมรับชอบของผู้คนส่วนใหญ่ เรียกว่า “วัฒนธรรมประชานิยม” (popular culture) ซึ่ง “มักเกี่ยวกับความบันเทิง การกีฬา โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และเพลงสมัยใหม่” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549, น. 188) ทั้งนี้วัฒนธรรมประชานิยมประเภท (genre) หนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีไปทั่วโลกได้แก่ “มังงะ” (manga) และ “อนิเมะ” (anime)¹ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมญี่ปุ่นร่วมสมัย และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

¹ สำหรับชาวไทย “มังงะ” เป็นที่รู้จักกันดีในนามของการ์ตูนญี่ปุ่น ส่วน “อนิเมะ” (เป็นคำที่กร่อนมาจากคำภาษาอังกฤษว่า “animation”) เรียกกันโดยทั่วไปว่าภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นหรือหนังการ์ตูนญี่ปุ่น

ของญี่ปุ่น ซึ่งในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลแผ่ครอบคลุมไปทั่วโลก จนเรียกได้ว่า “ในปัจจุบัน เป็นเรื่องยากมากที่จะหนีพ้นจากมังงะไปได้” (Johnson-Woods, 2010, p. 1) ดังที่เราจะเห็นมังงะ/อนิเมะ รวมทั้งสินค้าที่มาจากมังงะ/อนิเมะ เช่น ของเล่น ของใช้ต่างๆ ปรากฏในสื่อมวลชนแขนงต่างๆ อย่างโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จนไปถึง “สื่อใหม่” (new media) อย่างเฟซบุ๊ก (facebook) เป็นต้น อยู่ตลอดเวลา

ลักษณะของมังงะและอนิเมะที่สำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การเป็นสื่อที่สามารถนำเสนอเนื้อหา (content) ได้อย่างหลากหลาย กล่าวคือสามารถนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ (Chua, 2014, p. 126) รวมไปถึงความคิด/ความเชื่อด้านต่างๆ หรือแม้กระทั่งด้านศาสนาได้อีกด้วย มังงะทางศาสนา (religious manga) นี้ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “shūkyō manga” ทำหน้าที่ให้การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง เช่น แนวคิดคำสอน หรือ ประวัติบุคคลสำคัญในศาสนาแก่ผู้อ่าน ที่เป็นสามัญชน (layman) และให้ความบันเทิงไปพร้อมกัน (Eynon, 2012, p. 196) อย่างไรก็ตาม ยังมีมังงะอีกกลุ่มหนึ่งที่แม้จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือมีความคิด/ความเชื่อทางศาสนาแฝงอยู่ในเนื้อหา แต่ก็ไม่ถูกจัดว่าเป็นมังงะทางศาสนา เนื่องจากมีจุดประสงค์หลักคือการให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน มังงะกลุ่มนี้เรียกว่า “มังงะทางโลกย์” (secular manga) ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ มังงะ/อนิเมะเรื่อง

“Buddha” ของนักเขียนมังงะ/อนิเมะชาวญี่ปุ่นคนสำคัญคือ เทซูกะ โอะซามุ (Tezuka Osamu) (Eynon, 2012, p. 208) ซึ่งแม้จะเป็นการนำเสนอ “พุทธประวัติ” (ประวัติของพระพุทธเจ้า) แต่ก็มี การตีความใหม่และดัดแปลงเพิ่มเติมเรื่องราวเพื่อให้มีสีสันน่าติดตามและมีความสนุกสนานมากขึ้น ถึงกระนั้นก็ตาม นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับมังงะ คือ มาร์ค แม็ควิลเลียมส์ (Mark MacWilliams, 2012, p. 602) ระบุว่า แม้แต่ในมังงะ/อนิเมะทางโลกย์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก็สามารถใช้เป็นแหล่งที่ผู้อ่าน/ผู้ชม “สร้าง” (construct) ความหมาย และความรู้สึกต่างๆ เช่น ความหวัง ความสนุกสนาน หรือแม้กระทั่งความหวาดกลัว กล่าวคือรูปภาพ สัญลักษณ์ทางศาสนา ตลอดจนโครงเรื่อง และเรื่องราวของมังงะ/อนิเมะ ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้อ่าน/ผู้ชมสามารถนำมาครุ่นคิดพิจารณา เพื่อแสวงหาสิ่งที่ “มีความหมาย” (meaningful) ในเชิงศาสนา และจิตวิญญาณสำหรับตนเองได้

เมื่อเป็นเช่นนั้น หากเราต้องการศึกษาศาสนาโดยใช้แนวการศึกษาทางสังคมวิทยา (sociological approach) ซึ่ง “ศึกษาศาสนาในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคม คือดูว่ามีมิติต่างๆ ทางศาสนา นี้เกี่ยวข้องกับมิติอื่นๆ ทางสังคมอย่างไร” (อภิญาเพ็ญฟูสกุล, 2548, น.79) ไม่ว่า มังงะ/อนิเมะทางศาสนาหรือมังงะ/อนิเมะทางโลกย์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาก็ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างศาสนากับวัฒนธรรมประชานิยมได้ กล่าวคือสามารถสะท้อนให้เราเรียนรู้และเข้าใจได้ว่าในโลกปัจจุบันนั้น ศาสนามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

บ้าง เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อสังคมอย่างไรบ้าง และที่สำคัญคือเราจะสามารถทำความเข้าใจและมีท่าทีอย่างไรกับความเปลี่ยนแปลงนั้น

ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมด ในบทความนี้ ผู้เขียนจะศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาในวัฒนธรรมประชานิยม โดยที่ความสนใจของผู้เขียนจะจำกัดขอบเขตอยู่ที่การศึกษาปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาในมังงะ/อนิเมะ เรื่อง “Saint Young Men” (Saint Onii-san/ศาสดาเดินดิน) (ต่อไปนี้จะเรียกโดยย่อว่า “SYM”) โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาที่ปรากฏในวัฒนธรรมประชานิยมของสังคมปัจจุบัน ผ่านการศึกษาตัวละครที่ชื่อ “พุทธะ” (Buddha) ใน มังงะ/อนิเมะ เรื่อง “SYM” ประการที่ 2 เพื่อศึกษาผลตอบรับของชาวพุทธในสังคมไทยต่อมังงะ/อนิเมะเรื่องนี้ และประการสุดท้าย เพื่อเสนอแนวทางทำความเข้าใจและท่าทีที่พึงประสงค์ต่อปรากฏการณ์นี้สำหรับชาวพุทธในสังคมไทย

2. “Saint Young Men” (Saint Onii-san/ศาสดาเดินดิน)

SYM เป็นมังงะ/อนิเมะว่าด้วยเรื่องราวของ “พุทธะ”/ศาสดาของพุทธศาสนาและ “เยซู”/ศาสดาของศาสนาคริสต์ ซึ่งดำเนินชีวิตอยู่ในประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลาปัจจุบัน โดยทั้งคู่เข้าหอพักอยู่ร่วมห้องเดียวกันและต้องเผชิญกับปัญหาและเรื่องราวมากมายเหมือนกับคนทั่วไป เช่น เจ้าของหอพักที่เจ้าระเบียบ การทำงานพิเศษเพื่อหารายได้ และการทำงานบ้าน เช่น ซักผ้า ทำความ

สะอาดห้อง ตลอดทั้งเรื่องมีการแทรกด้วยมุขฮาซัน ซึ่งมีที่มาจากกับพุทธประวัติและประวัติของพระเยซู เช่น การที่พระพุทเจ้ามีพญานาคโผล่มาบ้วนน้ำฝนให้ หรือการที่พระเยซูสามารถเปลี่ยนน้ำเป็นไวน์ และเปลี่ยนก้อนหินเป็นขนมปัง จากโครงเรื่อง (plot) ดังกล่าวในสารานุกรมของเว็บไซต์ “Anime News Network” (2014) จึงได้จัดให้ SYM อยู่ในมังงะประเภท “สุขนาฏกรรม” (comedy) และ “เสี้ยวชีวิต” (slice of life)²

มังงะเรื่องSYMนี้เป็นผลงานของนากามูระ ฮิคารุ (Nakamura Hikaru) นักเขียนหญิงชาวญี่ปุ่นที่เขียนขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 2007 ต่อมาในปี ค.ศ. 2009 เธอได้รับรางวัล Tezuka Osamu Culture Prize ประเภทเรื่องสั้นจากผลงานเรื่องนี้ และเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2011 นิตยสาร Nikkei Entertainment ได้ประกาศรายชื่อนักเขียนมังงะ 50 อันดับที่มียอดขายผลงานสูงสุดตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 2010 ปรากฏว่านากามูระติดอันดับที่ 9 จากมังงะเรื่อง SYM โดยมียอดขาย 5,541,000 เล่ม ถือว่าเป็นนักเขียนมังงะที่อายุน้อยที่สุดในบรรดานักเขียนทั้ง 50 คน คืออายุเพียง 27 ปีเท่านั้น (Anime News Network, 2011) ต่อมาในปี ค.ศ. 2013 SYM ถูกสร้างเป็นภาพยนตร์อนิเมะโดยมี ทาคาโอะ โนริโกะ (Takao Noriko) เป็นผู้กำกับภาพยนตร์

เสียงตอบรับต่อมังงะเรื่องนี้ ในประเทศญี่ปุ่นเป็นไปค่อนข้างดี ปรากฏว่า SYM ได้รับความนิยมอย่างมากจากชาวญี่ปุ่น จนติดอันดับ 1 ใน 10 มังงะขายดีที่สุดประจำปี 2009 (Chat room, 2556) ต่อมามังงะเรื่องนี้ก็ได้เผยแพร่ออกไปทั่วโลก โดยมีการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส สเปน อิตาลี และจีนตามลำดับ (Anime News Net-

² เป็นรูปแบบของการเลียนแบบเสี้ยวหนึ่งของชีวิตประจำวัน หรือพฤติกรรมของมนุษย์ มักเป็นเรื่องว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งนี้อาจแฝงด้วยความตลกขบขัน เครื่องขมิ สับสนวนวาย หรืออาจ ระบายละเอียดเพิ่มเติมใน Brenner (2007, pp. 112-130)

work, 2014) ความโด่งดังของ SYM นั้นถึงขนาดที่พิพิธภัณฑ์บริติช (The British Museum) ซึ่งเป็นหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของมนุษย์ที่สำคัญที่สุดและใหญ่ที่สุดในโลก ได้นำมังงะเรื่องนี้ไปจัดแสดงเลยทีเดียว (Tokyo Otaku Mode News, 2012)

3. ปฏิกริยาตอบรับต่อ Saint Young Men

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า SYM ได้รับความนิยมจากผู้อ่าน/ผู้ชมชาวญี่ปุ่นมากพอสมควร เรียกได้ว่ามีผลการตอบรับเป็นไปในทางบวก กล่าวคือ ผู้อ่าน/ผู้ชมมักจะแสดงความชื่นชมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า SYM เป็นความริเริ่มสร้างสรรค์ในความพยายามสื่อเนื้อหาสาระทางศาสนาบางอย่าง ในเว็บไซต์ TV Tropes (2014) แสดงทัศนคติว่า ใน SYM มีการสอดแทรกประเด็นทางศาสนาอยู่โดยตลอด โดยที่การนำเสนอดังกล่าวเป็นไปอย่างระมัดระวังและด้วยความเคารพ ไม่มีการนำเสนอในเชิงที่จะทำให้ไม่พอใจหรือมีลักษณะที่น่ารังเกียจ (offensive) เลยแม้แต่น้อย

กล่าวได้ว่านอกจาก SYM จะสามารถสร้างรอยยิ้มและความบันเทิงให้กับผู้อ่านได้สมความตั้งใจคนเขียนแล้ว มังงะ/อนิเมะเรื่องนี้ยังสร้างความรู้สึกสมานฉันท์ระหว่างศาสนาได้โดยที่ผู้อ่าน/ผู้ชมอาจจะไม่รู้ตัวอีกด้วย นากามูระได้ให้สัมภาษณ์ว่า มี “อธิการโบสถ์” (pastor) และบาทหลวงในคริสตจักรคาทอลิกเขียนจดหมายถึงเธอว่าพวกท่านเผยแพร่ SYM ในโรงเรียนของท่าน ซึ่งเธอคิดว่าน่า

จะเป็นเพราะ SYM แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง “เยซู” และ “พุทธะ” (Santos, 2008) นอกจากนี้ SYM ได้รับความนิยมและคำชื่นชมจากหลายสถาบันในญี่ปุ่นในฐานะ มังงะ/อนิเมะที่ช่วยเผยแพร่ความเข้าใจอันดีและความเป็นมิตรระหว่างคนต่างศาสนา (Chat room, 2556)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมังงะเรื่อง SYM เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย ดูเหมือนว่ามีปฏิกริยาต่อมังงะเรื่องนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายที่แตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม ฝ่ายแรกมองมังงะ/อนิเมะเรื่องนี้ในเชิงลบ โดยเห็นว่าเป็นการนำเสนอภาพและเนื้อหาที่เป็นการล้อเลียนพระพุทธเจ้า ฝ่ายที่มีความเห็นเช่นนี้นำโดยเฟซบุ๊กเพจชื่อ “Do and Don’t on Buddha” ซึ่งเป็นเพจขององค์กรที่ชื่อว่า “Knowing Buddha” องค์กรนี้ระบุว่ามีการกิจคือ “ให้ความรู้, ปกป้อง, และยับยั้งการร้ายย่ำพระศาสนา” โดยมีรายละเอียดว่า “ลดการกระทำร้ายย่ำพระศาสนา ให้คนรู้จักหลักการปฏิบัติตน และขยายผลให้เกิดการรับรู้วิธีปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าไปสู่สาธารณชนในวงกว้าง เพื่อให้เกิดแรงกระเพื่อมทางจิตสำนึกและความคิด” ทั้งนี้ทางเพจดังกล่าวได้มีการโพสต์ภาพและข้อความเกี่ยวกับมังงะเรื่อง SYM เอาไว้ในหมวดหมู่ที่เรียกว่า “Disrespectful cases” ซึ่งหมายถึงกรณี (ที่ทางองค์กรเห็นว่า) ไม่ให้ความเคารพต่อพระพุทธเจ้า เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2556 และเพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบรายละเอียดของ “ข้อกล่าวหา” อย่างครบถ้วน ผู้เขียนจึงขอนำข้อความเฉพาะส่วนภาษาไทยส่วนหนึ่งมาแสดงให้ดู ดังต่อไปนี้

นักเขียนชาวญี่ปุ่นคิดง่าย เขียนการ์ตูนล้อเลียนพระพุทธรเจ้า และพระเยซู!!!!

เป็นการ์ตูนชื่อเรื่อง “Saint Young Men” โดย Nakamura Hikaru เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน ของพระพุทธรเจ้าและพระเยซู ตามจินตนาการของผู้เขียน ชาวญี่ปุ่น ได้ล่องล้าไปถึงประเด็นเมื่อพระศาสดาทั้ง 2 พระองค์ตัดสินใจมาลองใช้ชีวิตอยู่ บนโลกมนุษย์และต้องอาศัยอยู่ในอพาร์ทเมนท์เล็กๆ ในโตเกียว กรณีลบลู่นั้นแสดงถึงการ ขาดวิจารณ์ญาณของทั้งผู้เขียน และผู้ให้การสนับสนุน อาจนำมาซึ่งโทษอันใหญ่หลวง เพียงแค่อ่านเรื่องย่อก็รู้สึกสลดใจ และเป็นห่วงผู้ที่สร้างกรรมหนักนี้ คาดว่าจะมีคนอ่าน อีกรวมหลาย โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นสมัยใหม่ก็เห็นตึงามไปกับการ์ตูนนี้ด้วย นักแปลคนไทยก็ ชื่นชม และที่แะก็คือ เค้าได้นำภาษาบาลีมาใช้ในการแปลด้วย และมีการใช้คำว่า ตถาคต ไปในทางที่ผิดอย่างยิ่ง

เรื่องนี้เป็นการ์ตูนตีพิมพ์ลงในนิตยสารรายเดือนตั้งแต่ปี 2007 นำเศรฐาที่เรื่อง นี้กลับได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม เป็นการ์ตูนที่ดังมากในญี่ปุ่น เพราะได้รับรางวัล ประจำปี 2009 และยังติดอันดับหนังสือการ์ตูนที่ขายดีเป็นลำดับต้นๆ ในญี่ปุ่น ปัจจุบันได้นำมาทำเป็นหนังสือการ์ตูนแล้วเช่นกัน

แฟนคลับการ์ตูน ทั้งเด็กไทย วัยรุ่น หรือแม้วัยกลางคนได้อ่านก็ชอบใจ มีคนอ่าน ชื่นชอบ และติดตามกันเป็นจำนวนมาก จึงมีการตั้งเพจ Saint Onii-san Thailand fan-page (<https://www.facebook.com/SaintOniisanclub>)

จิตสำนึกความเป็นชาวพุทธหายไปแล้วหรือ จิตนอบน้อมมกัตถัญญไม่มีเลยหรือ... เหตุใดจึงลืมประเด็นเรื่องการให้ความเคารพพระศาสดา ผู้มีความสำคัญต่อมนุษยโลกไป อย่างน่าประหลาด

โปรดช่วยกันตั้งจิตสำนึกความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และพระธรรมอันสูงส่งกลับมาสู่เราผู้เจริญรอยตามพระศาสดาเถิด

โปรดช่วยกันชี้ทางสว่างให้กับผู้ที่อาจหลงเข้าไปกับความคิดมืดบอดนี้ด้วยเถิด เราจะตั้งจิตสำนึกพวกเขากลับมา แล้วเราจะเข้าไปบอกผู้ที่เขียน และผู้แปลเรื่องนี้ ว่าเป็นสิ่ง ที่ทำให้คนขาดจิตสำนึก เป็นการปลุกฝังสิ่งที่ไม่ดี เป็นการกระทำที่ไม่ควรยิ่ง³

ในเวลาต่อมา ทางองค์กร Knowing Buddha ได้ยื่นหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารว่า “การ์ตูนญี่ปุ่นเรื่อง Saint Young Man มีตัวละครและเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรเจ้าและพระเยซูคริสต์ที่ผิดจากข้อเท็จจริง ไม่เหมาะสม เป็นการดูหมิ่นพระศาสดา

และกระทบความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนทั่วไป” และขอให้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพิจารณายับยั้งการเผยแพร่การ์ตูนดังกล่าว ทางเว็บไซต์ต่างๆ รวมทั้ง เฟซบุ๊ก และทางองค์กร ยังได้ทำสำเนาหนังสือดังกล่าวให้กระทรวงการต่างประเทศอีกด้วย

³ ตัวเน้นทั้งหมดเป็นของผู้เขียน

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการตั้งกระทู้ ญีปุ่น Saint Young Man เอาพระพุทธรูปเจ้า พระเยซู มาเล่นซะแล้ว” เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2556 โดยมีข้อความว่า

การ์ตูนญี่ปุ่น ญีปุ่น ขนชาติชั่วช้าลามก ที่มีทั้งหนัง AV และการ์ตูนลามก ตอน นี้เอาพระศาสดา พระพุทธรูปเจ้า พระเยซู มาวาดเขียนเป็นภาพยนตร์การ์ตูนแนวลามก ให้ เยาวชนได้ดูกัน ในประเทศมันคงรับได้ เพราะพระมันอึบเมียด แต่ประเทศไทย คงทำใจยาก รัฐบาลไทยและศาสนิกทั้งสองศาสนา คงต้องเคลื่อนไหวบ้างแล้ว ก่อนที่มันจะวาดลามปาม ไปในทางลามก เลอะเทอะมากกว่านี้ละ..⁴

จากข้อความที่ยกมาทั้งหมดข้างต้น จะพบว่า ในความเห็นขององค์กร Knowing Buddha นั้น SYM เป็นการ “ล้อเลียน” “ลวงล้า” “ลบหลู่” พระศาสดา ซึ่งการกระทำเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ “น่าละอาย” เป็นการ “ขาดวิจยธรรมญาณ” ของทั้งผู้เขียน และ ผู้ให้การสนับสนุน แสดงให้เห็นถึงการ “ขาดจิตสำนึก” “ไม่เคารพ” “ไม่กตัญญู” และเป็น “การปลุกฝังสิ่งที่ไม่ดี” “การกระทำที่ไม่ควรยิ่ง” ซึ่งจะก่อให้เกิด “โทษอันใหญ่หลวง” และ “กรรมหนัก” ในขณะที่ผู้ที่ใช้นามว่า “ตาลโตน” เห็นว่า SYM เป็น “การ์ตูนลามก” ที่เป็นอันตรายต่อเยาวชนไทย ถึงกับเรียกร้องให้ศาสนิกและรัฐบาลเข้ามาดูแลและจัดการเลยทีเดียว

ในขณะเดียวกัน ปฏิกริยาอีกฝ่ายหนึ่งคือ ฝ่ายที่มองมังงะเรื่อง SYM ในเชิงบวก ดังที่เพจ “Do and Don’t on Buddha” อ้างถึงข้างต้นว่าผู้ที่ชื่นชอบมังงะเรื่องนี้ได้สร้างแฟนเพจขึ้นมาในเฟซบุ๊กด้วยเช่นกัน ได้แก่ “Saint Onii-san Thailandfanpage” ซึ่งมีผู้ที่กด “ถูกใจ” (like) จำนวน 8,993 ไลค์ (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2557) นอกจากนั้น ยังมีการนำ SYM ไปเผยแพร่ ทั้งรูป

แบบมังงะและอนิเมะในรูปแบบที่เรียกว่า “OVA” (Original video animation) ซึ่งหมายถึงอนิเมะที่ทำเพื่อเป็นวิดีโอหรือดีวีดีโดยตรง โดยไม่ออกฉายทางโทรทัศน์หรือโรงภาพยนตร์ก่อน ดังเช่น ในเว็บไซต์ “กระปุก” ซึ่งเป็นเว็บไซต์ยอดนิยมในหมู่วัยรุ่นระดับแถวหน้า มีผู้ที่ใช้นามว่า “mokies” เมื่อวันที่ 14 มี.ค. 2556 ได้นำภาพยนตร์ตัวอย่างของอนิเมะ SYM ไปโพสต์ในเว็บไซต์ด้วย หรือรายการ “Chat room” (2556) ทางสถานีโทรทัศน์ Voice TV ได้นำเสนอโดยมองว่า SYM เป็น “วิธีที่จะให้ศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัยรุ่นให้มากขึ้น” โดย “การนำศาสดาของศาสนามาเป็นพระเอกการ์ตูน” ทั้งนี้ เท่าที่ผู้เขียนติดตามอ่านความเห็นในเฟซบุ๊กและเว็บไซต์ต่างๆ พบว่าผู้ที่ชื่นชอบ SYM ในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของมังงะ/อนิเมะอยู่แล้ว

สำหรับทัศนะของผู้ที่ชื่นชอบ SYM นั้น ส่วนใหญ่มองว่าเป็นการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย ดังที่ผู้ที่ใช้นามว่า “Pat Patanukom” ได้แสดงความเห็น (comment) ในโพสต์ของเพจ “Do

⁴ การสะกดคำเป็นไปตามต้นฉบับ ส่วนตัวเน้นเป็นของผู้วิจัย

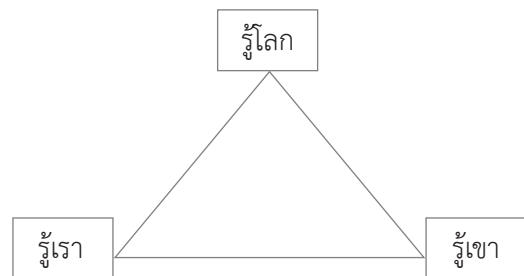
and Don't on Buddha” ที่อ้างถึงข้างต้นว่า “เขา สมมุติสถานการณ์ขึ้น แล้วจำลองว่าหากพระเยซู คริสต์และพระพุทธเจ้า อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ พวกเขา จะทำอะไร โดยเอาแนวทางเก่าๆ ของท่าน มาเป็นแบบและแนวทางให้กับแคแร็คเตอร์” รวมทั้งเป็น “การเอาแนวทางปฏิบัติเก่าๆ ของท่านมา ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยและเหตุการณ์ปัจจุบัน” นอกจากนั้นหลายคนยังมองว่าการที่ SYM นำเสนอศาสดาทั้ง 2 ในลักษณะ “ติดดิน” เช่นนี้ เป็นการทำให้ศาสดามีความเป็นมนุษย์ที่ใกล้ชิดกับ ศาสนิกชน ไม่ใช่เป็น “เทพ” ที่ดูห่างเหินไปจาก พวกเขา ตามที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า “สถานภาพของ ศาสดาที่ภายหลังถูกยกขึ้นสูงเกินเอื้อม ละเลยว่า พระองค์เคยแต่งงานและใช้ชีวิตแบบมนุษย์เดิน ดิน” สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ความต้องการดังกล่าว สอดคล้องกับผู้อ่าน/ผู้ชมชาวญี่ปุ่นซึ่ง แม็ควิลเลียม (MacWilliams, 2012, pp. 620-622) พบว่า จาก การสำรวจความคิดเห็นของแฟน มังงะชาวญี่ปุ่น ตามสื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก บล็อก (blog) ในอินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่ชื่นชอบที่เห็นศาสดา ทั้ง 2 เหมือนเป็นชาวต่างประเทศที่มาอยู่ในญี่ปุ่น มากกว่าที่จะเป็นศาสดาที่มีความ “ศักดิ์สิทธิ์” มา เยือนโลกมนุษย์ แม็ควิลเลียมสรุปว่าการที่ SYM นำเสนอภาพลักษณ์ของศาสดาใน “แบบโลกนี้” (this-worldly version) ไม่ใช่แค่เพียงเป็นสิ่ง ที่สนุกสนานเท่านั้น หากยังเป็นสิ่งที่ทรงพลังและ สร้างความแปลงเปลี่ยน (transformative) ทางจิต วิญญาณได้อีกด้วย

4. แนวทางทำความเข้าใจและทำที่ที่พึงประสงค์

จากข้อมูลที่ผู้เขียนนำเสนอมาในหัวข้อยี่ผ่านมา เราจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ สร้างสรรค์ของฝ่ายที่มีปฏิกิริยาทางลบต่อ SYM

และการกล่าวหา SYM ขององค์กรและบุคคลใน ประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เข้าใจและ ความเข้าใจผิดหลายประการ ผู้เขียนจึงขอเสนอ แนวทางทำความเข้าใจและทำที่ที่พึงประสงค์ต่อ ปรากฎการณ์ SYM เป็นลำดับต่อไป

อนึ่ง เพื่อให้การพิจารณาแนวทางทำความเข้าใจและทำที่ที่พึงประสงค์ในที่นี้เป็นไปอย่างครบ ถ้วนและรอบด้านที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้เขียนจะ แยกการพิจารณาออกเป็น 3 แง่มุมด้วยกัน อย่างไรก็ตามการแบ่งแยกในที่นี้ จึงเป็นแต่เพียงเพื่อมุ่ง ใช้ในการอธิบายรายละเอียดเท่านั้น เพราะอันที่จริงแล้วทั้ง 3 แง่มุมดังกล่าวนี้มีความเชื่อมโยงกัน และบางครั้งก็เหลื่อมซ้อนกันอยู่ เปรียบเสมือน มุมทั้ง 3 ของรูปสามเหลี่ยม ซึ่งผู้เขียนขอเรียกว่า “สามเหลี่ยมแห่งความเข้าใจ: รู้เรา-รู้เขา-รู้โลก” (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1: “สามเหลี่ยมแห่งความเข้าใจ: รู้เรา-รู้เขา-รู้โลก”

สำหรับความหมายที่ผู้เขียนใช้ในที่นี้ คำว่า “รู้เรา” หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพุทธ ศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง ส่วน “รู้เขา” หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่น (Japanese Buddhism) และสังคม-วัฒนธรรมร่วมสมัยของ ประเทศญี่ปุ่น รวมทั้ง “ไวยากรณ์” ของมังงะ/อนิเมะ และ “รู้โลก” หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับศาสนาและ วัฒนธรรมในบริบทโลกปัจจุบัน

4.1 “รู้เรา”: คำสอน/หลักการของพุทธศาสนาเถรวาท

เนื่องจากฝ่ายที่ต่อต้าน SYM ซึ่งนำโดยองค์กร Knowing Buddha และผู้สนับสนุน อ้างว่าจุดยืนของพวกเขาคือพุทธศาสนา ซึ่งในบริบทของประเทศไทยก็คือพุทธศาสนาเถรวาท ผู้เขียนจึงจะพิจารณาปรากฏการณ์ SYM ที่เกิดขึ้น โดยดูว่ามีคำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีอันเป็นคัมภีร์ที่พุทธศาสนาเถรวาทใช้อ้างอิงเป็นหลักใดบ้างที่เกี่ยวข้องตามความเห็นของผู้เขียน

ขอเริ่มต้นจากการพิจารณาประเด็นที่เห็นได้ชัดที่สุดก่อน นั่นคือ การที่ฝ่ายต่อต้าน SYM มีการใช้ “โทสวาจา” (hate speech) และมีกรกล่าวหาที่ไม่เป็นความจริง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของผู้ที่ใช้นามว่า “ดาลตัน” ที่ใช้โทสวาจากล่าวโจมตี SYM เลยเกิดไปถึงชาวญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่นอย่างหยาบคายและเหมารวม ทั้งยังกล่าวหา SYM เป็นมั้งะ “ลามก” ซึ่งดูเหมือนจะไม่ตรงกับข้อเท็จจริงเลย เนื่องจากเนื้อหาของ SYM นั้น ห่างไกลจากความหมายของคำว่า “ลามก” อยู่มาก ไม่ว่ามองในความหมายที่ว่า “หยาบซ้าต่ำทราวม” “หยาบโลน” หรือ “อันเป็นที่น่ารังเกียจของคนดีมีศีลธรรม” สิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่าเป็นปฏิภิกิริยาที่ไม่สร้างสรรค์อันเกิดขึ้นเมื่อมีความเห็นว่ามีผู้ลบหลู่พระพุทธเจ้าและพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่าปฏิภิกิริยาที่ไม่สร้างสรรค์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างแน่นอน เนื่องจากทรงแนะนำว่า “ถึงคนพวกอื่นจะฟังกล่าวติเตียนเรา กล่าวติเตียนพระธรรมหรือกล่าวติเตียนพระสงฆ์ก็ตาม พวกเขาไม่ควรผูกอาฆาตแค้นเคืองขุ่นใจคน

พวกนั้น ถ้าพวกเขาโกรธเคืองหรือไม่พอใจพวกเขา พวกเขาก็จะประสบอันตราย เพราะความโกรธเคืองนั้นได้” (9/5/2)⁵ ซึ่งการที่ไม่ปฏิบัติหรือปฏิบัติตรงข้ามแนวทางหรือหลักการของ พระพุทธองค์เช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่ “ไม่เห็น” พระพุทธเจ้า ดังที่พระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นพระสัทธรรมผู้นั้นชื่อว่า เป็นบัณฑิตเห็นเรา (ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นเราก็อ้างว่าไม่เห็น” (33/54/244) เนื่องจากการ “เห็นพระสัทธรรม” นั้นเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน นั่นคือ การศึกษาเรียนรู้และเข้าใจสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอนอย่างถ่องแท้ (ปริยัติ) จากนั้นจึงนำมาปฏิบัติหรือใช้จริง (ปฏิบัติ) จนได้รับผลจากการปฏิบัติจริงนั้น (ปฏิเวธ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2557, น. 105)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนคิดว่า การที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดเห็นพระสัทธรรมผู้นั้นชื่อว่า เป็นบัณฑิตเห็นเรา (ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นเราก็อ้างว่าไม่เห็น” นี้ มีนัยสำคัญอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่ง กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงไม่ต้องการให้มีการยึดติดกับตัวพระองค์เอง โดยทรงชี้ว่าสำหรับพระองค์นั้น พระพุทธเจ้าที่แท้จริงคือพระสัทธรรม ซึ่งได้แก่ สิ่งที่พระองค์ค้นพบจนทำให้เป็นพระพุทธเจ้าและนำมาเปิดเผยแสดงต่างหาก ความข้อนี้ถูกตอกย้ำยิ่งขึ้นไปอีกในมหาปรินิพพานสูตร (10/216/164) ซึ่งเป็นช่วงที่พระพุทธเจ้ากำลังใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ บางทีพวกเขาอาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์⁶ มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเขาไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของ

⁵ การอ้างอิงพระไตรปิฎกในที่นี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยในวงเล็บ หมายถึง เล่มที่/ข้อที่/หน้าที่

⁶ ปาพจน์ หมายถึง วจนะอันเป็นประธาน, พุทธพจน์หลัก, คำสอนหลักใหญ่ ได้แก่ 1. ธรรม (คำสอนแสดงหลักความจริงที่ควรรู้ และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ) และ 2. วินัย (ข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2557, น. 69)

เธอทั้งหลาย” จะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธองค์ซึ่งทุกคนเข้าใจว่าเป็นพระศาสดาจะทรงล่วงลับไปแล้ว ทรงชี้ให้เห็นว่าพระศาสดาที่แท้จริงคือธรรมและวินัยของพระองค์ยังคงอยู่

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า คำสอนไม่ให้อึดติดในตัวพระพุทธเจ้านั้น ยังบ่งนัยต่อไปได้อีกว่า พระพุทธเจ้าที่แท้จริงไม่ใช่ “รูปธรรม” ใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย วัตถุหรือภาพลักษณ์ใดๆ ที่ใช้แทนตัวพระพุทธเจ้า (เช่น พระพุทธรูป ภาพวาด) แต่เป็น “นามธรรม” ซึ่งก็คือพระสัทธรรม ดังนั้น สิ่งที่ต้องรู้ Knowing Buddha และชาวพุทธบางกลุ่มที่สนับสนุน เห็นว่า SYM ลบหลู่/ล้อเลียน/ดูหมิ่นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาของพุทธศาสนา โดยवादให้พระพุทธเจ้าแต่งกายไม่เหมาะสม คือ ใส่เสื้อยืด กางเกงยีนส์ และประพุดิไม่เหมาะสม ไม่สำรวม เช่น ชู 2 นิ้วทักทายเหมือนวัยรุ่น หรือ ดื่มเบียร์ เป็นต้นนั้น ใช่หรือไม่ว่าเป็นความยึดติดในตัวพระพุทธเจ้าที่เป็น “รูปธรรม” มากจนเกินไป จน “ไม่เห็น” พระพุทธเจ้าที่แท้จริง ดังที่หลายคนแสดงปฏิกิริยาอย่างไม่สร้างสรรค์ออกมา

เป็นที่น่าสังเกตว่าในสังคมไทยมักจะมีปัญหาซึ่งเกี่ยวกับการยึดติดกับวัตถุหรือภาพลักษณ์ที่ใช้แทนพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อยู่เสมอ เช่น กรณีการเข้าใจผิดว่ารูปปั้นของศาสดาตามหาวิระแห่งศาสนาเซนเป็นพระพุทธรูปเปลือย กรณีเข้าใจผิดว่าพระพุทธรูปปาง “ยับยุม” (Yab-Yum) ของนิกายตันตระยานเป็นพระพุทธรูปปาง “กอดสาว” หรือ “สีกานั่งคร่อม” กรณีภาพวาดภิกษุสันดานกา หรือกรณีนักร้องญี่ปุ่นแต่งกายคล้ายพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นการขาดความรู้ ความเข้าใจทั้งในศาสนาของตนเองและศาสนาอื่นๆ แต่ที่สำคัญคือ ล้วนนำไปสู่การแสดงออกของผู้คนที่เรียก/ถือตัวเองว่าเป็น “ชาวพุทธ” ในสังคมซึ่งมักเอยอ้างว่าเป็น “สังคม

พุทธ” ซึ่งเป็นไปในทิศทางที่ตรงข้ามกับคำสอน/หลักการของพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่

4.2 “รู้เขา”: พุทธศาสนาแบบญี่ปุ่น (Japanese Buddhism) สังคม-วัฒนธรรมญี่ปุ่นปัจจุบัน และไวยากรณ์ (grammar) ของมังงะ/อนิเมะ

4.2.1 พุทธศาสนาแบบญี่ปุ่น

ในจดหมายของนายมนัสวี ศรีโสดาพล อธิบดีกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศที่ชี้แจงองค์กร Knowing Buddha นั้น ระบุว่าได้รับรายงานจากสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียวว่า ในประเทศญี่ปุ่น SYM ได้รับความนิยมนอย่างสูงและไม่มีกระแสต่อต้านใดๆ เลย โดยให้เหตุผลว่า “เนื่องจากชาวญี่ปุ่นนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งพระสงฆ์สามารถดำเนินชีวิตโดยทั่วไปในลักษณะเดียวกับฆราวาสได้ในหลายด้าน ทำให้แนวคิดและมุมมองของชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับพุทธศาสนาแตกต่างจากชาวไทย” (Do and Don't on Buddha, 2556) ข้อความนี้อาจแปลความต่อไปได้ว่าการที่องค์กร Knowing Buddha ร้องเรียนกรณี SYM ก็เพราะว่าขาดความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนานิกายมหายาน หรือกล่าวให้ชัดขึ้นคือขาดความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่นนั่นเอง

เมื่อกกล่าวถึงพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่น มัตสึโอะเคนจิ (Matsuo Kenji) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านนี้ท่านหนึ่ง ได้สรุปลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่นเอาไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) วินัยบางข้อมักถูกเพิกถอน เห็นได้ชัดจากการที่พระญี่ปุ่นสามารถมีภรรยาได้ 2) นิกายที่โดดเด่นในปัจจุบันสืบทอดมาจากนิกายที่ตั้งขึ้นใหม่ซึ่งมีพัฒนาการในช่วงศตวรรษที่ 12-14 และ 3) พระสงฆ์มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทำศพ (Matsuo, 2007, p. 14, 247) จะเห็นได้ว่าในปรากฏการณ์ SYM ฝ่ายที่ต่อ

ด้านมักจะยกลักษณะพิเศษประการแรกมาโจมตี ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะขออภิปรายลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาแบบญี่ปุ่นประการแรกเป็นหลัก

การที่พระภิกษุญี่ปุ่นมีภรรยาได้นั้น มีความเป็นมาหรือเหตุผลในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นรองรับอยู่ทั้งสิ้น เริ่มต้นจากการที่ท่านชินรัน (Shinran, ค.ศ. 1173 - 1262) ผู้ก่อตั้งนิกายโจโดะชินนุ (Jodo Shinshu) หรือนิกายสุชาวดีแท้เป็นพระภิกษุรูปแรกที่ประกาศให้สาธารณชนรับรู้ว่าตนเองแต่งงานมีภรรยา โดยให้เหตุผลว่าในความเป็นจริงมีพระจำนวนมากที่มีภรรยา อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานั้นมีเพียงพระสงฆ์ในนิกายโจโดะชินนุและนิกายอื่นเพียงไม่กี่นิกายเท่านั้นที่ยอมรับการแต่งงานอย่างเป็นทางการ นิกายส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับแต่อย่างใด (Matsuo, 2007, p. 227) ต่อมาใน “ยุคปฏิรูปสมัยเมจิ” (Meiji Restoration, ค.ศ. 1868-1945) เกิดลัทธิชาตินิยมแบบชินโต (Shinto Nationalism) ซึ่งนำไปสู่การชำระศาสนาชินโตให้บริสุทธิ์จากอิทธิพลของพุทธศาสนา จึงมีการกวาดล้างพุทธศาสนา โดยการเผาทำลายพระพุทธรูป คัมภีร์และศิลปกรรมต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้สั่งห้ามทำกิจกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงตกอยู่ในสถานการณ์ถูกบังคับให้หารายได้มาเลี้ยงชีพและเพื่อรักษาชีวิตของตนให้อยู่รอด จนทำให้เกิดความย่อหย่อนในพระธรรมวินัย (พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, 2554) นอกจากนี้ เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.1872 รัฐบาลมีการออกกฤษฎีกา (ordinance) อนุญาตให้พระภิกษุสามารถแต่งงานมีครอบครัวได้ จำนวนนิกายที่อนุญาตให้พระสงฆ์แต่งงานจึงมีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง กฎหมายดังกล่าวจึงถือว่าการที่พระญี่ปุ่นสามารถมีภรรยาได้เป็นเรื่องปกติ และกลายเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาญี่ปุ่นไปในที่สุด (Matsuo, 2007, p. 227)

อีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเพิกถอนวินัยบางข้อ คือ การที่พระภิกษุญี่ปุ่นสามารถดื่มเหล้าหรือเบียร์ได้ เนื่องจากใน SYM มีบางตอนที่ตัวละคร “พุทธะ” ดื่มเบียร์ ซึ่งผู้ที่ต่อต้านเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม สำหรับเรื่องนี้ พระภิกษุโยชิชิ ฟุจิโมโต (Yoshiki Fujimoto) เจ้าอาวาสวัดโคลินจิ เมืองนางาโน ประเทศญี่ปุ่น ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “หลังจากที่พระไปสวดตามบ้านเมื่อสวดเสร็จจะต้องมีการถวายเหล้าสาเกให้พระด้วย เพื่อเป็นการตอบแทน และพระทุกรูปก็ต้องดื่ม เพราะหากไม่ดื่มจะถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติ ซึ่งคนญี่ปุ่นถือว่าเป็นเรื่องปกติ และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง” (ร.ลิวเฉลิมวงศ์, 2557) ผู้เขียนคิดว่ากรณีนี้เป็นการเพิกถอนวินัยตาม “บรรทัดฐาน” (norm) ของสังคม ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับพุทธศาสนา (หรือศาสนาอื่นๆ) ในทุกสังคมก็ว่าได้ กล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ ลักษณะเช่นนี้เป็น “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (popular/folk Buddhism) มากกว่าที่จะเป็น “พุทธศาสนาแบบทางการ” (official/institutional Buddhism) หรือ “พุทธศาสนาแบบคัมภีร์” (canonical/textual Buddhism) นั่นเอง

กล่าวสำหรับการเพิกถอนวินัยบางข้อนี้ ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งสำคัญที่พึงพิจารณาคำนี้ถึงเป็นลำดับแรกไม่ใช่ประเด็นเรื่องความถูกต้อง แต่เป็นเรื่องความเข้าใจ เหตุผล ที่มาของการกระทำดังกล่าว เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของแต่ละสังคมหรือท้องถิ่น ความเข้าใจนี้จะช่วยให้เราสามารถกำหนดท่าทีและพฤติกรรมที่เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ได้ดีกว่า นั่นหมายความว่า หากเราต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการเพิกถอนวินัยบางข้อก็สามารถทำได้ย่อมดีกว่าการแก้ปัญหาโดยปราศจากความรู้หรือความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างแน่นอน

4.2.2 สังคม-วัฒนธรรมญี่ปุ่นปัจจุบัน

ตามข้อมูลสถิติของ Pew Research Center (2014, p.19) ซึ่งได้ทำการสำรวจประชากรในประเทศต่างๆ ทั่วโลก พบว่า ในประเทศญี่ปุ่น มีจำนวนผู้ไม่นับถือศาสนาใดๆ (Religiously Unaffiliated) มากที่สุด คิดเป็น 57% รองลงมาคือนับถือพุทธศาสนา 36.2% ส่วนศาสนาอื่นๆ ล้วนต่ำกว่า 10% ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการนับถือศาสนาของชาวญี่ปุ่น กล่าวคือ หากมองตามสภาพที่เกิดขึ้นจริง การระบุว่าชาวญี่ปุ่นคนไหนนับถือศาสนาอะไรอาจไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ตัวอย่างเช่น จากการสำรวจข้อมูลผู้นับถือศาสนาของรัฐบาลญี่ปุ่น พบว่าประชากรญี่ปุ่นส่วนใหญ่ นับถือ 2 ศาสนาคือพุทธศาสนาและชินโตไปพร้อมกัน ในขณะที่คนส่วนใหญ่ อีกส่วนหนึ่งแสดงตัวว่าไม่มีศาสนา วัยรุ่นญี่ปุ่นส่วนใหญ่ มักอ้างว่าไม่สนใจศาสนาแม้ว่าจะมีความเชื่อในเทพเจ้าหรือสิ่งที่มองไม่เห็นอื่นๆ (Dolce, 2012, p. xx-xxi)

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่าชาวญี่ปุ่นมีการปฏิบัติทางศาสนาและความเชื่อแบบผสมผสาน เนื่องจากชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะบอกว่าจะมีความเชื่อในหลายๆ ศาสนาและจะประกอบพิธีที่เหมาะสมในเวลาอันสมควร (Rice, 2009, p. 29) ดังที่สุวรรณา สถาอาพันธ์ ให้สัมภาษณ์ว่า “ในญี่ปุ่น เวลาแต่งงานจะคิดถึงศาสนาคริสต์ เวลาตายจะคิดถึงศาสนาพุทธ ช่วงขึ้นปีใหม่หรือในวันเกิดจะใช้พิธีกรรมแบบชินโต แต่เวลาไปถามว่านับถือศาสนาไหม เขาจะบอกว่าไม่ นี่เป็นปรากฏการณ์ที่นักวิชาการได้เห็นในญี่ปุ่น คล้ายๆ กับไม่ได้รู้สึกที่เราต้องเป็นศาสนิกชนในศาสนาเดิวยุโรปอร์เซ็นต์” (ภิญญและ ฐิสรา, 2555, น.150)

ความเปิดกว้างทางศาสนาและความเชื่อในเชิงปฏิบัติเช่นนี้เองที่ทำให้ทางวิชาการที่ศึกษา

เกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่นยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบันมี “ความเป็นพหุนิยม” (plurality) สูง (Dolce, 2012, p. xxii-xxv) เมื่อรวมกับการที่ “รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นให้สิทธิชาวญี่ปุ่นมีอิสระทางความคิดและการแสดงออกในเชิงศาสนาได้อย่างเต็มที่โดยไม่มีกีดกัน” (Do and Don't on Buddha, 2556) จึงปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวัน อย่างเช่น การนำพระพุทธรูปไปเป็นลายถักทำ หรือลายกล่องขนม ซึ่งโดยทั่วไปชาวญี่ปุ่นจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องผิดปกติ หรือเรื่องไม่เหมาะสมแต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่น่าแปลกใจแม้แต่น้อยว่าเหตุใดในประเทศญี่ปุ่นจึงไม่มีกระแสต่อต้าน SYM ในแง่ศาสนาเลย

4.2.3 ไวยากรณ์ของมังงะ/อนิเมะ

จากข้อกล่าวหาที่องค์กร Knowing Buddha ได้ระบุไว้ในหนังสือแจ้งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารว่า “การ์ตูนญี่ปุ่นเรื่อง Saint Young Men มีตัวละครและเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปและพระเยซูคริสต์ที่ผิดจากข้อเท็จจริง” นั้น สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทางองค์กรขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องมังงะ/อนิเมะ โดยเฉพาะในเรื่องที่ผู้เขียนขอเรียกว่า “ไวยากรณ์” (grammar) ของมังงะ/อนิเมะ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็น เปรียบเสมือนการที่เราจะสามารถอ่านภาษาใดๆ ออกได้ เราจำเป็นต้องต้องเข้าใจไวยากรณ์ของภาษานั้นๆ หากเราไม่รู้ไวยากรณ์ ต่อให้เรารู้ความหมายของคำในภาษานั้นๆ มากมายเพียงใด เราก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจภาษานั้นได้ ฉะนั้นฉันนั้น ดังนั้นในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะขออภิปรายเกี่ยวกับไวยากรณ์ของมังงะเฉพาะที่จำเป็นและมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจ SYM

ลักษณะพิเศษของมังงะที่สำคัญคือ “จินตนิมิต” (fantasy) เบรนนอร์ (Brenner, 2007, p. 77) อธิบายว่า สำหรับนักเขียนและนักอ่านมังงะ

จินตนิมิตกับความเป็นจริง (reality) ถูกแยกขาดออกจากกันอย่างไม่มีวันที่จะมาบรรจบ ด้วยเหตุดังนั้น มังงะจึงมีข้อจำกัดเรื่องเนื้อหาน้อยมาก เพราะไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องสะท้อนพฤติกรรมหรือคุณค่าของชีวิตจริง แม้ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นจะเกิดในบรรยากาศที่สมจริงเพียงใดก็ตาม แต่เนื้อหาหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในมังงะไม่จำเป็นต้องสมจริงแต่อย่างใด เบรนนอร์ชี้ว่าโดยปกติผู้อ่านมังงะจะเข้าใจลักษณะพิเศษนี้เป็นอย่างดี จะไม่มีใครโจมตีหรือตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในมังงะไม่ว่าจะเป็นประเด็นที่ใหญ่โตหรือเล็กน้อยก็ตาม

ยิ่งไปกว่านั้น เบรนนอร์ ยังชี้ต่อไปอีกว่าหากกล่าวเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำเสนอในแบบสมจริงเช่นเดียวกัน เหตุผลส่วนหนึ่งเนื่องจากในประเทศญี่ปุ่น การยึดถืออยู่กับเฉพาะคำสอนของความเชื่อหรือศาสนาใดเพียงหนึ่งเดียวไม่ใช่สิ่งที่ถูกคาดหวังหรือสิ่งที่จำเป็น มังงะและอนิเมะจึงมีอิสระที่จะนำเสนอศาสนาในแง่ที่ไม่ต้องลงลึก (superficial) และเน้นไปในทางสุนทรียศาสตร์ได้ (Brenner, 2007, p. 103) นอกจากนี้หากเราใช้หลักเกณฑ์การจัดประเภทมังงะของไอนอน (Eynon, 2012, p.) ซึ่งให้ดูที่ “เหตุผลในการดำรงอยู่” (raison d’etat) ของมังงะนั้นเป็นหลัก ก็พบว่า SYM จัดเป็นมังงะทางโลกย์ (secular manga) ไม่ใช่ มังงะทางศาสนา (religious manga) เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นหลัก เมื่อเป็นเช่นนี้การคาดหวังให้ SYM นำเสนอความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของมังงะทางศาสนา ย่อมเป็นสิ่งที่เกินเลยและออกจะ “ผิดฝาผิดตัว” อยู่ไม่น้อย

จากคำอธิบายของเบรนนอร์ที่กล่าวมาเมื่อย้อนกลับไปมองกรณี SYM ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า องค์กร Knowing Buddha ไม่เข้าใจ

ลักษณะจินตนิมิตของมังงะ จึงนำมาปะปนกับความ เป็นจริง จนกระทั่งถึงกับบอกว่า SYM นำเสนอตัวละครและเนื้อหาที่ “ผิดข้อเท็จจริง” ดังที่ระบุในข้อกล่าวหา อาจกล่าวได้ว่า ความเข้าใจมังงะขององค์กร Knowing Buddha อยู่ในระดับ “ผู้เริ่มต้น” (novice) ดังที่เบรนนอร์บอกว่า ผู้อ่านมังงะที่เริ่มต้นอ่านใหม่ๆ มักจะเกิดความสับสนหรือแม้กระทั่งรู้สึกรำคาญใจหรือไม่สบายใจกับรายละเอียดที่เหลือเชื่อหรือการแสดงออกที่ไม่น่าเป็นไปได้ แต่ความรู้สึกเหล่านี้จะค่อยๆ หายไปเมื่อผู้อ่านได้อ่านมังงะมากขึ้นและเริ่มคุ้นเคยกับ “ขนบธรรมเนียม” (conventions) และจินตนาการด้านภาพของมังงะ (Brenner, 2007, p. 78)

4.3 “รัฐโลก”: ศาสนาและวัฒนธรรมในบริบทโลกปัจจุบัน

4.3.1 มุมมองจากนักวิชาการทางศาสนศึกษา (Religious Studies)

นิเนียน สมาร์ท (Ninian Smart) นักวิชาการทางศาสนศึกษาชาวอังกฤษ ได้เสนอเอาไว้ว่า เมื่อกล่าวถึงมิติด้านเรื่องเล่าและเรื่องปรัมปรา (Narrative and Mythic dimensions) ซึ่งเป็นหนึ่งใน 7 มิติของศาสนา จะพบว่าศาสนาทุกศาสนาล้วนมีเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราของตนเองทั้งสิ้น ซึ่งโดยทั่วไปเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปรามักถูกใช้ในความหมายที่เป็น “เท็จ/ไม่จริง” (false) แต่สมาร์ทเสนอว่าในบริบทของการศึกษาศาสนาสมัยใหม่ เรื่องเล่า/เรื่องปรัมปรามีความหมายที่เป็น “เป็นกลาง” (neutral) คือไม่เป็นทั้ง “จริง” (true) และ “เท็จ” ฉะนั้นเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราจึงทำหน้าที่เพียงแค່รายงาน “ความเชื่อ” (belief) เท่านั้น (Smart, 1996b, p. 5) ดังนั้นการศึกษามิติทางเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราของศาสนาควรเป็นไปในลักษณะที่มองหาความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับมิติของศาสนาอีก 6 มิติที่

เหลือ ซึ่งได้แก่ 1) มิติด้านการปฏิบัติและพิธีกรรม (Practical and Ritual dimensions) 2) มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ (Experiential and emotional dimensions) 3) มิติด้านสังคมและสถาบัน (Social and Institutional dimensions) 4) มิติด้านจริยศาสตร์ และกฎ/วินัย (Ethical and legal dimensions) 5) มิติด้านคำสอนและปรัชญา (Doctrinal and philosophical dimensions) และ 6) มิติด้านวัตถุและศิลปะ (Material and Artistic dimensions)⁷ (Smart, 1996a, pp. 8-10)

หากเราลองนำข้อเสนอของสมาร์ทมาศึกษาเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนาในประเทศไทย จะพบว่าถ้านำเอาประเด็นเรื่องความจริง-เท็จเป็นเกณฑ์ชีวิต เรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราส่วนใหญ่ก็ดูจะเป็นเรื่องเท็จมากกว่าเรื่องจริง ตัวอย่างเช่น “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางศาสนาที่มีการเผยแพร่กระจายอยู่บริเวณดินแดนล้านนา สิบสองปันนา รัฐฉาน และล้านช้าง ตลอดถึงบางพื้นที่แถบภาคอีสาน (เจียรชาย, 2552) ว่าด้วยการเสด็จมา เผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในดินแดนเหล่านั้น ซึ่งหากจะกล่าวตามหลักฐานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แล้ว ตำนานพระเจ้าเลียบโลกย่อมเป็นเรื่องที่ไม่จริง เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่เคยเสด็จมาในดินแดนดังกล่าวแม้เพียงครั้งเดียว (สิริวิวัฒน์, 2523, น. 101) แต่หากจะมองในแง่ความสัมพันธ์กับมิติของศาสนา ด้านอื่นๆ ตามที่สมาร์ทเสนอ ก็จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเกี่ยวข้องกับมิติของศาสนาหลายมิติด้วยกัน เช่น มิติด้านวัตถุและศิลปะ เนื่องจากมีเล่าถึงการสร้างปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน หรือ มิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ เพราะทำหน้าที่

สร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาในแง่ความเป็นเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปรา ผู้เขียนคิดว่าหากเรามองว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกเป็นเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราสมัยโบราณที่ว่าการเสด็จมาเยือนดินแดนล้านนาและอื่นๆ เมื่อหลายร้อยปีก่อน ในทำนองเดียวกัน เราก็น่าจะสามารถมองว่า SYM เป็นเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราสมัยใหม่ที่ว่าการเสด็จมาเยือนโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลาปัจจุบันได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นเราจึงสามารถศึกษา SYM เพื่อดูว่าทำหน้าที่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมิติด้านอื่นๆ ของศาสนาอย่างไรได้อีกด้วย

ผู้เขียนคิดว่า SYM ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่า/เรื่องปรัมปราทางศาสนาสมัยใหม่ สามารถเชื่อมโยงได้กับมิติด้านจริยศาสตร์และกฎ/วินัย เนื่องจากสื่อให้เห็นถึง “จริยศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน” (ethics of coexistence) ซึ่งเป็นประเด็นร่วมสมัยในโลกปัจจุบันที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ผู้เขียนว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวในบริบทสังคมญี่ปุ่น ซึ่งได้กล่าวมาแล้วว่ามีความเป็นพหุนิยมทางศาสนาสูง นอกจากนั้นหากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น ก็จะยิ่งเห็นความสำคัญมากขึ้นอีก ทั้งนี้เนื่องจากในอดีต พุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในญี่ปุ่นเคยมีความขัดแย้งกันอย่างหนักมาก่อน (Thelle, 1987) ผู้เขียนคิดว่า SYM ทำหน้าที่นี้ได้ดี ดังที่ผู้อ่านจำนวนมากแสดงความเห็นว่า หากแม้ศาสนาของทั้ง 2 ศาสนายังอยู่ร่วมกันได้ แล้วเหตุใดศาสนิกชนจะอยู่ร่วมกันไม่ได้ 4.3.2 มุมมองจากนักวิชาการทางวัฒนธรรม

⁷ แนวคิด “มิติของศาสนา ๗ มิติ” นี้ เป็นแนวคิดที่สามารถประยุกต์ใช้สำหรับพิจารณาศาสนาต่างๆ ได้ โดยไม่จำกัดไว้เพียงแค่ศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบตรรกะของศาสนาตามความเป็นจริง โดยเป็นการอธิบายหน้าที่ของมิติด้านต่างๆ ของศาสนาแทนการให้นิยามความหมายแบบสัมบูรณ์แก่ศาสนา

โฮมิ บาบ่า (Homi Bhabha) ชี้ให้เห็นว่าในคำว่า “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” (cultural diversity) นั้นมีนัยแฝงถึง “ความแตกต่างทางวัฒนธรรม” (cultural difference) ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่สามารถจัดให้อยู่ใน “กรอบสากล” (universalist framework) ได้ วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติทางวัฒนธรรมและความแตกต่างของการสร้างวัฒนธรรมภายในกลุ่มที่ต่างกััน มักจะก่อให้เกิด “ความไม่อาจเปรียบเทียบกันได้” (incommensurability) ขึ้น (Bhabha, 1990, pp. 208-209)

ความหมายของสิ่งที่باب่ากล่าวข้างต้น อาจจะสรุปให้ง่ายขึ้นได้ว่า เราไม่อาจนำวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันมาเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมใดดีกว่า หรือมีคุณค่ามากกว่า เป็นต้น ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่อาจเปรียบเทียบกันได้ เนื่องจากแต่ละวัฒนธรรมล้วนแล้วแต่อยู่ภายในเงื่อนไขด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ของแต่ละสังคมที่ต่างกันอย่างสลับซับซ้อน การนำวัฒนธรรมมาเปรียบเทียบเพื่อตัดสินประเมินคุณค่าในแง่หนึ่งจึงกลายเป็นการลดทอนหรือมองข้ามบริบทของวัฒนธรรมนั้นๆ ไปโดยปริยาย

จากข้อชี้แนะของباب่า ถ้าเราพิจารณาปรากฏการณ์ SYM อย่างถี่ถ้วน ก็จะได้เห็นได้ชัดเจนว่าปัญหาหลักเกิดจากการนำเกณฑ์ชี้วัดคุณค่าของวัฒนธรรมแบบหนึ่งไปตัดสินวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งทั้งสิ้น ตั้งแต่การนำเกณฑ์ของพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทยไปตัดสินพุทธศาสนamahayanaแบบญี่ปุ่น การนำวัฒนธรรมทางศาสนาไปตัดสินวัฒนธรรมประชานิยม การนำเอาความ “สมจริง” (?) ของศาสนาไปตัดสินความ “เหนือจริง” ของมังงะ/อนิเมะ เป็นต้น

5. สรุป

กล่าวสำหรับสังคมไทย หากเราไม่หลอกตัวเองมากจนเกินไปนัก ก็คงจะต้องยอมรับว่าปรากฏการณ์ SYM เป็นเพียงหนึ่งในปรากฏการณ์มากมายที่เปรียบเสมือนยอดภูเขาน้ำแข็งของปัญหาต่างๆ นานาอันเกี่ยวเนื่องกับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมทั้งภายในสังคมไทยและระหว่างสังคมไทยกับโลกภายนอกเท่านั้น ดังนั้นสิ่งที่ควรจะเป็นก็คือการเล็งเห็นว่าปัญหาเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ควรเพิกเฉย หากเป็นสิ่งที่พึงตระหนักอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน

หากกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว สิ่งที่คุณเขียนได้นำเสนอมาทั้งหมดนี้ แท้ที่จริงก็คือความพยายามที่จะตอบคำถามว่า “เราจะอยู่ร่วมในโลกที่นับวันจะต้องพบกับความแตกต่างหลากหลายทางสังคมนวัฒนธรรมที่ไม่คุ้นเคยและยิ่งทวีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างสันติได้อย่างไร” อย่างไรก็ตาม สำหรับชาวพุทธในสังคมไทย แม้ว่าแนวทางที่คุณเขียนเสนอนั้น อาจจะยังไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด แต่อย่างน้อยที่สุด หากเราเชื่อถ้อยคำที่ว่า “ศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน” ที่มีพุทธกันจนติดปากจริง เราก็ต้องพยายามพิจารณาปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและละเอียดรอบคอบให้ครบถ้วนรอบด้านมากที่สุด และที่สำคัญก็จะต้องไม่ “ละเอียดอ่อน” เฉพาะกับศาสนา (รวมทั้งนิกาย) ที่ตนเองนับถือเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนเชื่อเหลือเกินว่ามีแต่วิถีทางนี้เท่านั้นที่จะตอบคำถามดังกล่าวข้างต้นได้

เอกสารอ้างอิง (References)

ภาษาไทย

- ตาลโตน. (2556). การ์ตูนญี่ปุ่น Saint Young Man เอาพระพุทเจ้า พระเยซู มาเล่นซะแล้ว. ค้นเมื่อ 8 กันยายน 2557, จาก <http://pantip.com/topic/30469803>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2557). ชาวเน็ตวิจารณ์ วงรีอกญี่ปุ่นแต่งจิวรพระ. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.thairath.co.th/clip/7933>.
- เจียรชาย อักษรดิษฐ์. (2552). ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและ วัฒนธรรม ล้านนา ภูมินาม ตำนาน ผู้คน. เชียงใหม่: ธารปัญญา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พี.นิตติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). พลวัตของศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2557, จาก <http://www.visalo.org/article/budPolawat.htm>.
- พระมหาสมบุญ ฐุฑฒิกโร. พระพุทธศาสนาในประเทศไทยญี่ปุ่น. ค้นเมื่อ 5 กันยายน 2557, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/444488>.
- ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา และฉัตรรา ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร. (บรรณาธิการ). (2555). อาเซียนภาค วัฒนธรรม: ทิศนะต่อประชาคมในกระแสความขัดแย้งและความหวัง.
- ร.ลี้เฉลิมวงศ์. (2557) เจ้าอาวาสวัดมหายานในญี่ปุ่นเล็กเหล่า. ค้นเมื่อ 22 กันยายน 2557, จาก <http://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/may48/p73/c73.htm>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สปริงนิวส์. (2556). กระฉ่อนเน็ต! พระพุทธรูปสีกาน้ำคร่อม ของลัทธิตันตระ. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.springnews.co.th/social/socialnetwork/47968>.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2523). อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2548). ศาสนา. ใน คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2548). โลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ASTV ผู้จัดการออนไลน์. (2550). รายงานพิเศษ “ภิกษุสันดานกา” เรื่องจริง หาใช่ หมิ่นสงฆ์!! ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9500000116849>.
- Chat Room. (2556). จับศาสตาพุทธ-คริสต์มาเป็นพระเอกการ์ตูน. ค้นเมื่อ 12 กันยายน 2557, จาก <http://news.voicetv.co.th/global/76333.html>.
- Do and Don't on Buddha. (2556). ความคืบหน้า กรณีการ์ตูน Saint Young Men. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก <https://www.facebook.com/KnowingBuddha/photos/a.264389550344651.59564.172832452833695/404601882990083/?type=1&permalinkPage=1>
- mokies. (2556). Saint Young Men แอนิเมชันเจ๋งๆ ว่าด้วยพระพุทธกับพระคริสต์. ค้นเมื่อ 9 กันยายน 2557, จาก <http://world.kapook.com/pin/514192ed38217a7c22020>.
- ttanachai. (2552). ไชปริศนา fwd mail พระพุทธรูปเปลี่ยนที่อินเดีย. ค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2557, จาก http://forum.uamulet.com/view_topic.aspx?bid=1&qid=17056.

ภาษาอังกฤษ

- Anime News Network (2011). Top 50 Manga Creators by Sales Since 2010. Retrieved September, 10, 2014, <http://www.animenewsnetwork.com/news/2011-08-05/top-50-manga-creators-by-sales-since-2010>.
- Anime News Network (2014). Saint Young Men(manga). Retrieved September, 10, 2014, <http://www.animenewsnetwork.com/encyclopedia/manga.php?id=10314>.
- Appadurai, A. (2005). *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bhabha, H. K. (1990). The Third Space. In J. Rutherford (Ed.). *Identity: Community, Culture, Difference* (pp. 207-221). London: Lawrence and Wishart.
- Beckford, J. A. (2004). New Religious Movements and Globalization. In P. C. Lucas & T. Robbins. (Eds.), *New Religious Movements in the 21st Century: Legal, Political, and Social Challenges in Global Perspective* (pp. 206-214). New York: Routledge.
- Braarvig, J. (2012). The Spread of Buddhism as Globalization of Knowledge. In J. Renn (Ed.), *The Globalization of Knowledge in History* (pp. 245-267). Berlin: epubli GmbH.

- Brenner, R. E. (2007). *Understanding Manga and Anime*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Chua, K. I. C. (2014). Representing the War in Manga. In M. Baildon et al. (Eds.), *Controversial History Education in Asian Contexts*. (pp. 123-139). New York : Routledge.
- Dolce, L. (2012). The Practice of Religion in Japan: An Exploration of the State of Field. In L. Dolce (Ed.), *Japanese Religions Volume 1: The Critical Discourse on Japanese Religions*. (pp. xix-lviii). London: SAGE Publications Ltd.
- Eynon, M. (2012). Japanese Modern Religious Manga: An Ancient Tradition in New Clothing. In L. Dolce (Ed.), *Japanese Religions Volume 3: The Practice of Religion*. (pp. 195-218). London: SAGE Publications Ltd.
- Harvey, D. (1991). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Jennings, J. (2011). *Globalizations and the Ancient World*. New York: Cambridge University Press.
- Johnson-Woods, T. (2010). Introduction. In T. Johnson-Woods (Ed.). *Manga: An Anthology of Global and Cultural Perspectives* (pp. 1-14). New York: Continuum.
- MacWilliams, M. (2000). Japanese Comic Books and Religion: Osamu Tezuka's Story of the Buddha. In T. Craig (Ed.). *Japan Pop!: Inside the World of Japanese Pop Culture*. (pp. 109-136). Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- MacWilliams, M. (2012). Religion and Manga. In I. Prohl & J. K. Nelson (Eds.). *Handbook of Contemporary Japanese Religions* (pp. 595 –628). Leiden: Brill.
- Pew Research Center. (2014). *Global Religious Diversity: Half of the Most Religiously Diverse Countries are in Asia-Pacific Region*. Retrieved September, 10, 2014, from www.pewforum.org/files/2014/04/Religious-Diversity-full-report.pdf
- Rice, J. (2009). *Behind the Japanese Mask: How to Understand the Japanese Culture-and Work Successfully with it*. Oxford: How To Books.
- Santos, K. (2008). An Interview with Nakamura-sensei at Manga no Chikara. Retrieved September, 10, 2014, from http://www.punkednoodle.com/champloo/2008/05/29/an-interview-with-nakamura-sensei-at-manga-no-chikara/#identifier_1_130

- Smart, N. (1996b). *The Religious Experience* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Smart, N. (1996a). *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs*. Los Angeles, University of California Press.
- Thelle, N. R. (1987). *Buddhism and Christianity in Japan: From Conflict to Dialogue, 1854-1899*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Tokyo Otaku Mode News. (2012). *Saint Young Men 8th Volume and OVA Bundle Now On Sale*. Retrieved September, 10, 2014, <http://otakumode.com/news/50d08940d28a85c42e000a3a/Saint-Young-Men-8th-Volume-and-OVA-Bundle-Now-On-Sale>.
- TV Tropes. (2014). *Manga: Saint Young Men*. Retrieved September, 10, 2014, <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Manga/SaintYoungMen>.

กระแสนิยม克雷ยอน ซินจ้ง กับ โลกทัศน์ของไทย ในทศวรรษที่ 2530-2540*

เมณวรีณี พรหมรัตน์**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ที่ส่งผลให้เกิดกระแสนิยมหนังสือการ์ตูน克雷ยอน ซินจ้ง 2) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ของคนในสังคมไทยที่สะท้อนผ่านเนื้อหาของการ์ตูน克雷ยอน ซินจ้ง ฉบับแปลภาษาไทย ผลการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทย ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความรู้สึก “ตลก” ขึ้นในสังคม จากความตลกที่มาจากความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในเมืองและชนบท มาสู่ความตลกที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่ไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ การ์ตูน克雷ยอน ซินจ้ง จึงตอบรับความรู้สึก “ตลก” ชุดใหม่ของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ความนิยมในการ์ตูนดังกล่าวส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากเนื้อหาในการ์ตูนซึ่งสอดคล้องกับโลกทัศน์บางประการของสังคมไทย ซึ่งได้แก่ โลกทัศน์เกี่ยวกับอำนาจในการจัดการชีวิตตนเองของผู้หญิง และโลกทัศน์เกี่ยวกับความยากในการใช้ชีวิตของคนในเมือง

คำ

สำคัญ

克雷ยอน ซินจ้ง, โลกทัศน์ไทย

* ผู้เขียนขอขอบคุณบริษัท เนชั่น เอ็ดดูเทนเมนท์ จำกัด สำหรับข้อมูลการพิมพ์และจัดจำหน่าย 克雷ยอน ซินจ้ง รวมเล่ม ทั้ง 33 เล่ม

** อาจารย์ประจำหมวดวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ที่อยู่: 222 ต.ไทยบุรี อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช 80161, อีเมล: mameen_aorta@hotmail.com

The Popularity of Crayon Shin-chan and the Thai Worldview in 1987-2006*

Manawat Promrat**

Abstract

This study aims to; 1) investigate the social, economic, and political context in Thailand between 1987-2006 which influenced the popularity of Crayon Shin-chan comics in Thai version; and 2) find out the changes of Thai worldview which were reflected by Thai-translated content of Crayon Shin-chan. The study revealed that the social, economic, and political context in Thailand from 1986 changed the sense of 'humor' of Thai people, And because the Crayon Shin-chan in Thai version conformed to the new sense of humor, this comic became popular among Thai teenager reader. Moreover the content of Crayon Shin-chan reflected Thai worldview regarding to the women's power of self decision and the sense of difficulty of Thai urban life.

Key words

Crayon Shin-chan, Thai worldview

* All publishing data of Crayon Shin-chan in this research was given by Nation Edutainment Co., Ltd.

** Lecturer, General Education Modules, School of Liberal Arts, Walailak University, Address: 222 Thaiburi, Thasala District, Nakhon Si Thammarat 80160, e-mail: mameen_aorta@hotmail.com

1. บทนำ

เครยอน ซินจิง วาดโดย Yoshito Usui และเริ่มจัดพิมพ์จำหน่ายครั้งแรก ในนิตยสาร การ์ตูนภาษาญี่ปุ่นรายสัปดาห์ โดยสำนักพิมพ์ Futabasha Publishers Ltd. ตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 ก่อนที่จะถูกนำมาดัดแปลงเป็นการ์ตูนแอนิเมชันในปี พ.ศ.2535 (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2540, น. 27) เนื่องจากได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในญี่ปุ่น ก่อนที่สำนักพิมพ์ TNG Publishing Co., Ltd. จะซื้อลิขสิทธิ์มาแปลเป็นภาษาไทยและนำมารวมเล่มครั้งแรกในปี 2539 ก่อนที่จะทยอยแปลและพิมพ์อย่างต่อเนื่องถึง 11 เล่ม ในช่วงสองปีสุดท้ายของทศวรรษที่ 2530

ความนิยมหนังสือการ์ตูนเครยอน ซินจิง ในประเทศไทยได้แพร่หลายไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมีการซื้อลิขสิทธิ์เครยอน ซินจิงในรูปแบบการ์ตูนแอนิเมชัน มาฉายทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 จนกระทั่งเกิดเป็นประเด็นทางสังคมถึงความเหมาะสมของพฤติกรรมตัวละครเอกของเรื่อง คือ ซินโนะสึเกะ หรือ ซินจิง ซึ่งเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมชอบเล่นอวัยวะเพศ ว่าอาจจะนำไปสู่การเลียนแบบทางพฤติกรรมของผู้ชมการ์ตูนซึ่งส่วนมากเป็นเยาวชนได้ ซึ่งในเวลาต่อมามีการเขียนชี้แจงโดยบริษัท เนชั่น เอ็ดดูเทนเมนท์ จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ว่า ทางกองบรรณาธิการเองได้ระมัดระวังมาโดยตลอดในการแปลเครยอน ซินจิง ฉบับหนังสือการ์ตูนเพื่อไม่ให้มีเนื้อหาที่ขัดกับธรรมเนียมและวัฒนธรรมไทย (Yoshito Usui, 2540, ปกใน) และในส่วนของการ์ตูนแอนิเมชันได้มีการตัดและเซ็นเซอร์ฉากที่ไม่เหมาะสมเพื่อให้สามารถฉายออกอากาศได้ตามปกติ อย่างไรก็ตาม การ์ตูนเครยอน ซินจิงเป็นประเด็นทางสังคมเพียง

ไม่นานก็หายไป และความนิยมในหนังสือการ์ตูนเครยอน ซินจิง ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นว่ามีการ์ตูนที่ซ้ำเป็นจำนวนหลายครั้ง ดังเช่นเล่มที่ 1 ซึ่งพิมพ์ซ้ำถึง 6 ครั้งภายในระยะเวลา 3 ปี และมีการแปลอย่างต่อเนื่องจนครบชุดในปี พ.ศ. 2555 (เป็นที่น่าเสียดายว่าจำนวนเล่มที่พิมพ์ในแต่ละครั้งนั้นเป็นความลับทางธุรกิจของบริษัท จึงไม่อาจนำมาวิเคราะห์ให้เห็นแนวโน้มความนิยมของการ์ตูนได้)

ความนิยมของการ์ตูน เครยอน ซินจิง ในประเทศไทยนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ เครยอน ซินจิงอาจถือได้ว่าเป็นการ์ตูนสำหรับเด็ก ซึ่งที่ผ่านมากการ์ตูนแปลจากภาษาญี่ปุ่นสำหรับผู้ใหญ่ที่ได้รับความนิยมในประเทศไทยจะดำเนินเนื้อเรื่องโดยตัวละครที่เป็นนักเรียนวัยรุ่นหรือวัยเริ่มทำงานแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยปราศจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม ที่เป็นกลไกผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์หรือมโนทัศน์บางอย่างของคนในสังคมได้ กระแสความนิยมในการ์ตูนเครยอน ซินจิง จึงเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจในฐานะที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ไทยในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ผ่านการเปลี่ยนแปลงรสนิยมการเสพความบันเทิงของคนไทย ที่เกิดขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ที่ส่งผลให้เกิดกระแสความนิยมหนังสือการ์ตูนเครยอน ซินจิง 2)

ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ของคนในสังคมไทยที่สะท้อนผ่านเนื้อหาของการ์ตูนเครยอน ชินจิงฉบับแปลภาษาไทย โดยอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงของสังคมจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่สัมพันธ์กันผ่านเงื่อนไขต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อน เข้ามาศึกษาเนื้อหาในหนังสือการ์ตูนชินจิงฉบับแปลภาษาไทย เล่มที่ 1-23 ซึ่งจัดพิมพ์จำหน่ายตั้งแต่ปี 2539-2548 โดยการสะกดชื่อตัวละครทั้งหมดที่ใช้ในบทความนี้ได้อ้างอิงจากฉบับแปลดังกล่าว

2. บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ที่ส่งผลให้เกิดกระแสความนิยมหนังสือการ์ตูนเครยอน ชินจิง

การทำความเข้าใจต่อกระแสความนิยมเครยอน ชินจิง นั้น จำเป็นต้องมองย้อนไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในช่วงสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมา ที่ทำให้เกิดความพว้าเลือนของปริมาณพลระหว่างเมืองกับชนบท ที่นอกจากจะก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ในสังคมที่เติบโตขึ้นมาจากการอาศัยอยู่ทั้งในเมืองและชนบทซึ่งเรียกกันว่าชนชั้นกลางใหม่ที่เป็นผู้รับเอาวัฒนธรรมบริโภคนิยมจากเมืองเข้าไปยังชนบทแล้ว ยังมีส่วนทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นระหว่างคนเมืองกับคนในชนบท ความสัมพันธ์ที่เริ่มแนบสนิทกันนี้ได้มีส่วนทำให้มโนทัศน์บางอย่างของคนในสังคมเปลี่ยนไป การศึกษาในส่วนนี้จึงจะอธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงระหว่างเมืองกับชนบทที่ส่งผลต่อรสนิยมความบันเทิงของคนไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 จนถึง ทศวรรษ 2540 โดยเฉพาะความรู้สึก “ตลก” ที่เป็นจุดเน้นที่สำคัญของการ์ตูนเครยอน ชินจิง

2.1 ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยหลังปี 2530 ความเปลี่ยนแปลงระหว่างเมืองกับชนบท กับการขยายตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยม

ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2520 ประเทศไทยเกิดการชะลอตัวทางเศรษฐกิจเนื่องมาจากข้อจำกัดของตลาดภายในประเทศและการขาดประสิทธิภาพอันเนื่องมาจากนโยบายคุ้มครองทางการค้า ทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจมาใช้ “อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก” เหมือนในช่วงต้นศตวรรษที่ 2490 แทน โดยเน้นการเปิดประเทศ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจที่กำลังอยู่ในภาวะชะลอตัวอยู่ ยุทธศาสตร์การส่งออกกลายเป็นเฟื่องตัวสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตและเคลื่อนไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งในช่วงต้นทศวรรษที่ 2530 ประเทศไทยได้รับยกย่องให้เป็น “เสือตัวที่ห้า” ของเอเชีย ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเปิดโอกาสให้กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความมั่นคงก้าวมาเป็นบริษัทข้ามชาติหลายแห่ง เช่น กลุ่มธุรกิจซีพี บริษัทแอนน์เอเคเรส เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็ถือเป็นการเบิกทางให้ธุรกิจกลุ่มใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว เช่น ธุรกิจโทรคมนาคมและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เป็นต้นว่า กลุ่มธุรกิจของทักษิณ ชินวัตร ได้ขยายธุรกิจจากการขายคอมพิวเตอร์ไปสู่ผู้ให้บริการทางโทรคมนาคม และขยายไปสู่การเป็นนักพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานทางขนส่งมวลชนขนาดใหญ่ของกรุงเทพฯ โดยใช้สายสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างเชี่ยวชาญ จนกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในรัฐบาลสมัยต่อมา (วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์, 2542, น. 19-22)

นโยบายอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ได้ดึงดูดให้ชนชั้นกลางในเมืองที่เติบโตขึ้นมาจากนโยบายรัฐตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เริ่มมุ่งเข้าสู่ภาคธุรกิจมากขึ้น บางกลุ่มก็เริ่มเปลี่ยนจากการค้าขายมาเป็นแขนงระดับล่างของธุรกิจขนาดใหญ่ และเตรียมที่จะขยับฐานะของตนขึ้นเป็นธุรกิจขนาดกลางและขนาดใหญ่ต่อไป ในขณะที่เดียวกันกลุ่มของเกษตรกรในชนบทที่ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกก็เริ่มนำกำลังทรัพย์ของตนมาใช้สนับสนุนและผลักดันลูกหลานของตนเข้ามาสู่การประกอบอาชีพในภาคธุรกิจและบริการในเมืองมากขึ้น ดังพบว่าการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับ ธุรกิจ เศรษฐกิจ ได้รับความนิยมอย่างสูงในเวลาอันรวดเร็ว อัตราการรับนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากระดับอุดมศึกษาเข้าทำงานของหน่วยงานรัฐบาลลดลงจากร้อยละ 10 ต่อปี เหลือร้อยละ 2 ต่อปี เนื่องจากส่วนใหญ่จะเข้าทำงานบริษัทหรือภาคธุรกิจมากขึ้น อีกทั้งในส่วนองจำนวนคนทำงานประเภทวิชาชีพ การบริหารจัดการ เสมียน และพนักงานขายในปลายทศวรรษที่ 2520 มีถึง 4.5 ล้านคน ถือเป็น 3 เท่าของเมื่อ 3 ทศวรรษที่แล้ว (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2539, น. 625)

ทายาทของชนชั้นกลางในเมืองเป็นผู้ใช้ชีวิตภายใต้กระแสบริโภคนิยมที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่คือกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา การใช้ข้าวของที่หรูหราฟุ่มเฟือย ตั้งแต่การประพินโฉมด้วยเครื่องสำอาง ย้อมผมสีต่างๆ เครื่องแต่งกายที่ติดยี่ห้อดังจากต่างประเทศ ความถึในการเปลี่ยนรุ่นโทรศัพท์มือถือที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว ไปจนถึงการใช้รถยนต์ยี่ห้อดัง จนอาจกล่าวได้ว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอาจเป็นมหาวิทยาลัยที่มีรถเบนซ์และรถบีเอ็มดับเบิล

มากกว่ามหาวิทยาลัยใดๆ ในโลก หากเทียบจำนวนรถต่อพื้นที่ตารางกิโลเมตร (วอลเดน เบลโล, เซียร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์, 2542, น. 8) อย่างไรก็ตามไม่เพียงแต่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางในเมืองเท่านั้นที่มีลักษณะบริโภคนิยม ทายาทของเกษตรกรที่เดิมโตมาจากภาคชนบทกลายเป็นชนชั้นกลางใหม่ซึ่งชีวิตอยู่บนฐานของความไม่มั่นคงที่มาจากความผันผวนของการเมืองและนโยบายทางเศรษฐกิจเองก็เริ่มหันมาใช้การบริโภคเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาสถานภาพที่สูงขึ้นและความมั่นคงในชีวิตที่ดี การเป็นพนักงานเงินเดือนจึงกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมปรารถนา เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการทำงานที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถแล้ว เงินเดือนยังสามารถนำมาเป็นเครื่องมือค้ำประกันการบริโภคแบบสินเชื่อหรือเงินผ่อนได้ และการบริโภคแบบนี้เองที่นำมาซึ่งการขยายตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยมของชนชั้นกลาง ทั้งกลุ่มที่เป็นทายาทของชนชั้นกลางในเมืองรุ่นก่อนและชนชั้นกลางใหม่ที่เป็นทายาทของเกษตรกรในชนบท ท้ายที่สุดวัฒนธรรมบริโภคนิยมจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นกลางและวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลาง

2.2 ปฏิสัมพันธ์ของความบันเทิงระหว่างเมืองกับชนบท กับ ความเปลี่ยนแปลงความรู้สึก “ตลก” ของคนไทย

จากที่ได้กล่าวถึงในส่วนข้างต้นจะเห็นว่าชนบทและเมืองมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากการเข้ามาสู่การประกอบอาชีพภาคธุรกิจและบริการของทายาทเกษตรกรในชนบทแล้ว การอพยพเข้ามาเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมในเมืองเป็นช่วงเวลาของคนในชนบทเองก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้บริโภคนิยมขยายตัวเข้าไปยังชนบท ความคิดเรื่องความสะดวกสบายของชนชั้นกลางในเมืองก็เป็น

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชนบทอย่างรวดเร็ว เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือ อุปกรณ์บันเทิงต่างๆ เป็นสิ่งที่ทุกบ้านต้องมี ด้วยข้ออ้างต่างๆ นานาที่พยายามทำให้ดูสมเหตุสมผล เช่น รถกระบะที่อ้างว่าทุนแรงในการขนถ่ายสินค้า และสะดวกรวดเร็ว จนต้องยอมขายที่ดินบางส่วนเพื่อนำเงินมาซื้อไว้ติดบ้าน เป็นเหตุให้ตลาดรถกระบะไทยใหญ่เป็นที่สองรองจากสหรัฐอเมริกา (วอลเดน เบลโล, ซีเยร์ คันนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์, 2542, น. 10) ความต้องการที่มากขึ้นเรื่อยๆ ของคนในชนบท เช่นนี้ ท้ายที่สุดแล้วก็นำมาซึ่งการพึ่งพาอำนาจการซื้อในแบบของชนชั้นกลางในเมือง นั่นคือ การรับสินเชื่อหรือการซื้อแบบเงินผ่อน ทั้งในและนอกระบบนั่นเอง

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบทที่มีมากขึ้น ผนวกกับการเติบโตของชนชั้นกลางใหม่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองที่รับเอาวัฒนธรรมแบบบริโชนนิยมกลับไปสู่ชนบทได้ส่งผลให้วัฒนธรรมความบันเทิงตามชนบทเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ตัวอย่างเช่น เพลงลูกทุ่ง ซึ่งแต่เดิมเป็นผลผลิตจากเมืองและแพร่หลายผ่านการออกอากาศทางวิทยุซึ่งในสมัยแรกมีกำลังส่งน้อย อีกทั้งในส่วนของคนชนบทก็ไม่ค่อยมีเครื่องรับวิทยุ เพลงลูกทุ่งจึงเป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อสนองความต้องการของคนเมืองเท่านั้น จนกระทั่งต่อมาเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นเมื่อเพลงลูกทุ่งขยายสู่ชนบทมากขึ้น “ชาวสาร” ของเพลงลูกทุ่งก็จะเริ่มมุ่งไปที่ชนบทมากขึ้น แม้ฉากหลังของเพลงลูกทุ่งจะคงความเป็นชนบท หากแต่ชาวสารของเพลงลูกทุ่งกลับเต็มไปด้วยทัศนคติ ค่านิยม และโลกทัศน์แบบคนเมือง เช่นในเพลงของยอดรัก สลักใจ ส่วนใหญ่มักจะสะท้อนชีวิตในเมืองและระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่าชีวิตและสภาพของชนบท เป็นต้นว่า เพลง กรรมกรวอนแฟน ซึ่ง

คำว่า กรรมกร และ แฟน ก็ล้วนแต่เป็นคำที่เกิดขึ้นในเมืองทั้งสิ้น หรือ บางเพลงก็แสดงให้เห็นถึงโลกที่ไม่ได้จำกัดขอบเขตของชนบทเฉพาะท้องถิ่นที่อีกต่อไปแล้ว แต่เป็นชนบทที่เชื่อมโยงกันทั้งหมด เป็นต้นว่า เพลงหนุ่มนาข้าวสาวนาเกลือ หรือ เพลงหนุ่มขอนแก่นสาวลำปาง ที่เชื่อมโยงของชนบทจากต่างภูมิภาคเข้ามาเป็นโลกใบเดียวกัน เป็นต้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538, น. 35, 44-45)

ความบันเทิงประเภทตลก ซึ่งแต่เดิมนำมาโดยการเล่นกับความรูสึก “ตลก” ที่มาจาก ความ “โง่” หรือ “เซ่อ” เช่น อาการสุดโต่งหรือ โลกโตนต่างๆ เป็นต้นว่า การถูกกดหัวลงบนอาหาร, การถูกตีด้วยถาด, การใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัยไม่เป็น, หรือ การใส่แว่นแล้วโดนขาแว่นที่มิดตา และความตลกที่มาจากความ “แปลกประหลาด” เช่น ความพิการทางสมอง, ร่างกายที่มีขนาดผิดปกติ, หรือ อากัปกิริยาที่ผิดไปจากบรรทัดฐานของสังคมกระแสหลักซึ่งถูกกำหนดโดยชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิริยาที่มักถูกมองว่าเป็นของคนในชนบท เช่น การพูดเหน่อของคนบ้านนอก, การแต่งตัวตลกยุคสมัยหรือล้ำหลัง เมื่อเมืองและชนบทมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นยิ่งขึ้นแล้ว ความแปลกประหลาดที่เคยถูกมองว่าเป็นของคนในชนบทเริ่มกลายเป็นสิ่งที่พบเห็นได้อย่างปกติ การปฏิสังสรรค์กับคนพูดเหน่อที่เข้ามาทำงานในเมืองจึงกลายเป็นที่ไม่น่าประหลาด อีกทั้งเมื่อวัฒนธรรมบริโชนนิยมแพร่ขยายเข้าไปยังชนบทอย่างรวดเร็วจึงทำให้คนชนบทสามารถเรียนรู้จักการเทคโนโลยีทันสมัยต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วขึ้น ความต้องการบริโชนที่สูงขึ้นทั้งในเมืองและชนบททำให้อัตราการผลิตสินค้าชนิดใหม่เพื่อตอบสนองตลาดเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น การพบเจอชนชั้นกลางในเมืองที่ไม่สามารถใช้อุปกรณ์ทันสมัยได้ก็กลายเป็นเรื่อง

ปกติอีกเช่นกัน ความงัว ความเชื่อ หรือ ความแปลกประหลาดที่มาจากฐานของความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี การศึกษา ช่องว่างทางรายได้ สังคม และชนชั้น หรือความผิดแผกแตกต่างของคนในชนบทที่ถูกตีตราโดยคนเมืองก็เสื่อมสลายลง ความรู้สึก “ตลก” ที่เกิดจากความประหลาดในแบบเดิมจึงไม่อาจตอบสนองต่อความรู้สึก “ตลก” ของสังคมไทย โดยเฉพาะชนชั้นกลาง (ทั้งที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองเดิมและชนชั้นกลางใหม่) ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป

ความรู้สึกตลกแบบใหม่ถูกหล่อหลอมขึ้นภายใต้บริบทของการกลายเป็นเมือง ที่ผู้คนจะต้องเผชิญกับแรงกดดันในชีวิต ท่ามกลางเงื่อนไขและข้อจำกัดทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ความรู้สึกตลกจึงเปลี่ยนมาปรากฏขึ้นเมื่อบุคคลไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ได้เหมาะสมในสถานการณ์หนึ่งๆ เป็นต้นว่า พนักงานบริษัทที่ยังไม่สร้างเม็ดเงินในเวลางาน พนักงานฝ่ายขายที่ไม่สามารถระงับอารมณ์ตัวเองต่อลูกค้าที่จู้จี้ได้ สถานการณ์ของความรู้สึกตลกแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยจึงไม่ได้มาจากความเป็นอื่นที่มีที่มาจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากเท่ากับที่เกิดจากการไม่สามารถอธิบายตนเอง หรือ แสดงตัวตนของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในบริบทใดบริบทหนึ่งของชีวิตประจำวันในสังคมของความเป็นสมัยใหม่

จุดเด่นที่สำคัญของการ์ตูน克雷อน ชินจิงเองก็อยู่บนฐานของความรู้สึกตลกซึ่งเกิดจากการที่ตัวละครไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่หรือบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องตามความคาดหวังของสังคม หากพิจารณาจากผ่านบริบทของวัฒนธรรมญี่ปุ่นแล้ว เครยอน ชินจิงได้นำเอาความ

สับสนระหว่าง “กิริ” ซึ่งหมายถึงพันธกิจที่บุคคลหนึ่งๆ พึ่งมีต่อกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ กับ “นินโจ” ซึ่งหมายถึงพันธกิจที่มีต่อความรู้สึกในความเป็นมนุษย์¹ มาเป็นแกนกลางสำคัญของการเล่นกับความรู้สึก “ตลก” ตลอดทั้งเรื่อง เช่น การที่คุณครูในโรงเรียนอนุบาลของชินจิงไม่กล้าเล่นพินันกันเพราะกลัวว่าครูใหญ่จะตำหนิ แต่ครูใหญ่กลับเป็นผู้เดินมาชวนคุณครูท่านอื่นเล่นพินันเอง, หรือ การที่พนักงานรับฝากดูแลเด็กในห้างสรรพสินค้าแอบซ่อนตัวไม่ให้แม่ของชินจิงซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นเด็กในบัญชีดำนำลูกมาฝาก ซึ่งในวันธรรมดาของญี่ปุ่นนั้นจะถือเอา “กิริ” ไว้เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง จนในบางครั้งอาจต้องยอมเสีย “นินโจ” ไปเพื่อแลกกับเสถียรภาพของกลุ่ม ความรู้สึกตลกใน克雷อน ชินจิง ในด้านหนึ่งแม้มาจากการไม่สามารถจัดวาง “กิริ” และ “นินโจ” ได้อย่างเหมาะสมก็จริง แต่ในทางตรงกันข้ามก็มีความเป็นไปได้เช่นเดียวกันว่า การยึดถือ “กิริ” เหนือ “นินโจ” นั้นอาจไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมของญี่ปุ่นเสียแล้ว การที่บุคคลยังยึดติดกับความคิดเช่นนั้นจึงอาจทำให้เกิดความรู้สึกตลกได้เช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า การที่พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวถูกแม่ซึ่งเป็นแม่บ้านดูแลลูกกลั่นแกล้งโดยการนำเอาต้มเบลดกน้ำหนักใส่เข้าไปในถุงไม้กอล์ฟเมื่อรู้ว่าสามีของตนต้องผิดคำสัญญาที่จะพาครอบครัวไปเที่ยวเพราะต้องไปตีกอล์ฟกับลูกค้าของบริษัท เป็นต้น เครยอน ชินจิงจึงถือเป็นการ์ตูนแนวเสียดสี ล้อเลียนสังคมที่เต็มไปด้วยเงื่อนไข กฎเกณฑ์ที่บุคคลหนึ่งๆ ต้องจัดวางตัวตนให้ได้อย่างเหมาะสม รวมถึงสะท้อนภาวะความตึงเครียดที่มาจากความต้องการรับบทบาทหน้าที่ที่หลากหลายตามความคาดหวังของสังคมในเวลาเดียวกัน เครยอน ชินจิงจึงไม่ใช่การ์ตูนที่เน้นภาพสวยงาม

¹ ผู้เขียนได้ประยุกต์แนวความคิดมาจากเรื่อง “กิริ” และ “นินโจ” ที่อธิบายโดย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). Japanization. กรุงเทพฯ: Openbooks.

ชวนอ่านของเด็กๆ แต่เป็นการดูที่มีเป้าหมายเพื่อเล่นกับความรู้สึกของคนที่อยู่ในโลกของวัยรุ่นและวัยทำงานเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาจากแก่นเรื่องแล้วจะเห็นว่าการ์ตูนเครยอน ชินจิงได้ดำเนินเรื่องบนความรู้สึกตลกที่ไม่ได้มาจากความ “โง่” “เซ่อ” หรือความ “ประหลาด” แต่กลับเน้นเรื่องราวความตลกที่เกิดจากการต้องเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันที่ยากต่อการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้เหมาะสมถูกต้องเป็นหลัก แก่นเรื่องในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกตลกของสังคมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ดังนั้นกระแสความนิยมของการ์ตูนเครยอน ชินจิงที่เกิดขึ้นจึงไม่อาจอธิบายได้ว่าเป็นเพียงเพราะความน่ารัก ทะลึ่งทะล้นของตัวเอกที่เป็นเด็ก หรือ ไม่ได้แค่ตอบสนองต่อเรื่องของจิตไร้สำนึกตามแนวคิดแบบฟรอยด์ แต่ยังเกิดขึ้นจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในการเสพความบันเทิงของคนไทยซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ เครยอน ชินจิงนำเสนอตนเอง

3. โลกทัศน์ของไทยในทศวรรษ 2530-2540 ที่สะท้อนผ่านเครยอน ชินจิง

ดังที่ได้กล่าวในข้างต้นว่า ความนิยมที่แพร่หลายของการ์ตูนเครยอน ชินจิง เกิดจากความสอดคล้องระหว่างแก่นเรื่องหลักของเครยอน ชินจิงเอง กับ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก “ตลก” แบบเดิมมาสู่ความตลกที่อยู่บนฐานของสถานการณ์ที่ไม่อาจ

ควบคุมตำแหน่งแห่งที่หรือบทบาทของตนเองได้ ซึ่งเป็นเหตุให้คนทั่วไปรู้สึกตอบรับกับเครยอน ชินจิงได้ไม่ยากนัก อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากแก่นเรื่องของเครยอน ชินจิงเองแล้ว เนื้อหาในการดูเองก็มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ด้วย ในส่วนนี้ของบทความจะได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในการดูที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์บางประการในสังคมไทยโดยมุ่งเน้นไปที่ประเด็น บทบาทของผู้หญิง, และชีวิตในเมือง

3.1 ผู้หญิง กับ อำนาจในการใช้ชีวิต

หากพิจารณาเนื้อเรื่องของเครยอน ชินจิง จะพบว่า ตลอดทั้งเรื่องนั้นได้เน้นบทบาทของตัวละครหญิงให้มีความโดดเด่นกว่าตัวละครชายและส่วนมากล้วนแต่เป็นตัวละครที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเนื้อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง เป็นต้นว่า ในบ้านเพื่อนของชินจิงทุกคนจะไม่มีการปรากฏตัวของพ่อเพื่อนอยู่เลย (ยกเว้นเพียงบางตอนซึ่งพบได้น้อยมาก) ตัวละครหลักคือชินจิงและเพื่อนๆ ส่วนใหญ่จะมีปฏิสัมพันธ์แต่กับตัวละครที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งนำเสนอผ่านท้องเรื่องปกติ จะเห็นว่าอำนาจในการต่อรองของผู้หญิงในเรื่องมีสูงกว่าผู้ชายมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเป็นจริงในสังคมญี่ปุ่นที่อำนาจการต่อรองของผู้หญิงมีจำกัด และอาจจะแสดงได้เฉพาะภายในพื้นที่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัว แต่ในเนื้อเรื่องเครยอน ชินจิง จะเห็นถึงการต่อรองอำนาจระหว่างหญิงและชาย ที่ฝ่ายหญิงมีอำนาจมากกว่า ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 คู่ความสัมพันธ์ที่ตัวละครฝ่ายหญิงมีอำนาจมากกว่าฝ่ายชาย

ชื่อตัวละครฝ่ายหญิง	สถานะ	ชื่อตัวละครฝ่ายชาย	สถานะ
โนะฮาร่า มิซาเอะ (แม่ของชินจัง)	ภรรยา	โนะฮาร่า ฮิโรชิ (พ่อของชินจัง)	สามี
คุณครูมัดสีซากะ, คุณครูโยชิ นาง่า	คุณครูประจำชั้น	คุณครูใหญ่	คุณครูใหญ่
คุณครูโยชิ นาง่า	ภรรยา	คุณอชิซากะ	สามี
เนเน่จัง	เพื่อน	มาซาโอะคุง, โบจัง	เพื่อน
ไอย์จัง	เพื่อน	มาซาโอะคุง	เพื่อน

จากตารางคู่ความสัมพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าฝ่ายหญิงมีอำนาจมากกว่าฝ่ายชายไม่เฉพาะแต่ความสัมพันธ์ระหว่างภรรยา กับสามีเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง เช่น คุณครูโยชิ นาง่าและครูมัดสีซากะถือว่าคุณครูใหญ่ว่าทำงานหนักและให้เงินเดือนและโบนัสน้อยหรือแม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนด้วยกันเอง เช่น เนเน่จังจะทำลายของเล่นมาซาโอะคุงหากไม่ยอมเล่นพ่อแม่ลูกด้วย ลักษณะการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กลับหัวกลับหางเช่นนี้ จึงถือเป็นการเสียดสีล้อเลียนสังคมญี่ปุ่นที่ผู้ชายถูกจัดวางไว้ในสถานภาพที่สูงกว่าในปริมนทลสาธาณะ

อาจกล่าวได้ว่าความตลกส่วนหนึ่งของอำนาจต่อรองที่เลื่อนไหลมาอยู่ในมือของผู้หญิงในการ์ตูนเครายอน ชินจังนั้น สัมพันธ์อยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางบริบทของสังคมญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษที่ 1990 ซึ่งมักเรียกกันว่าเป็น ทศวรรษที่สูญหาย ซึ่งนอกจากจะเกิดจากปัจจัยภายในของญี่ปุ่นเอง คือสภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจซึ่งมีสาเหตุมาจากสภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ ยังมาจากความเปลี่ยนแปลงของบริบทการเมืองโลกที่ค่ายคอมมิวนิสต์สลายตัว สภาวการณ์ดังกล่าวทำให้สังคมญี่ปุ่นตกอยู่ในสภาพที่ตกต่ำลงจากทศวรรษก่อนหน้า พนักงานเงินเดือนจำนวนมากถูกลดค่าแรง หรือ โบนัส ประเทศ

ต้องปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจ ลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดความตระหนักต่อคนในสังคมญี่ปุ่น สถานภาพในลักษณะเดิมหมดความน่าเชื่อถือ จนนำไปสู่การพลิกผันสถานะไปสู่รูปแบบใหม่ เช่น จากผู้ชายที่ถูกคาดหวังจากสังคมว่าเป็นสามีที่ดี ที่คอยทำงานหาเงินเลี้ยงดูลูกและครอบครัว กลายเป็นผู้ชายที่ไม่เอาไหน เพราะทำงานหามรุ่งหามค่ำ แต่กลับมีรายได้ไม่คุ้มค่ากับการทำงาน และในที่สุดก็ต้องพึ่งพิงบทบาทของผู้หญิงที่เริ่มก้าวออกมาจากการเป็นแม่บ้านและเริ่มประกอบอาชีพ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2555, น.156-165) เช่น การรับทำอาชีพเสริมเป็นพนักงานนอกเวลา หรือ การรับงานมาทำที่บ้าน การไม่สามารถจัดวางตนเองได้ตามหน้าที่ที่สังคมคาดหวังโดยสถานภาพจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความตลกที่ปรากฏในชินจัง เช่น พ่อของชินจังไม่อาจเป็นที่พึ่งของครอบครัวได้ในเชิงเศรษฐกิจจนแม่ของชินจังต้องรับงานมาทำที่บ้าน, ตัวละครหญิงในเรื่องบางตัวมีลักษณะของแม่เลี้ยงลูกเดี่ยว (Single Mom)

ความตลกในบริบทของความพลิกผันด้านสถานภาพดังกล่าวมาข้างต้นไม่ได้สอดคล้องกับบริบทของสังคมญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องต่อบริบทของสังคมไทยในช่วงที่การ์ตูนเครายอน ชินจังถูกแปลออกมอย่างต่อเนือง คือ ราวหลังปี พ.ศ.

2540 ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมไทยกำลังเผชิญวิกฤตทางเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง และสังคมกำลังเกิดคำถามต่อความคาดหวังที่มีต่อบุคคลในสถานภาพเดิม จนนำมาสู่การสร้างสถานภาพใหม่ เช่น การมีบทบาทมากขึ้นของผู้หญิงในสังคมไทย (ดังจะกล่าวต่อไป)

เมื่อพิจารณาผ่านบริบทของสังคมไทย เนื้อหาของเรื่องที่ว่าโครงไว้ให้อำนาจการต่อรองของผู้หญิงมีมากกว่าผู้ชาย และสามารถตั้งอารมณ์และประสบการณ์ของชีวิตผู้อ่านที่เป็นหญิงให้เกิดความรู้สึกร่วมออกมานี้ น่าจะมีส่วนที่ทำให้ตลาดผู้อ่านที่เป็นผู้หญิงมีการขยายตัวสูง และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เครยอน ชินจิงได้รับความนิยม เนื่องจากว่าหากไม่นับการตุนแนวความรักโรแมนติก (หรือที่นิยมเรียกกันว่าการ์ตูนตาหวาน) แล้ว การ์ตูนที่แปลจากภาษาญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะเป็นการ์ตูนที่มีเป้าหมายเพื่อผู้อ่านที่เป็นชายแทบทั้งสิ้น เช่น ดราก้อนบอล โจโจ่ ถ้าข้ามศตวรรษ การเกิดขึ้นของการ์ตูนเครยอน ชินจิงจึงเป็นการตอบสนองต่อตลาดผู้อ่านการ์ตูนที่เป็นผู้หญิงที่เพิ่มขึ้น ซึ่งน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับการขยายตัวของจำนวนผู้หญิงที่เข้าเรียนในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาที่จะกลายเป็นกลุ่มผู้ประกอบอาชีพในภาคธุรกิจและบริการต่อไป (ในประเด็นนี้ยังคงต้องศึกษาอย่างละเอียดต่อไป)

นอกจากนี้ลักษณะเนื้อหาของตัวละครหญิงในเรื่องเครยอน ชินจิง เองก็ตอบสนองต่อลักษณะความเปลี่ยนแปลงของบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย กล่าวคือ นอกเหนือจากตัวละครหญิงที่มีสถานะเป็นแม่ ตัวละครหญิงทั้งหมดเป็นตัวละครที่มีการประกอบอาชีพที่ต้องใช้ความสามารถขั้นสูง และได้รับค่าตอบแทนในรูปของเงินเดือน หากเราตั้งสมมติฐานว่าผู้อ่านจะมีความรู้สึก “ตก” กับเนื้อเรื่องนั้นๆ ได้ ก็ต่อเมื่อผู้อ่านต้องคุ้นเคยในสถานการณ์หรือมีประสบการณ์ร่วมบาง

อย่างที่ทำให้เข้าใจสภาพการณ์ที่จะนำไปสู่สถานะที่ไม่สามารถจัดการตำแหน่งแห่งที่นั้นได้ก่อนตัวอย่างเช่น ประสบการณ์ที่การถูกพนักงานห้างพยายามติดตามเลือกแนะนำแต่เสื้อผ้ายี่ห้อแพงให้ หรือการต้องปิดยอดขายในการทำงานของตนขณะที่ถูกรบกวนโดยลูกค้าที่ไม่มีที่ท่าว่าจะซื้อของ การเลือกอ่านเครยอน ชินจิง โดยกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลางในเมืองจึงน่าจะสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของผู้หญิงชนชั้นกลางในสังคมไทย ในช่วงทศวรรษที่ 2530-2540 ที่มีความคล้ายคลึงกับตัวละครในเรื่อง กล่าวคือการเป็นพนักงานเงินเดือนในภาคธุรกิจและบริการที่มองว่าชีวิตมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจที่มากขึ้นและสามารถจัดการด้วยตนเองได้ เนื่องจากมีเงินเดือนประจำ จึงไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น หรือจำเป็นต้องแต่งงาน เช่น ตัวละครมาซาเอะ น้องสาวของมิซาเอะ (แม่ของชินจิง) ที่เข้ามาตามหาความฝันในการเป็นช่างภาพโดยไม่ยอมกลับบ้านแม่จะไม่มีเงิน หรือ คุณครูมัดดีซึกะที่สร้างตัวตนของตนเองโดยใช้อำนาจในการซื้อผ่านการใช้ระบบสินเชื่อบัตรเครดิต

ลักษณะการดำเนินชีวิตของตัวละครหญิงเหล่านี้ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงไทยแล้ว พบว่าเป็นไปในทิศทางที่คล้ายกัน กล่าวคือ ในสังคมญี่ปุ่นผู้หญิงเริ่มตัดสินใจแต่งงานช้าลงและมีการตัดสินใจครองชีวิตโสดมากขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการใช้เวลาสำหรับการทำงานนอกบ้านมากขึ้น และการใช้เวลากับการศึกษาที่มากขึ้น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2555, น.163-165) ในขณะที่บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยเองก็เริ่มสูงขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศต้องการแรงงานภาคบริการเข้ามารองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ขยายตัวและเติบโตขึ้นมาก (เสนาะ เจริญพร, 2548, น. 88) โดยเฉพาะหลังจากปีการท่องเที่ยวไทย ในปี พ.ศ.2530

บทบาทของผู้หญิงเริ่มปรากฏชัดในที่สาธารณะมากขึ้น ดังปรากฏว่า เรื่องของผู้หญิงมีเพิ่มขึ้นบนหน้าหนังสือพิมพ์ถึง 3 เท่า ระหว่างปี พ.ศ.2529-2532 และ ในปี พ.ศ.2538 พบว่ามีภาพของสตรีปรากฏในทุกหน้าของหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้ากีฬา (กาญจนา แก้วเทพ, สมสุข หินวิมาน, และคณะ, 2548, น.236-237) พื้นที่ของผู้หญิงในสังคมไทยเริ่มขยายวงกว้างออกไปมากกว่าการทำงานในครัวเรือน และเริ่มเข้าไปสัมพันธ์กับรัฐซึ่งเป็นผู้ปล่อยสินเชื่อเพื่อการลงทุนค้าขาย ในขณะที่ผู้หญิงชนชั้นกลางเอง นับตั้งแต่หลังวิกฤตการณ์ปี พ.ศ.2540 อำนาจในการครอบครองบัตรเครดิตได้เริ่มขยายตัวจากกลุ่มผู้ชายมาสู่ผู้หญิงมากขึ้น ทำให้สามารถใช้อำนาจในการเลือกสรรและจัดการบริหารชีวิตตนเองได้สะดวกขึ้น จนในที่สุดโลกทัศน์ของผู้หญิงก็เปลี่ยนจากการเป็นแม่บ้านมาสู่การเป็นหน่วยที่สำคัญของครอบครัวในการขับเคลื่อนสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้นได้ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2557, น.126-127)

3.2 ชีวิตในเมือง กับ ความรู้สึก “ยาก”

ลักษณะเด่นที่ปรากฏอยู่ในการ์ตูน เครยอน ซินจัง อีกประการหนึ่งคือ การใช้ชีวิตในเมือง โดยโครงเรื่องวางให้อีโรชิ พ่อของซินจัง ซึ่งเป็นพนักงานบริษัท เดินทางเข้ามาทำงานจากภูมิภาคเดนมาร์คคือภูมิภาคโทโฮคุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น ในขณะที่มิซาเอะ แม่ของซินจังมาจากภูมิภาคคิวชู ซึ่งเป็นภาคใต้ของประเทศญี่ปุ่น โดยที่ทั้งสองได้ลงหลักปักฐานโดยการซื้อบ้านซึ่งมีระยะเวลาผ่อน 30 ปีในเขตไซตะมะ ซึ่งเป็นแถบปริมณฑลของโตเกียว การใช้ชีวิตของอีโรชิในฐานะมนุษย์เงินเดือนต้องพบเจอความยากลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่การตื่นเช้าเพื่อเดินทางโดยรถไฟที่มีผู้คนแออัดเพื่อไปทำงาน

การออกไปพบปะสังสรรค์กับลูกค้าตามไนต์คลับที่มีลักษณะเฉพาะประเภทต่างๆ ในขณะที่มิซาเอะก็มีความจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณค่าใช้จ่ายในบ้านให้มีความเหมาะสม เนื่องจากมีภาระค่าผ่อนบ้านและค่าใช้จ่ายต่างๆ มาก มิซาเอะจึงมักชอบซื้อสินค้าหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้ของแถมของข้าวสวย รวมถึงสินค้าน่าคราคาต่างๆ ในขณะที่เดียวกันก็จำเป็นต้องเลี้ยงดูลูกทั้งสองคนไปในเวลาเดียวกัน ความรู้สึก “ตลก” ของเนื้อเรื่องเครยอน ซินจังที่เกี่ยวกับชีวิตในเมืองก็มีลักษณะเช่นเดียวกับแกนเรื่อง คือเป็นความตลกที่เกิดจากการไม่สามารถจัดการชีวิตของตัวเองได้ตามบทบาทหน้าที่ที่ควรจะเป็น เช่น มิซาเอะ ไม่สามารถส่งซินจังขึ้นรถโรงเรียนที่มารับหน้าบ้านทันเป็นเวลาต่อเนื่องกันหลายสัปดาห์จนคุณครูมีการพนันกันว่าซินจังจะขึ้นรถทันหรือไม่ คุณซาคุระตะแม่ของเนเน่จึงไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตัวเองได้เมื่อมีสิ่งเข้ามาขัดใจเลยต้องใช้วิธีการเตะตุ๊กตาระบายอารมณ์จนในที่สุดเนเน่จึงก็ได้เลียนแบบพฤติกรรมดังกล่าวไปทำพร้อมๆ กับคุณแม่ การที่อีโรชิต้องไปนั่งกินติมในไนต์คลับที่มีชายแต่งเป็นหญิงมาเป็นบริการตามความต้องการของลูกค้าที่เผลอจางานด้วย เมืองจึงเป็นศูนย์รวมของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเมืองขณะเดียวกันก็เป็นที่ตั้งชีวิตต้องอยู่กับความเสี่ยงและขาดความมั่นคงที่มาจากปัญหาสังคมจำนวนมาก ด้วยเช่นเดียวกัน ในอีกด้านหนึ่งความเจริญเติบโตของเมืองก็ได้สร้างสรรค์รูปแบบการใช้ชีวิตและรสนิยมแบบใหม่ให้กับผู้คนที่อยู่อาศัยในเมืองซึ่งหลังไหลเข้ามาประกอบอาชีพจากทั่วทุกภูมิภาค

การไม่สามารถจัดการวางบทบาทหน้าที่ได้อย่างถูกต้องท่ามกลางเงื่อนไขของชีวิตความเป็นเมืองเช่นนี้มีได้เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเฉพาะแต่ในสังคมของญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นกับในสังคมเมืองทุกแห่งรวมถึงในสังคมไทยด้วย การเกิดขึ้นของ

ครอบครัวเดี่ยวที่มาจากกรอบขยายถิ่นฐานเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในเมืองขนาดใหญ่ ย่อมมีผลทำให้ครอบครัวได้หลุดพ้นออกไปจากสิ่งที่ถือว่าเป็น “สังกัด-ความสัมพันธ์” ลักษณะเดิมที่ครั้งหนึ่งเคยยึดโยงกันไว้ผ่านการเป็นเครือญาติ-ครอบครัวขยาย ความเป็นชุมชน-ท้องถิ่น (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556, น. 166-168) เมื่อไม่มีเงื่อนไขในการอาศัยและพึ่งพากันในการผลิตเหมือนเช่นสังคมเกษตรกรรม แต่กลายเป็นสังคมของคนทำงานเฉพาะด้าน ส่งผลให้ชีวิตในเมืองของปัจเจกชนที่อยู่บนฐานของครอบครัวเดี่ยว ไม่สามารถแสวงหากลไกทางสังคมอื่นในเข้ามาช่วยในการจัดการชีวิตที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนได้ ซึ่งแตกต่างไปจากสังคมเกษตรกรรมในชนบทที่ความซับซ้อนในบทบาทหน้าที่ของคุณคนไม่ได้มากมายนัก ทำให้ชุมชนและเครือญาติคอยช่วยเหลือและจัดการปัญหาต่างๆ ได้ ความลำบากของชีวิตในเมืองของครอบครัวเดี่ยวในเครือ ยินจิง ได้สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์เดียวกันกับที่ปรากฏในสังคมไทย นั่นคือ การมองปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตทุกด้านทุกมิติด้วยความรู้สึกยาก เช่น การทำอาหารเป็นเรื่องยาก การขับรถเป็นเรื่องยาก หรือแม้แต่การเรียนหนังสือเองก็เป็นเรื่องยาก โลกทัศน์ต่อชีวิตในเมืองที่มองว่าชีวิตเต็มไปด้วยความยากนั้น ได้ถูกถ่ายทอดมาสู่ความรู้สึก “ตลก” ให้แก่ผู้อ่าน ผ่านเหตุการณ์ที่ตัวละคร เช่น มิซาเอะ หรือ คุณครุฑมีตีสากะ ไม่สามารถจัดการกับปัญหาความสลับซับซ้อนของชีวิตในเมืองที่ตนเองมองว่ายากต่อการจัดการได้ จนในที่สุดก็ทำให้ตนเองจัดวางตำแหน่งแห่งที่สับสนผิดพลาดและกลายเป็นความน่าขบขัน

4. บทสรุป

ความนิยมในการ์ตูนเครยอง ชินจิง ในสังคมไทยมิได้เกิดขึ้นมาลอยๆ โดยปราศจากบริบท

แวดล้อมในสังคมไทยรองรับ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนับตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2530 เรื่อยมา มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบทที่มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมบริโภคนิยมที่เริ่มถือกำเนิดขึ้นจากในเมืองได้แพร่ขยายเข้าไปสู่ชนบทจนทำให้เส้นแบ่งระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบทพร่าเลือน ท่ามกลางความพร่าเลือนดังกล่าวนี้ความรู้สึก “ตลก” ของคนในสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความตลกที่อยู่บนฐานของความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท เช่น ความ “โง่” ความ “ประหลาด” เปลี่ยนไปสู่ความตลกที่มาจากสภาพการณ์ที่ไม่สามารถจัดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ การเปลี่ยนแปลงความรู้สึก “ตลก” ดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่มีการนำเอาการ์ตูนเครยอง ชินจิงมาแปลและพิมพ์เป็นภาษาไทย ซึ่งก่อนหน้านี้การ์ตูนที่มีลักษณะเนื้อหาถึงเสียดสีสังคม และเล่นกับความรู้สึกไม่ลงร่องลงรอยของตัวละครกับบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของตนเอง ไม่เคยถูกนำมาเผยแพร่ในสังคมไทย การ์ตูนเครยอง ชินจิงจึงตอบรับความรู้สึก “ตลก” ชุดใหม่ของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

ในแง่ของเนื้อหาของการ์ตูนเอง ก็มีหน้าที่ทำให้เครยอง ชินจิงได้รับความนิยมสูง เนื่องจากเป็นเนื้อหาที่สัมพันธ์อยู่กับประสบการณ์ตรงของผู้คนในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว การ์ตูนเครยอง ชินจิงจึงสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ใหม่ของคนไทยที่สำคัญ ซึ่งในการศึกษาชิ้นนี้ได้กล่าวถึง 2 ประเด็นหลัก คือ 1) โลกทัศน์ของผู้หญิง ที่เล็งเห็นว่าชีวิตตนเองมีอำนาจในการจัดการได้มากขึ้น และสามารถเป็นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเอง ดังในเนื้อหาก์ตูนที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทใหม่ของผู้หญิงในการเป็นพนักงานเงินเดือนในภาค

บริการต่างๆ และมีอำนาจการจับจ่ายที่สูงขึ้นผ่านระบบสินเชื่อ รวมถึงความพึงพอใจในการเลือกใช้ชีวิตสไตล์ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนสภาพสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่จำนวนผู้หญิงที่เข้ามาเป็นแรงงานภาคบริการและภาคธุรกิจมากขึ้น รวมถึงมีส่วนในการใช้บัตรเครดิตที่สูงขึ้น 2) โลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตในเมือง ซึ่งวางอยู่บนฐานของการเป็นครอบครัวเดี่ยวที่หลุดออกไปจากระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือชุมชน และกลายเป็นครอบครัวที่ใช้ชีวิตอยู่บนฐานของการพึ่งพาความสามารถเฉพาะทาง ท่ามกลางบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย

ของการใช้ชีวิตในเมืองทำให้บุคคลไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ และบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสม นำมาซึ่งโลกทัศน์ที่มองว่าชีวิตเต็มไปด้วยความยาก และสิ่งที่ไม่อาจจัดการได้

ความนิยมที่มีต่อการทุน เครยอน ชินจิง จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจวิเคราะห์ได้เพียงแค่แง่มุมทางด้านจิตวิทยา การสื่อสารมวลชน เท่านั้น หากแต่ยังต้องให้ความสำคัญกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งจะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในเหตุผล และปัจจัยต่างๆ ได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้นอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง (References)

- กาญจนา แก้วเทพ, สมสุข หินวิมาน, และคณะ. (2548) “ผู้หญิงทำงาน” ในสื่อมวลชนไทย. ใน อมรา พงศาพิชญ์ (บรรณาธิการ). เพศสถานะ และเพศวิถีในสังคมไทย (231-268). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). โชน, คาราบาว, น้ำเน่า และหนังไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2539). เศรษฐกิจไทยสมัยกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรีสิริน.
- วอลเดน เบลโล, เซียร์ คันนิงแฮม, และลี เค็ง ปอห์. (2542). โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. (2540). จากฟรอยด์...ถึง...ชินจิง: การ์ตูน เด็ก เซ็กซ์ และศีลธรรม. วารสารญี่ปุ่นศึกษา. ปีที่ 14 ฉบับที่ 2. 23-43.
- เสนาะ เจริญพร, (2548). ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทอง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2556). ความรู้สึกกับประวัติศาสตร์: ประวัติศาสตร์ความรู้สึก. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ). ด้วยรัก เล่มที่ 1 ปรัชญาและสาระของประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์. 129-174. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2557). *ประชาธิปไตย คนไทยไม่เท่ากัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). *Japanization*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: Openbooks.
- Yoshito Usui. (2540). *เครยอน ชินจิง 11* (สูนีย์ ตั้งตน แปล). กรุงเทพฯ: เนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป.

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษา ครั้งที่ 8 ประจำปี 2557*

ปิยวรรณ อัครราชันย์**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) รายงานการจัดประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8 และ (2) วิเคราะห์และประเมินผลการจัดงาน เพื่อทำความเข้าใจแวดวงวิชาการญี่ปุ่นศึกษาของประเทศไทยผ่านงานประชุมวิชาการ และใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการจัดงานต่อไป

สำหรับการจัดประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8 นี้ กำหนดหัวข้อเรื่องว่า “คล้ายปม: บทเรียนจากญี่ปุ่น” เพื่อทำความเข้าใจความขัดแย้ง และการคลี่คลายปมขัดแย้ง ผ่านกรณีศึกษาของญี่ปุ่น โดยมีคณะศิลปศาสตร์เป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดประชุมวิชาการ การประชุมนี้จัดขึ้นระหว่างวันที่ 18-19 ธันวาคม 2557 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

องค์ปาฐกรับเชิญมี 2 ท่าน คือ Prof. Dr. Keiichi TSUNEKAWA รองอธิการบดีของ National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) ปาฐกถาในหัวข้อ “Conflict and Democracy in Modern Japan” และ Prof. Dr. Takashi

MIYAKITA จาก Kumamoto Gakuen University ปาฐกถาในหัวข้อ “Japan’s Decades of Social Conflict and Community Governance”

สรุปผลการจัดประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8 ได้ดังนี้ (1) มีบทคัดย่อทั้งสิ้น 45 เรื่องที่ส่งเข้ามาเพื่อขอเสนอผลงาน ในจำนวนนี้มี 35 บทความที่ผ่านการคัดเลือกและมานำเสนอในการประชุมฯ (2) มีผู้เข้าร่วมงานประชุมวิชาการในครั้งนี้รวม 179 คน มีผู้ตอบแบบสำรวจจำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 35.2 ของผู้เข้าร่วม (3) ข้อมูลจากแบบสำรวจจำนวน 63 ชุดพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เป็นอาจารย์รุ่นใหม่ อายุระหว่าง 21-40 ปี สังกัดสถาบันอุดมศึกษา และมีความพึงพอใจระดับมากในการเข้าร่วมการประชุมวิชาการฯ ในครั้งนี้

คำ

สำคัญ

การประชุมวิชาการระดับชาติ, ญี่ปุ่นศึกษา, ความขัดแย้ง

* ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ และคุณเอกสิทธิ์ หนูนนท์ ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเขียนรายงานนี้

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ที่อยู่: 99 หมู่ 18 ถนนพหลโยธิน คลองหลวง ปทุมธานี 12121, อีเมล: asawapiya@hotmail.com

Report on the 8th National Conference of Japanese Studies 2014*

Piyawan Asawarachan**

Abstract

This article aims to: (1) portray the overall picture of the 8th Annual Conference of Japanese Studies; and (2) analyze the conference-related data in order to understand recent developments of Japanese studies in Thailand that could have managerial implications for the next conference.

Entitled “Conflict Resolution: Lesson Learned from Japan,” the 8th National Conference of Japanese Studies in Thailand was organized by the Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, and held during December 18 - 19, 2014 at the Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Tha Prachan Campus, Bangkok.

Two keynote speakers were invited: Prof. Dr. Keiichi TSUNEKAWA of the National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) giving the speech on “Conflict and Democracy in Modern Japan,” and Prof. Dr. Takashi MIYAKITA of Kumamoto Gakuen University

on “Japan’s Decades of Social Conflict and Community Governance.”

According to the data collected, 45 articles were submitted for preliminary examination, of which 35 were selected for conference presentation. The total number of participants was 179. Analysis results revealed that the majority of the 63 respondents (35.2% of total participants) was the rising generation of university lecturers aged between 21-40; they were satisfied with the outcome of this conference.

Key words

National Conference, Japanese Studies, Conflict

* I would like to express my deepest appreciation to Assoc. Prof. Tasanee Methapisit and Khun Ekasit Nunbhakdi for offering me valuable comments on this report.

** Department of Japanese, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Address: 99 Moo 18 Paholyothin Road, Klongluang, Pathumthani, e-mail: asawapiya@hotmail.com

1. บทนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย เป็นเวทีวิชาการระดับชาติที่ให้โอกาสผู้ทวิวิจัยด้านญี่ปุ่นศึกษาได้เสนอผลงานวิชาการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ติดตามความเคลื่อนไหว และแสวงหาความร่วมมือทางวิชาการ ทั้งในระดับบุคคล หน่วยงาน และระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่น

การประชุมวิชาการนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี¹ โดยมีสถาบันการศึกษาที่เป็นสมาชิกของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม โดยได้รับการสนับสนุนจากเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผ่านโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch Project)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) รายงานการจัดประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8 โดยสรุปเฉพาะข้อมูลสำคัญมาจาก “รายงานผลการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8”² และ (2) วิเคราะห์และประเมินผลการจัดงานจากแบบสำรวจ เพื่อทำความเข้าใจแวดวงวิชาการญี่ปุ่นศึกษาของประเทศไทยผ่านงานประชุมวิชาการฯ และใช้เป็นข้อมูลเพื่อปรับปรุงการจัดงานในครั้งต่อไป

2. ภาพรวมของการจัดประชุมวิชาการญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 8

ในการจัดประชุมวิชาการของสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ประจำปี 2557 นี้ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพดำเนินการจัด “การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8” ระหว่างวันที่ 18-19 ธันวาคม 2557 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ภายใต้หัวข้อ “คล้ายบม: บทเรียนจากญี่ปุ่น” โดยมีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจความขัดแย้ง รวมถึงการคลี่คลายบมขัดแย้งผ่านกรณีศึกษาของญี่ปุ่น ทั้งจากปาฐกถาและการนำเสนอผลงานทางวิชาการของนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

การประชุมวิชาการในครั้งนี ได้รับเกียรติจากองค์ปาฐก 2 ท่าน คือ Prof. Dr. Keiichi TSUNEKAWA รองอธิการบดีของ National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) ปาฐกถาในหัวข้อ “Conflict and Democracy in Modern Japan” และ Prof. Dr. Takashi MIYAKITA จาก Kumamoto Gakuen University ปาฐกถาในหัวข้อ “Japan’s Decades of Social Conflict and Community Governance”

ในส่วนของการนำเสนอผลงานทางวิชาการนั้น มีบทความที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิและมานำเสนอในการประชุมฯ ครั้งที่ 8 นี้ จำนวน 35 เรื่อง จากจำนวนที่ส่งเข้ามาทั้งหมด 45 เรื่อง โดยแบ่งเป็นผลงานนำเสนอด้านภาษาวรรณคดี วัฒนธรรม และการศึกษารวม 21 เรื่อง และผลงานนำเสนอ ด้านเศรษฐกิจและการเมือง จำนวน 14 เรื่อง

¹ การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษา จัดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2550 โดยเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย (Japanese Studies Network Thailand: JSN-Thailand) ภายใต้ชื่อ “การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย” และได้กลายเป็นกิจกรรมทางวิชาการที่จัดเป็นประจำทุกปี เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยได้จดทะเบียนเป็น “สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย” ในปี พ.ศ. 2555 ดังนั้นการจัดประชุมวิชาการตั้งแต่ครั้งที่ 6 จึงใช้ชื่อ “การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย”

² รายงานดังกล่าว คณะกรรมการจัดงานการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8 คณะศิลปศาสตร์ ได้จัดทำขึ้น และนำเสนอต่อคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

ในจำนวนบทความด้านเศรษฐกิจและการเมืองนั้น มี 5 บทความที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ “ความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นหัวข้อหลักของการประชุมฯ จึงแยกการนำเสนอเป็นห้องสังคมนาสาตร์ “ความขัดแย้ง” และมีผลงานที่นำเสนอประเด็นความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

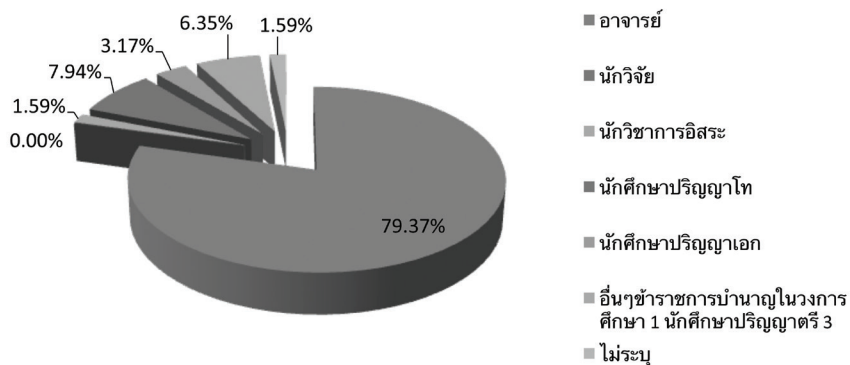
สำหรับจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมวิชาการในครั้งนี้ มีทั้งหมด 179 คน และมีผู้ตอบแบบสำรวจกลับมาทั้งสิ้น 63 ชุด ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 35.2 ของจำนวนทั้งหมด โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

3. ผลจากแบบสำรวจความคิดเห็น

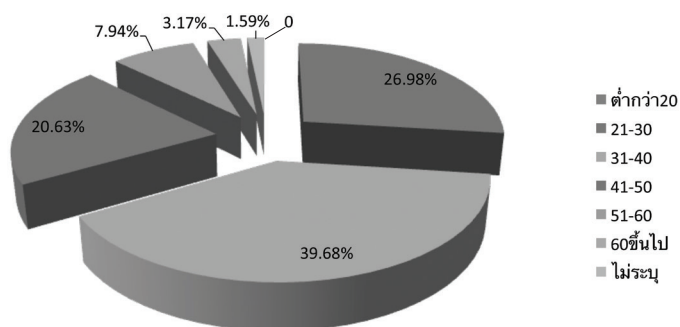
ในการประชุมครั้งนี้ได้ทำแบบสำรวจความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เข้าร่วม ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสมาคมฯ และส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการประชุมวิชาการครั้งที่ 8 โดยแจกแบบสำรวจทั้ง 2 วัน มีจำนวนผู้ตอบแบบสำรวจ รวม 63 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแบบสอบถามมีดังนี้

3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสำรวจ

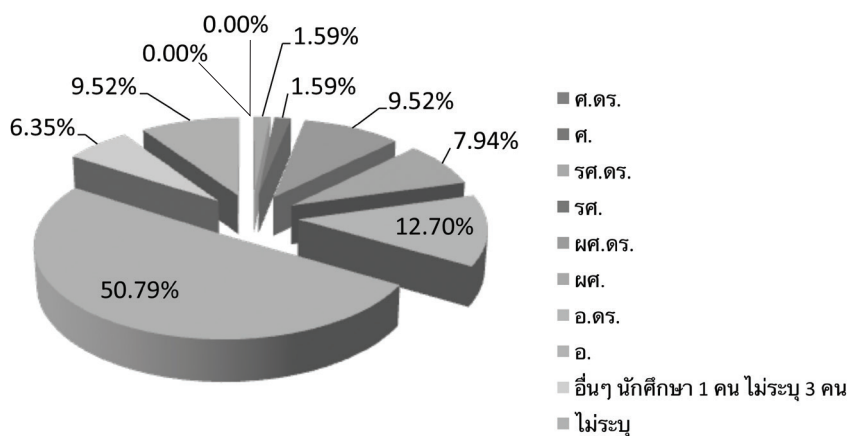
ข้อมูลจากแบบสำรวจพบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 65.08) ทำงานเป็นอาจารย์ (ร้อยละ 79.37, ดูรายละเอียดในแผนภูมิ 1) สังกัดสถาบันอุดมศึกษา (ร้อยละ 85.71) จบการศึกษาระดับปริญญาโท (ร้อยละ 44.44) มีอายุระหว่าง 21-40 ปี (ร้อยละ 66.66) ข้อเท็จจริงดังกล่าวสะท้อนว่าผู้ตอบแบบสำรวจนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการรุ่นใหม่ ทั้งในด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ โดยในด้านวัยวุฒิ นั้น มีนักวิชาการที่มีอายุระหว่าง 21-40 มีจำนวนสูงถึงร้อยละ 66.66 โดยแยกเป็นช่วงอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 39.68 และอายุระหว่าง 21-30 ปี ร้อยละ 26.98 ในขณะที่มีผู้เข้าร่วมที่อายุสูงกว่า 60 ปีขึ้นไปเพียงร้อยละ 3.17 เท่านั้น (ดูรายละเอียดในแผนภูมิ 2) ในด้านคุณวุฒิ กึ่งหนึ่งของอาจารย์ที่ตอบแบบสำรวจนี้ยังไม่มีตำแหน่งวิชาการ (ร้อยละ 50.79, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในแผนภูมิ 3) และร้อยละ 44.44 จบการศึกษาระดับปริญญาโท (ดูรายละเอียดในแผนภูมิ 4)

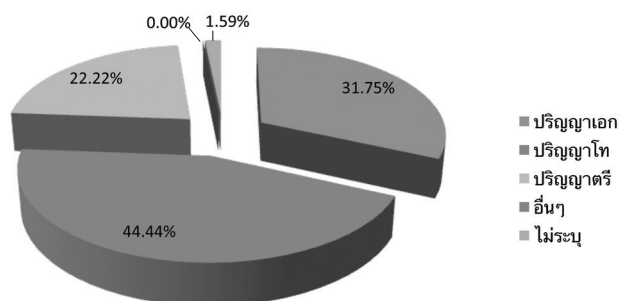
แผนภูมิ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจ จำแนกตามสถานภาพ

แผนภูมิ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจ จำแนกตามช่วงอายุ

แผนภูมิ 3 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจ จำแนกตามตำแหน่งทางวิชาการ

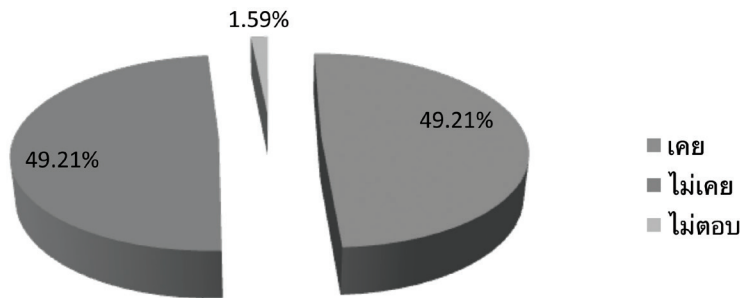
แผนภูมิ 4 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสำรวจ ระดับการศึกษา

3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสมาคมฯ

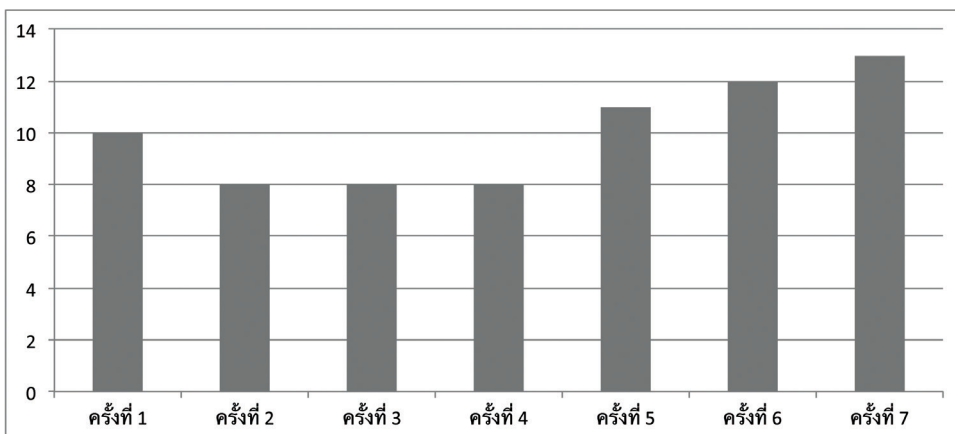
ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.71) รู้จักสมาคมฯ และคิดว่ากิจกรรมของสมาคมฯ เป็นประโยชน์สำหรับตนเอง (ร้อยละ 98.41) และมีความสนใจสมัครเป็นสมาชิกของสมาคมฯ

นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสำรวจที่เข้าร่วมงานประชุมวิชาการครั้งที่ 8 นี้ มีทั้งผู้ที่เคยเข้าร่วมงานประชุมวิชาการของสมาคมฯ ในครั้งก่อนๆ และผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมเลยเป็นจำนวนใกล้เคียงกัน (ดูแผนภูมิ 5) โดยผู้ที่เคยเข้าร่วมงานประชุมวิชาการของสมาคมฯ นั้นส่วนใหญ่เข้าร่วมในการประชุม

ครั้งที่ 5 (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต) ครั้งที่ 6 (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) และครั้งที่ 7 (มหาวิทยาลัยนเรศวร) (ดูรายละเอียดในแผนภูมิ 6) และจากการเข้าร่วมการประชุมในครั้งที่ 8 นี้ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.30) สนใจที่จะเข้าร่วมการประชุมวิชาการของสมาคมฯ ในครั้งต่อไป ซึ่งจากข้อมูลข้างต้น สามารถตีความได้สองนัย กล่าวคือ ผู้ที่เคยเข้าร่วมการประชุมวิชาการฯ มีอัตราการเข้าร่วมซ้ำเพียงครั้งหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การประชุมวิชาการฯ มีแนวโน้มขยายตัวเปิดรับนักวิชาการรุ่นใหม่และผู้สนใจผู้ป็นศึกษาในอัตราสูง

แผนภูมิ 5 จำนวนและร้อยละของผู้ที่เคยเข้าร่วมงานประชุมวิชาการผู้ป็นศึกษา

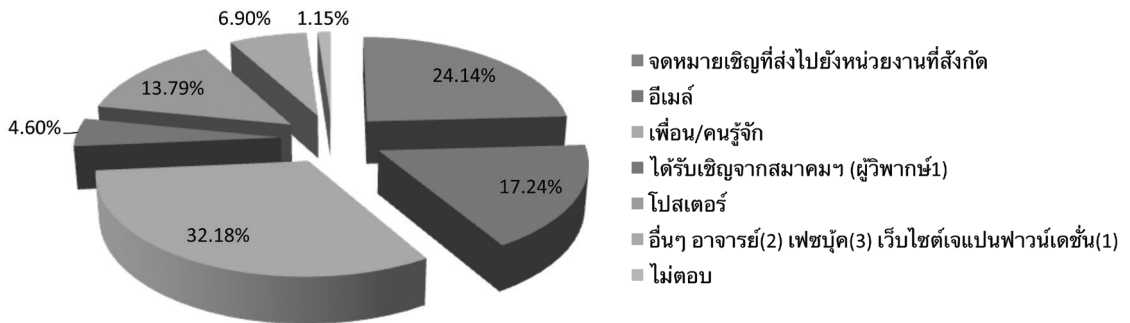

แผนภูมิ 6 กราฟแสดงการประชุมวิชาการที่เข้าร่วม (เลือกตอบได้หลายข้อ)

3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับงานประชุมวิชาการ

ข้อมูลจากแบบสำรวจ พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ทราบข่าวการจัดงานจากเพื่อนหรือคนรู้จักมากที่สุด (ดูรายละเอียดในแผนภูมิ 7) และเข้าร่วมงานทั้ง 2 วัน โดยจำนวนผู้เข้าฟังในหัวข้อสังคมศาสตร์ และภาษาศาสตร์มีจำนวนเท่ากัน

ผู้ตอบแบบสำรวจ คิดว่าได้ความรู้ในระดับ “ดีมาก” จากองค์ปาฐก และการเข้าฟังการนำเสนอผลงานในที่ประชุม และได้รับความรู้ในระดับ “ดี” จากเอกสารการประชุม และผู้เข้าร่วมฯ คิดว่าการเข้าประชุมได้รับประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายวิทยุบัณฑิตศึกษาในระดับ “ดีมาก”(ดูรายละเอียดในตาราง 1)

แผนภูมิ 7 แหล่งข้อมูลข่าวการจัดงาน (เลือกตอบมากกว่า 1)

ตาราง 1 ประโยชน์ที่ได้รับในการเข้าร่วมประชุมวิชาการครั้งที่ 8

หัวข้อ	ดีมาก (4)	ดี (3)	พอใช้ (2)	ปรับปรุง (1)	ไม่ตอบ
(1) ความรู้จากเสวนาโดยองค์ปาฐก	50.8%	30.2%	9.5%	0.0%	9.5%
(2) ความรู้จากหัวข้อที่นำเสนอในการประชุม	52.4%	41.3%	4.8%	0.0%	1.6%
(3) ความรู้จากเอกสารการประชุม	39.7%	44.4%	14.3%	0.0%	1.6%
(4) การสร้างเครือข่ายของคนในวงการวิทยุบัณฑิตศึกษา	57.1%	34.9%	6.3%	0.0%	1.6%

ด้านความเหมาะสมในการจัดประชุมวิชาการ ทั้งในเรื่องของวันเวลาในการจัดงาน ระยะเวลาในการจัดงาน สถานที่ อาหารและเครื่องดื่ม รวมถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในงานประชุมวิชาการนั้น ได้รับการประเมินจากผู้ตอบแบบสำรวจเกินครึ่งในระดับ “ดีมาก”

ในส่วน of ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ผู้ประเมินเขียนความเห็นได้โดยอิสระ สามารถสรุปเป็นเรื่องที่เหมาะสมควรปรับปรุง และเรื่องที่ได้รับการชื่นชม ดังนี้
เรื่องที่เหมาะสมควรปรับปรุง แยกได้เป็น 2 ส่วนคือ
(1) ด้านบริการ
เครื่องเสียงไมโครโฟนได้ยินไม่ชัดเจน สถานที่สำหรับจัดรถไม่เพียงพอ ควรเสริมกระดาษชำระในห้องน้ำ เป็นต้น

(2) ด้านการดำเนินงานประชุม มีข้อเสนอที่น่าสนใจ ดังนี้

- ควรเพิ่มภาษาอังกฤษในหัวข้องานวิจัย และเอกสารกำหนดการประชุม

- รูปแบบการดำเนินรายการ น่าจะมีอาจารย์ผู้มีอาวุโสและประสบการณ์พอสมควรเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ สรุปประเด็นหรือบางครั้งอาจให้ความเห็น มากกว่าให้นักศึกษาดำเนินรายการ โดยทำหน้าที่ควบคุมเวลาการนำเสนอเท่านั้น

- น่าจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมฟังการนำเสนอได้แสดงความคิดเห็นด้วย หากมีเวลาที่ยืดหยุ่นได้

เรื่องที่ได้รับการชื่นชมในการประชุมวิชาการในครั้งนี้ คือ

(1) เริ่มงานตรงเวลาและรักษาเวลาในแต่ละช่วงได้ดี

(2) การควบคุมการดำเนินการประชุมได้กระชับ การนำเสนอเป็นไปตามกำหนดการทำให้สามารถเข้าฟังห้องต่างๆ ได้สะดวก

คณะผู้จัดการประชุมฯ ขอรับคำแนะนำต่าง ๆ จากผู้เข้าร่วมการประชุม นำเสนอให้แก่คณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาฯ ทราบเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาปรับปรุงการดำเนินงานในการประชุมครั้งต่อไป

4. บทสรุป

จากจำนวนผู้เข้าร่วมงานประชุมวิชาการฯ ทั้งสองวันจำนวน 179 คน ทางคณะผู้จัดประชุมฯ ได้รับแบบสำรวจความคิดเห็นกลับคืนมาจำนวน 63 ชุด คิดเป็นร้อยละ 35.2 ของผู้เข้าร่วมทั้งหมด แม้จะไม่สามารถวิเคราะห์ภาพรวมของการประชุมวิชาการได้ทั้งหมด แต่พอจะเห็นภาพว่า หนึ่งในสามของผู้เข้าร่วมการประชุมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21-40 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ทำงานเป็นอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา และครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสำรวจยังไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นการเข้าร่วมของนักวิชาการรุ่นใหม่ทั้งในด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ นอกจากนี้ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่เห็นว่าการประชุมวิชาการของสมาคมฯ เป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ได้รับความรู้ทั้งจากปาฐกถา การนำเสนอผลงานในที่ประชุม และเอกสารการประชุม รวมทั้งยังสนใจสมัครเป็นสมาชิกของสมาคมฯ ด้วย จึงคาดว่านักวิชาการกลุ่มนี้จะเป็นกำลังสำคัญให้กับสมาคมฯ และแวดวงวิชาการญี่ปุ่นศึกษาต่อไป

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับการเตรียมบทความต้นฉบับ

วารสาร jsn Journal เปิดรับบทความวิชาการหรือบทความวิจัยต้นฉบับจาก อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ที่ทำงานวิชาการเกี่ยวกับ ศึกษาศาสตร์ บทความที่ส่งมายังกองบรรณาธิการเพื่อรับการพิจารณาสำหรับตีพิมพ์ต้องเป็นต้นฉบับที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น บทความอาจเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ รูปแบบของการจัดเตรียมบทความจะต้องเป็นไปตามแนวทางของวารสาร ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร บทความจะต้องผ่านการอ่านและการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ หรือ ผู้รู้เสมอกัน ด้วยระบบปกปิดชื่อ หนึ่งบทความจะมีผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอย่างน้อย 2 ท่าน

แนวทางการจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความต้นฉบับที่จะเสนอเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ควรมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 โดยจัดหน้ากระดาษด้วยขนาดมาตรฐาน บทความต้นฉบับจะประกอบด้วย 4 ส่วน

ส่วนที่หนึ่ง (หน้าแรก) ระบุ ชื่อบทความ ชื่อ-สกุลผู้เขียน สังกัด บทคัดย่อ คำสำคัญ 3-5 คำ และเชิงอรรถที่ระบุชื่อ ที่อยู่ และอีเมลที่ติดต่อของผู้เขียนเป็นภาษาไทย

ส่วนที่สอง (หน้าที่สอง) มีรายละเอียดเหมือนในหน้าแรกทุกประการ โดยเขียนเป็นภาษาอังกฤษ

ส่วนที่สาม (ตั้งแต่หน้าที่สามเป็นต้นไป) เป็นเนื้อหาของบทความโดยเรียงลำดับตามมาตรฐานปกติของการเขียนบทความ ทั้งนี้ ผู้เขียนควรใช้ตัวเลขอารบิกในการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทความในส่วนของบทนำจนถึงบทสรุป

ส่วนที่สี่ เอกสารอ้างอิงหรือภาคผนวก (ถ้ามี) ให้เขียนต่อท้ายจากบทสรุปตามลำดับโดยไม่ต้องใช้ตัวเลขในการเรียงลำดับ การจัดทำเอกสารอ้างอิงให้ใช้ระบบ APA (American Psychological Association)

รูปแบบของการนำเสนอ

การเตรียมต้นฉบับบทความให้มีระยะห่างระหว่างบรรทัด single space กรณีตัวอักษรภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวอักษร Th Sarabun PSK/Th Sarabun New ขนาดของตัวอักษรที่ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. ชื่อบทความ: ตัวเข้ม ขนาด 20 พอยท์
2. ชื่อ-สกุลของผู้เขียน: ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์ (สังกัดของผู้เขียน: ตัวเอียง ขนาด 16 พอยท์)
3. บทคัดย่อ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 10 บรรทัด)
4. คำสำคัญ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 5 คำ)
5. หัวเรื่อง: ระดับต้น (เช่น 1.XXX, 5.XXX, เอกสารอ้างอิง, ภาคผนวก) ตัวเข้ม ขนาด 18 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1, 2.1.3) ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1.1 2.1.3) ตัวเข้มขนาด 16 พอยท์
6. เนื้อหา: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
7. เียงอรรถในหน้าแรกและหน้าที่สอง: ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ (มีสองส่วน)
 - * รายละเอียดบางประการที่ผู้เขียนต้องการระบุเกี่ยวกับบทความ กิตติกรรมประกาศ ฯลฯ
 - ** ระบุตำแหน่งทางวิชาการหรือตำแหน่งอื่นของผู้เขียนบทความ ที่อยู่และ e-mail ดังตัวอย่างต่อไปนี้ รองศาสตราจารย์ ดร... , ที่อยู่:, e-mail:
8. เียงอรรถในเนื้อหาบทความ: เขียนไว้ในแต่ละหน้า ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ เรียงลำดับด้วยตัวเลขอารบิก
9. ตาราง: ตัวเข้มหรือตัวปกติ ขนาดไม่เกิน 16 พอยท์ (ตามความเหมาะสม)
10. เอกสารอ้างอิง: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
11. ภาคผนวก: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
12. หากมีความจำเป็นต้องใช้ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นให้ใช้ MS Mincho ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่ใช้โดยทั่วไปในเนื้อหาให้มีขนาด 10.5 พอยท์ หากเป็นการใช้ภาษาญี่ปุ่นในส่วนอื่นๆ ของบทความให้ปรับขนาดตามความเหมาะสมโดยยึดถือหลักเกณฑ์ข้างต้น

ตารางและภาพ

ผู้เขียนจะต้องเรียงลำดับตารางและภาพโดยใช้ตัวเลขอารบิก (เช่น ตารางที่ 1 ภาพที่ 2) และต้องระบุชื่อตารางและภาพหลังตัวเลขด้วย ชื่อตารางกำกับไว้เหนือตาราง ชื่อแผนภูมิ รูปภาพ กำกับไว้ใต้ภาพ ขนาดของตัวอักษรในตารางและภาพใช้ตามหลักเกณฑ์ข้างต้นโดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความสวยงาม และลักษณะของเนื้อหา ต้องระบุแหล่งที่มาของตารางและภาพให้ครบถ้วน หากเป็นผลการศึกษาหรือเรียบเรียงโดยผู้เขียน ให้ระบุด้วย เช่น คำนวณ/เรียบเรียง/สรุปโดยผู้เขียน

การอ้างอิงในเนื้อหาและรายการเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิงในเนื้อหาให้ระบุชื่อสกุลของผู้เขียน ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้า ภายในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น กรณีหนังสือ บทความในวารสาร หรือรายงานวิจัย (อ้างศักดิ์อายุวัฒน์, 2547, น. 20) หรือ (Feuchtwanger, 2002, p. 99) กรณีหนังสืออ้างอิง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) หรือ (Merriam-Webster's collegiate dictionary, 1993, p. 125) กรณีเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (ชวนะภวานันท์, 2548) หรือ (Lesley University, 2005)

ในการจัดทำรายการเอกสารอ้างอิงขอให้ใส่ใจใน 4 หัวข้อต่อไปนี้ 1) การเรียงลำดับเอกสารอ้างอิงตามพจนานุกรม 2) การใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่างๆ และการเว้นวรรค 3) การใช้ตัวอักษรใหญ่ หรือ เล็ก และ 4) การขีดเส้นใต้ ข้อมูลพื้นฐาน และตัวอย่าง กรณีการอ้างอิงที่ใช้กันทั่วไปกรุณาดูตามตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง (Examples of References list) ด้านล่างสำหรับรายละเอียดอื่นๆ ขอให้ศึกษาจาก *American Psychological Association (APA) 6th edition style Examples*. from www.edu.au/tutorials/citing/apa-a4.pdf.

Criteria and guidelines for preparing the original copy of an article

The “jsn Journal” welcomes original academic articles or research papers written by professors, scholars, researchers, students, and private persons that are working in the area of Japanese studies. The articles to be submitted to the editor’s office consideration to be published must not have been published before and also must not be subject to the consideration process for publication in other journals or media. The article may be written in Thai or English, and must be written in the format provided by the Journal. Before the article is approved, it will be read and assessed by an expert in the field of knowledge pertaining to the article, with the assessment method being the double-blind reviewer system.

Preparing the article

The article to be considered for publication in the Journal should not be longer than 20 pages (A4) with standard page layout. The original copy must consist of three sections. The first section (first page) contains the name of the article, first and last name of the author, his/her affiliation, the abstract, keywords, and a footnote in the Thai language. The second section (second page) contains the same information as in section 1, but in English. The third section (from the third page onwards) is the main part of the article written in the standard order for article composition. The author should number the paragraphs from the preface to the conclusion using Arabic numerals in sequence. If there is a reference list or appendix, it should be attached at the end of the conclusion without being numbered. The reference list must comply with APA (American Psychological Association) format.

Presentation format

The article must be written using single-space format, and Th Sarabun PSK or Th Sarabun New must be used as the font type for both the Thai and English languages. The sizes of the fonts are as follows:

1. **Name of the article:** 20 point size.
2. **First and last name of author:** 16 point in bold (affiliation: 16 point in italics).
3. **Abstract:** normal font, 16 point (maximum 10 lines).
4. **Keywords:** normal font, 16 point (maximum 5 words).
5. **Headings:** first level (i.e. 1.xxx, 5.xxx. reference list, and appendix), 18 point in bold, second level and so on (i.e. 1.1, 2.1.3), 16 point in bold.
6. **Main content:** normal font, 16 point.
7. **Footnotes in the first and second pages:** normal font, 12 point (there are 2 possible types of footnotes):
 - a. *Information that the author wishes to add about the article such as acknowledgements.
 - b. **Specifying academic titles or other titles of the author, an address, and an e-mail by following this format:
Associate Professor (Dr.)....., Contact Address:, e-mail:
8. **Footnotes in the main content:** written in each page in normal 12 point font in Arabic number sequence.
9. **Table:** bold or normal font, not larger than 16 point (as suitable).
10. **Reference list:** Reference list: normal font, 16 point.
11. **Appendix:** normal font, 16 point.
12. **Others:** If Japanese characters are required, the author must select MS Mincho font. The size of the Japanese characters used generally in the main content is 10.5 point (same size as 16-point Th Sarabun PSK or Th Sarabun New characters). If Japanese characters appear in other parts of the article, their size should be adjusted to the most suitable size by following the aforementioned criteria.

Tables and figures

The author must place tables and figures in Arabic numerical sequence (i.e. Table 1, Figure 2) and specify the name of the table and figure after the number. The table label should be set to appear above the table and the figure label is set to appear below the figure. The font size in the table and figure should follow the aforementioned criteria and according to the suitability, appearance, and style of the content. The complete source of a table and figure must be included. If it is the work of the author, the source must be entered as “Calculated/written/summarized by the author.”

Citation in text and References list

The citations in text and references list should give readers enough information to locate each source. To refer to the content, the first and last name of the author must be detailed, followed by the year of publication and the relevant page number in parentheses. For instance, in the case of a book, article in a journal, or a research paper: (อึ้งวักดี อายุวัฒน์, 2547, น. 20) or (Feuchtwanger, 2002, p.99). In the case of a reference book: (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) or (Merriam-Webster’s collegiate dictionary, 1993, p.125). And in the case of an e-document (ชวนะ ภวภานันท์, 2548) or (Lesley University, 2005).

When compiling a reference list, please pay particular attention to the following: 1) sequence; 2) punctuation and spacing; 3) capitalization; and 4) underlining. This guide covers basic information and examples for the most common types of citations. For full information, please consult *American Psychological Association (APA) 6th edition style Examples*. from www.edu.au/tutorials/citing/apa-a4.pdf.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง (Examples of References list)

หนังสือ (Books)

- อรรถยา สุวรรณระดา. (2555). *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Wood, E. W., Jr. (2006). *Worshipping the myths of World War II: Reflections on America's dedication to war*. Washington, DC: Potomac Books.
- Rogers, T. T., & McClelland, J. L. (2004). *Semantic cognition: A parallel distributed processing approach*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Oguma, E. (1995). *Tanitsu minzoku banashi no kigen: "Nihonjin" no jigazou no keifu* [The myth of the homogeneous nation: Genealogy of "Japanese people's" self-portrait]. Tokyo: Shinyo Sha.
- 小熊 英二 (1995). 『単一民族話の起源<日本人>の自画像の系譜』. 東京: 新曜社.

หนังสือแปล (Translated books)

- ฟูอิโตะ ชิโมยามะ. (2553). *รู้ไว้ ก่อนใช้ชีวิตที่ญี่ปุ่น* [The Rules of Living in Japan] (ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม สสท. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ.2008)
- Oguma, E. (2002). *A genealogy of 'Japanese' self-images* (D. Askew, Trans.). Melbourne: Trans Pacific Press. (Original work published 1996)
- ホワイト, W.F. (2000).『ストリート・コーナー・ソサエティ』[Street corner society] (奥田道大, 有里典三 訳), 東京: 有斐閣.(原著1993年)

บทความในหนังสือที่มีบรรณาธิการ (Article in an edited book)

- สุมิตร คุณานุกร. (2520). การวางแผนการสอน ในไฟทิวรี สีนลาร์ตัน (บรรณาธิการ), *คู่มืออาจารย์ด้านการเรียนการสอน*. (น. 58-69). กรุงเทพฯ: หน่วยพัฒนาคณาจารย์ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Gill, M. J., & Sypher, B. D. (2009). Workplace incivility and organizational trust. In P. Lutgen-Sandvik & B. D. Sypher (Eds.), *Destructive organizational communication: Processes, consequences, and constructive ways of organizing* (pp. 53–73). New York, NY: Taylor & Francis.

砂川有里子(2013)。「コーパスを活用した類義語研究—複合辞「ニツレテ」と「ニシタガッテ」—」藤田保幸(編), 『形式語研究論集』(35-60). 大阪:和泉書院.

บทความในวารสาร (Journal articles)

ประมุข สัจจิตะ. (2541). ปัญหาและแนวทางแก้ไขเศรษฐกิจไทย. *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 19 (2), 34-39.

Carlson, L. A. (2003). Existential theory: Helping school counselors attend to youth at risk for violence. *Professional School Counseling*, 6(5), 10-15.

Landman, Fred (1989a). Groups, I. *Linguistics and Philosophy*, 12 (5), 559-605.

Landman, Fred (1989b). Groups, II. *Linguistics and Philosophy*, 12 (6), 723-744.

หมายเหตุ: กรณีที่อ้างอิงหลายบทความจากผู้เขียนคนเดียวกันให้กำกับที่หลังปีด้วยอักษร a b c ตามลำดับ

坂本正(1993)。「英語話者における『て形』形成規則の習得について」『日本語教育』80: 125-135.

รายงานวิจัย รายงานของรัฐบาล (Research Reports, Government Reports)

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. (2535). *การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กทำงาน* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Heart, Lung, and Blood Institute. (2003). *Your guide to lowering blood pressure*. (NIH Publication o. 03-5232). Retrieved from http://www.nhlbi.nih.gov/health/public/heart/hbp/hbp_low/hbp_low.pdf

Ministry of Foreign Affairs. (1997, June 12). Peru jiken choosa iinkai no hokoku ni tsuite no Ikeda Gaimu Daijin no kishakaiken [Press interview with Foreign Minister Ikeda on the report of the investigation committee on the Peru Incident]. Ministry of Foreign Affairs, Japan. Retrieved from <http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/hoka/peru/index.html>

สื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ (Computer Software, Databases and Websites)

ชวนะ ภวภานันท์. (2548). ธุรกิจสปาไทยนำก้าวไกลไปกว่านี้. ค้นจาก

<http://www.businessgai.co.th/content.php?data=407720-opinion>

Lesley University. (2005). Basic APA format for citing print materialist media.

Retrieved from <http://lesley.edu/library/guide/citation>

文化庁 (2002). 「国語表記の基準 常用漢字表記」, 国語施策情報システム. <http://www.bunka.go.jp/kokugo/main.asp?-fl=list&id=1000003929&clc=1000000068>

ไม่มีชื่อผู้แต่ง (No authors)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. (2546). กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์.

More jobs waiting for college grads. (1986, June 17). Detroit Free Press, pp. 1A, 3A.

สำนักงานกองบรรณาธิการ (Editorial office of jsn Journal)

Room 606, Faculty of Political Sciences, Thammasat University,
Pranakorn, Phraborom Maha Ratchawang, Bangkok 10200, Thailand
Tel. Fax. 02-221-2422

URL: jsat.or.th

e-mail: jsn.jsat@gmail.com

ญี่ปุ่น: สิทธิและเสรีภาพ (ใหม่) จำกัด?

JAPAN: (UN)LIMITED RIGHT AND LIBERTY?

ฟรี! ค่าลงทะเบียน
ผู้นำเสนอผลงาน
จะได้รับการสนับสนุน
ค่าที่พักและค่าเดินทาง

การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 9

17-18
ธันวาคม

2558
ณ โรงแรม
เซ็นทาราหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

ภาษา วรรณคดี เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
สังคม การเมือง การศึกษา สิ่งแวดล้อม

ผู้สนใจสามารถดาวน์โหลดแบบฟอร์มได้ที่

<http://www.jsat2015.com>
✉ jsat2015@gmail.com ☎ 0 7331 3928-50 ต่อ 3053

JSAT

จัดโดย สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

สนับสนุนโดย

เจแปนฟาวน์เดชั่น

สำนักงานกงสุลวัฒนธรรมการวิจัย

JSAT 2015

การประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษา ในประเทศไทย ครั้งที่ 9 ประจำปี 2558 จัดโดย สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย (สญศท)

สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยจัดการประชุมวิชาการเป็นประจำทุกปีโดยมีกิจกรรมปาฐกถาพิเศษ เวทีสัมมนา และการเสนอผลงานวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษา และในปี 2558 นี้จะจัดในวันที่ 17-18 ธันวาคม

หัวข้อเรื่อง: “ญี่ปุ่น: สิทธิและเสรีภาพ (ไม่) จำกัด”

สถานที่: โรงแรมเซ็นทาราหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เจ้าภาพร่วมจัด: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
กำหนดเวลาปิดรับบทความรอบขยายเวลา ดังนี้

30 มิถุนายน 2558 ปิดรับบทความย่อ (รอบขยายเวลา)

31 กรกฎาคม 2558 แจ้งผลการคัดเลือก (รอบขยายเวลา)

30 กันยายน 2558 ปิดรับบทความฉบับสมบูรณ์ (รอบขยายเวลา)

17-18 ธันวาคม 2558 นำเสนอบทความ

บทความวิจัยที่นำเสนอต้องไม่เคยเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน บทความที่ส่งเข้ามาจะได้รับการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน รับเฉพาะบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษเท่านั้น ผู้นำเสนอสามารถเลือกนำเสนอเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ผลงานที่นำเสนอที่ผ่านการคัดเลือกจะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในเอกสารหลังการประชุมวิชาการ หรือ ในวารสาร jsn Journal

สมาคมฯ จึงใคร่ขอเชิญชวนนักวิจัย นักวิชาการ และ นักศึกษาที่สนใจส่งบทความเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา ในสาขา เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ภาษา วรรณคดี การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หรือสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ติดต่อสอบถามได้ที่

อีเมล: jsat2015@gmail.com

สามารถดาวน์โหลดแบบฟอร์มใบสมัครได้ที่เว็บไซต์สมาคมฯ URL: jsat.or.th หรือ www.jsat2015.com

จัดโดย

JSAT

สนับสนุนโดย

The 9th National Conference of Japanese Studies 2015

Organized by Japanese Studies Association of Thailand (JSAT)

Japanese Studies Association of Thailand annually organizes a conference on a specific theme. The conference program will feature a keynote speech, panel discussions, and academic presentations. In 2015, the conference is scheduled for 17-18 December.

Theme: Japan: (un) Limited Rights and Liberty ?
Place: Centara Hotel Hatyai, Songkla Province
Host Institution: Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

Submission Deadline Extension:

30 June 2015 Abstract Submission Deadline (Extended)
31 July 2015 Notification of Accepted Paper (Extended)
30 September 2015 Full Paper Submission Deadline (Extended)
17-18 December 2015 Oral Presentation

The conference accepts manuscripts of original research that has not been published anywhere else. All submitted papers will be reviewed by a minimum of two reviewers. The conference accepts full paper in Thai and English only. Presenters are allowed to present their papers in Thai or English. Selected papers will be published in the proceedings of the conference or in the “jsn Journal”.

We invite abstract submissions for a research-based paper related to Japan in any relevant area: economy, society, politics, language, literature, education, culture, environment or other related areas.

For further information please contact us:

e-mail: jsat2015@gmail.com

The abstract submission form can be downloaded at URL: jsat.or.th or www.jsat2015.com

Co-organized by:

JSAT

Supported by:

JSAT

ใบสมัครสมาชิก
สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

ห้อง 606 ชั้น 6 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์/โทรสาร 02-221-2422

ข้าพเจ้า (นาย,นาง,นางสาว)ตำแหน่งทางวิชาการ.....

Name (In English)

วัน เดือน ปีเกิด..... หมายเลขบัตรประชาชน

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....มือถือ.....อีเมล.....

หน่วยงานตำแหน่ง.....

ที่อยู่หน่วยงาน.....

.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

บุคคลที่สามารถติดต่อได้ กรณีที่ไม่สามารถติดต่อท่านได้

ชื่อ-นามสกุล.....เบอร์โทรศัพท์.....อีเมล.....

เพื่อนสมาชิกสมาคมฯ ที่รู้จัก (ถ้ามี) คือ

1..... 2.....

ข้าพเจ้าขอสมัครเป็นสมาชิกประเภท

() สามัญรายปี (200 บาทต่อปี) () สามัญตลอดชีพ (2,000 บาท)

() วิสามัญ (100 บาทต่อปี) () สถาบัน (200 บาทต่อปี หรือ ตลอดชีพ 2,000 บาท)

 หลักฐานประกอบการสมัคร สำเนาบัตรประชาชน/เอกสารรับรองสถาบัน ข้าพเจ้าได้อ่านและยอมรับเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกสมาคมฯ

ลงชื่อ.....ผู้สมัคร

(.....)

วันที่...../...../.....

หมายเหตุ 1. การสมัครเป็นสมาชิกสมาคมฯ จะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อเป็นไปตามเงื่อนไขของสมาคมฯ

2. เมื่อมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหารพิจารณารับท่านเป็นสมาชิกแล้ว ท่านจะได้รับการติดต่อ

ให้มาชำระค่าลงทะเบียนสมัครสมาชิกและค่าบำรุงรายปี/ตลอดชีพ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนนี้เฉพาะเจ้าหน้าที่สมาคมฯ

ได้รับการพิจารณาให้เป็นสมาชิกสมาคมฯ ประเภท () สามัญรายปี () สามัญตลอดชีพ () วิสามัญ () สถาบัน

จากการประชุมคณะกรรมการบริหารฯ ครั้งที่...../..... เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จค่าลงทะเบียน...../.....ลงวันที่...../...../.....

ลงชื่อ.....นายทะเบียน

(.....)

ลงชื่อ.....นายกสมาคมฯ

(.....)

Owner :

Japanese Studies Association of Thailand (JSAT)
 Room 606 Faculty of Political Science,
 Thammasat University, Prachan Road,
 Phraborom Maha Ratchawang, Pranakorn,
 Bangkok 10200, Thailand
 URL: jsat.or.th, e-mail: jsn.jsat@gmail.com

Publication : 2 issues per year (June, December)

Printed at

Sangsue Co., Ltd.
 17/118 Soi Pradipat 1, Pradipat Rd.,
 Samsennai, Payathai, Bangkok 10400
 www.sangsue.co.th

ISSN 2229-1997

Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Chaiwat Khamchoo *Chulalongkorn University*
 Prof. Dr. Attachak Sattayanurak *Chiangmai University*
 Assoc. Prof. Dr. Siriporn Wajjwalku *Thammasat University*

Editor

Assoc. Prof. Tasanee Methapisit *Thammasat University*

Associate Editor

Mr. Ekasit Nunbhakdi *Japan Watch Project*

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal
Chulalongkorn University
 Assoc. Prof. Dr. Surangsri Tansiangsom *Chulalongkorn University*
 Assoc. Prof. Pranee Jongsujarittham *Kasetsart University*
 Assoc. Prof. Warintorn Wuwongse *Thammasat University*
 Asst. Prof. Dr. Kanlayanee Sitasuwan *Chulalongkorn University*
 Asst. Prof. Dr. Chomnard Setisarn *Chulalongkorn University*
 Asst. Prof. Dr. Tewich Sawetaiyaram
National Institute of Development Administration
 Asst. Prof. Dr. Maitree Inprasitha *Khonkaen University*
 Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri
Panyapiwat Institute of Management
 Asst. Prof. Dr. Baranee Boonsong *Naresuan University*
 Dr. SaiKaew Tipakorn *Chulalongkorn University*
 Dr. Piyawan Asawarachan *Thammasat University*

Reviewers

Prof. Dr. Attachak Sattayanurak *Chiang Mai University*
 Asst. Prof. Dr. Chalernpol Chamchan *Mahidol University*
 Asst. Prof. Dr. Chomnard Setisarn *Chulalongkorn University*
 Asst. Prof. Dr. Baranee Boonsong *Naresuan University*
 Asst. Prof. Dr. Pratoom Angurarohita *Chulalongkorn University*
 Asst. Prof. Thitipol Kanteewong *Chiang Mai University*
 Asst. Prof. Benjang Jaisai Der Arslanian *Chiang Mai University*
 Asst. Prof. Viengrat Nethipo *Chulalongkorn University*
 Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri
Panyapiwat Institute of Management
 Dr. Siriwon Munintarawong *Thammasat University*
 Dr. Ilada Sarttata *Thepsatri Rajabhat University*
 Dr. Nipaporn Ratchatapattanakul *Thammasat University*
 Dr. Piyawan Asawarachan *Thammasat University*
 Ajarn Kanokewarn Suthiphorn
Nakhon Pathom Rajabhat University
 Ajarn Boonlert Visetpricha *Thammasat University*
 Dr. Saikaew Tipakorn *Chulalongkorn University*
 Mr. Ekasit Nunbhakdi *Japan Watch Project*

Journal Manager

Ms. Kamolwann Salakhot

Editorial Note	v
Invited Paper	
Japan's Decades of Social Conflict and Community Governance: Minamata and Ashikita Regional Strategic Platform Providing Opportunities for Citizens' Participation and Collaboration and "Minamata Studies" Takashi Miyakita	1
Research Paper and Academic Paper	
Tourism as a Tool to Solve Major Problems in the Community: a Case Study of Aikawa-machi in Sadogashima Niigata Prefecture, Japan Panida Anantanakom	15
Lifestyle Migration of Japanese: A Case Study of Retired Japanese in Chiang Mai Province, Thailand Sutpratana Duangkaew	35
Role and Function of Music in Asakusa Kannon Festival Noppadol Tipyarat	53
Everlasting Mythos: Re-examination of the Collective Memory in Thailand Regarding World War II Kenji Oda	70
Religious Phenomena in Popular Culture: On "Buddha" in "Saint Young Men" (Saint Onii-san) Dechopol Hemnalai	84
The Popularity of Crayon Shin-chan and the Thai Worldview in 1987-2006 Manawat Promrat	104
Report	
Report on the 8 th National Conference of Japanese Studies 2014 Piyawan Asawarachan	117